

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TRAKYA VE İSTANBUL'DAN
ANADOLUYA YAŞANAN GÖÇLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Berat SEVİNÇKAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Cemile ŞAHİN

Karabük
KASIM / 2019

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TRAKYA VE İSTANBUL'DAN
ANADOLUYA YAŞANAN GÖÇLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Berat SEVİNÇKAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Cemile ŞAHİN

Karabük
KASIM / 2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR LİSTESİ.....	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU	12
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	12
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	12
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	13
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	13
BİRİNCİ BÖLÜM	14
1.İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ DÜNYA GENELİNDE DURUM.....	14
1.1. İki Savaş Arası Dönemde Dünyada Genel Durum.....	18
1.2.Fridtjof Nansen'in Faaliyetleri	28
1.3.Mülteciler Yüksek Komiserliğinin Faaliyetleri	31
1.4.İkinci Dünya Savaşı'nın Sonuçları ve Zorunlu Göçlere Etkisi.....	33
İKİNCİ BÖLÜM.....	36
1.İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE TÜRKİYE	36
1.1.İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası.....	37
1.1.1.Savaşın İlk Zamanlarında Türkiye'nin Müttefik Devletlerle Olan Dış Politikası	38
1.1.2.Türkiye'nin Savaşa Katılmaya Zorlanması, Dış İlişkilerde Yaşanan Gelişmeler.....	40
1.1.3.Türkiye'nin Almanya ile Olan Dış Politikası.....	40
1.1.3.1.Almanlar'ın Balkanlara Girmesi Karşısında Türkiye'nin Aldığı Tebirler	42

1.1.4.Türkiye'nin Sovyetler ile Olan Dış Politikası	43
1.1.5.Türkiye'nin Müttefik Devletlerle Yaptığı Konferanslar	45
1.1.5.1.Adana Görüşmeleri.....	46
1.1.5.1.Kahire Konferansı	48
1.2.İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye Etkileri.....	50
1.3.İkinci Dünya Savaşında Türkiye'de Yaşanan İç Sıkıntılar	51
1.3.1 Ekonomik Sıkıntılar	51
1.3.2.Milli Korunma Kanunu	52
1.3.3.Varlık Vergisi.....	55
1.3.4.Sosyal Sıkıntılar	58
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	61
1.GÖÇ OLGUSU VE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TRAKYA VE İSTANBUL'DAN ANADOLU'YA YAPILAN GÖÇLER	61
1.1.Göç Olgusu ve Göç Çeşitleri.....	61
1.2.Türkiye'nin Göç Tarihi	63
1.3.Cumhuriyet Dönemi Göç Politikaları	66
1.4. Trakya ve İstanbul'dan Yapılan Göçün Sebepleri	73
1.5.Beşinci Kol Faaliyeti	75
1.6.Trakya ve İstanbul'dan Anadolu'ya Yapılacak Olan Göç ile İlgili Alınan Karar	77
1.7.Halkta Oluşan Paniğe Karşı Hükümet'in Almış Olduğu Tedbirler	80
1.8.Göç İçin yapılan Hazırlıklar	82
1.9.Göç Olayının Basındaki Yankıları	85
1.10.Göç Edecekler Arasında Asker Ailelerinin Durumu	89
1.11.Eğitim Binalarının Taşınması	90
1.12.Göç Esnasında Yaşanan sıkıntılar.....	92
1.12.1.Okul Sorunu.....	92
1.12.2.Boşalan Evlerin Sorunu	93
1.12.2.1.Boşalan Evin Kira Kontrat Sorunu	94
1.12.3.Maaşların Ödenmesi Sorunu.....	95
1.13.İstanbul'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler.....	96
1.13.1.İstanbul'dan Anadolu'ya yapılacak Göçün Güzergâhları	100
1.13.2.Deniz Yolu ile Yapılan Göçler	101

1.13.3.Kara Yolu ile Yapılan Göçler	103
1.13.3.1.Karayolu ile yapılacak Göçün Güzergâh ve Tarihleri	104
1.14.Trakya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler	105
1.15.Göçmenlerin İskân Edildikleri Yerler	107
1.16.Göç Edenlerin Uyum Süreci.....	108
1.17.Trakya ve İstanbul'dan Göç Edenlerin Kendi istekleriyle Geri Dönmeleri	109
1.18.Göçün Sonuçları	110
SONUÇ	113
KAYNAKÇA.....	117
EKLER	129
ÖZGEÇMİŞ	148

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Berat SEVİNÇKAN'a ait "İkinci Dünya Savaşı'nda Trakya ve İstanbul'dan Anadolu'ya Göçler" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	:Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU	
Danışman Üye	:Dr. Öğr. Üyesi Cemile ŞAHİN
Üye	:Dr. Öğr. Üyesi Latif PINAR
Üye	:.....
Üye	:.....

Tez Sınavı Tarihi: 21.09.2019

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dūřecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserleri her kullanımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Adı Soyadı: Berat SEVİNÇKAN

İmza :

ÖNSÖZ

Göç konusu, insanlık var olduğundan beri süre gelen bir hadise olmuştur. Geçmişte yaşanmış, günümüzde yaşanan ve gelecekte de her daim yaşanacak olan bir realitedir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Trakya ve İstanbul'dan Anadolu'ya yapılan göçler esnasında yaşanan sıkıntılar ve yaşanan süreç, göçün nerelere yapıldığı, sayısı ve hükümetin zor durumda yapmış olduğu fedakarlıklar bu tezde anlatılmak istenmiştir. Ayrıca göçe maruz kalan insanların ekonomik ve sosyal durumları ele alınıp incelemeye tabi tutularak, geçmişten ders çıkarılıp günümüzde ise etkin çözümler meydana getirilmesi istenmiştir.

Bu tezin hazırlanmasında kaynakça olarak; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri ve Dış İşleri Bakanlığı'nın Arşivleri, dönemin önemli gazeteleri, anı türünde yazılan kitaplar, bibliyografya yayınları, çeviri kitaplardan, akademik kitaplardan, makalelerden ve internet sitelerinden yararlanılmıştır.

Bu yazının hazırlanış aşamasından itibaren bana devamlı surette yardımcı olup, moral vererek destek olan kardeşim Ayşe SEVİNÇKAN'a teşekkür ve minneti özellikle belirtmek istiyorum.

Tez konumu seçerken bana yardımcı olan, ayrıca yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen ve tez araştırmasında bize büyük bir titizlikle zamanını ayıran saygıdeğer danışman hocam olan Dr. Öğretim Üyesi Cemile ŞAHİN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Berat SEVİNÇKAN
KARABÜK 2019

ÖZ

Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle, dünyada kısa süreli de olsa barış havası yaşanmıştır. Ancak çeşitli antlaşmalarla bu barış havasını koruma işi, başarıyla sonuçlanamamıştır. Antlaşmaların ağır olduğunu dile getiren yenik devletler, antlaşmaları delmek için çeşitli yollara başvurup İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına sebep olmuşlardır. Antlaşmaların taraf devletleri birbiriyle tekrardan savaşa girerken, tarafsız politika takip edenler ve diğer küçük devletler bu durumdan oldukça etkilenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sürecinde kararlı bir dış politika takip ederek, savaş dışı kalmayı başaran Türkiye, bu süreçte Almanya'nın Balkanlar'a girip sınır komşusu olmasıyla bir dizi tedbir almak mecburiyetinde kalmıştır. Bu tedbirlerin başında, Trakya bölgesinde güçlü bir savunma hattı oluşturmak yer alırken, diğer önemli tedbir ise Trakya ve İstanbul'daki insanları Anadolu'nun çeşitli bölgelerine taşımak olmuştur. Yapılan göçte insanların göç edilmesinin planlanması, göçü gerçekleştirmek için verilen mücadele, göç ederken yaşanan bazı sorunlar, hükümetin almış olduğu tedbirler ve yasal süreç incelenip yazıya dökülmüştür.

Bu çalışma, üç bölüm olarak planlanmıştır. Birinci bölümde; İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, dünyada yaşanan gelişmeler hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde; göç esnasında Türkiye'nin siyasal, ekonomik ve sosyal durumuyla ilgili bilgiler verilmiştir. Üçüncü ve tezin asıl konusunu oluşturan son bölümde ise; göçün sebepleri, göç için alınan tedbirler, göç esnasında yaşanan bazı olumsuzluklar, hükümetin göç kararı, göç edecek kişileri sayısı, göçün gerçekleşeceği yerler vb. konular yer alıp açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç; Trakya; İstanbul; İkinci Dünya Savaşı.

ABSTRACT

With the end of the World War I, even for a short time, there was a sense of peace around the world. But the several agreements that were signed in order to keep that sense of peace, weren't successful. The countries defeated, which expressed how heavy those agreements were for them and tried to pass over them using different tactics, became the reasons of World War II. When the nations that were part of those agreements engaged in war again, those countries that were neutral or not powerful, have been strongly affected.

Turkey followed a line regarding Foreign Politics and succeeded to stay out of the conflict. When Germany entered the Balkans, Turkey, as a bordering country, had to take some precautions. The first of those precautions, was to create a strong defensive front in the Trakya area. Another important measure, was to evacuate the people living in Trakya and Istanbul to another places located in the Anatoly area. The process of this relocation, the planning, the difficulties that appeared during it, the efforts and precautions taken by the government and the legal aspects have been analized and documented.

This task has been planned in three chapters. In the first part, you received information about the situation of the world before the World War II. the main theme is the relocation of the inhabitants due to the World War II. In the second part, The part is about the political, economical ans social situation of Turkey during the times of the relocation. The third part, which is the actual subject of my thesis, intends to explain the causes of the relocation, the precautions taken about it, some of the setbacks that took place during the process, the decision made by the government about the relocation, the number of people who were going to be relocated, how it was made effective, etc.

Keywords: Migration; Thrace; Istanbul; Second World War.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	İkinci Dünya Savaşı'nda Trakya ve İstanbul'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler
Tezin Yazarı	Berat SEVİNÇKAN
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Cemile ŞAHİN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	18.11.2019
Tezin Alanı	Tarih Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ
Tezin Sayfa Sayısı	150
Anahtar Kelimeler	Göç, Trakya, İstanbul, İkinci Dünya Savaşı.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Migrations to Anatolia in Thrace and Istanbul in the Second World War
Author of the Thesis	Berat SVİNÇKAN
Advisor of the Thesis	Dr. Öğr. Üyesi Cemile ŞAHİN
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	18.11.2019
Field of the Thesis	History
Place of the Thesis	KBU
Total Page Number	150
Keywords	Exchange, Migrant, Sakarya, Migration, Serdivan, Turkey, Greece

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	:Adı Geçen Eser
a.g.m.	:Adı Geçen Makale
a.g.t.	:Adı Geçen Tez
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
BCA	:Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
C.	:Cilt
CBÜ	:Celal Bayar Üniversitesi
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	:Çeviri
Dr.	:Doktor
ELAS	:Yunan Halk Kurtuluş Örgütü
Km	:Kilometre
RG	:Resmi Gazete
s.	:Sayfa
S.	:Sayfa
SBF	:Siyasal Bilgiler Fakültesi
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	:Türkiye Cumhuriyeti
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	:Türk Tarih Kurumu
Vb.	:Ve Benzeri

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Yapılan çalışmada; İkinci Dünya Savaşı'nın sınırimıza yaklaşmasıyla İsmet İnönü ve kabinesinin almış olduğu bir kararla Trakya ve İstanbul'dan Anadolu'ya yapılan göçler konu alınmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Trakya ve İstanbul'dan 1941 yılında Anadolu'ya yapılan göçün tespit edilmesi sonucu göçmenlerin durumları, göçün hazırlık aşamaları ve o an ki savaş durumunun Trakya ve İstanbul'daki göçe yansımaları değerlendirilerek yazıya dökülmüştür. Ayrıca Hükümetin göç konusundaki tavrı, yapmış olduğu düzenlemeler ile planlamalar ve göçün nasıl gerçekleştiği hakkında bulgular tespit edilerek bunların önemi ortaya koyulması planlanmıştır.

Bunun yanında Trakya ve İstanbul'dan yapılan göçün nerelere yapıldığı, Hükümet'in yolculukta ne gibi kolaylıklar sağladığı, göçmenlerin gittikleri yerlerde ne gibi sorunlarla karşılaşabileceği hakkında bulgular tespit edilerek analizler yapılmıştır. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nda alınan bu göç kararı olağanüstü dönem olduğu için Hükümet, yapmış olduğu eylemlerini tam anlamıyla gerçekleştirmediği görülüp değerlendirilmiştir. Yapılan bu çalışmanın en önemli özelliklerinden biri de olağan üstü dönemde alınan göç kararının çıkış nedenini, savaş boyunca hükümetin almış olduğu pozisyon, göçmenlere olumsuz etkileri, hükümetin göç kararındaki tavrı gibi sorulara cevap arayıp analizler yapılarak değerlendirilmiştir. Savaş zamanlarında Hükümetin göç konusunda nasıl tepki verdiği ve göç konusunda yaşanan süreç tezin çıkış noktası olmuştur.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Yapılan bu çalışmanın yönteminde, tarama sonucu elde edilmiş olan arşiv belgeleri, kitaplar, makaleler, anı türündeki eserleri, gazeteler, web sayfaları, köşe yazıları oluşturmaktadır. Elde edilen bu yazılar ışığından Trakya ve İstanbul'dan yapılan göç ile ilgili çıkarımlar yapılmıştır. Bu eserlerden faydalanılarak yapmış olduğumuz çalışmayı güçlendirme yoluna gidilmiştir.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Araştırmanın hipotezleri hususunda İkinci Dünya Savaşı'nda Trakya ve İstanbul'dan Anadolu'ya yapılan göçler ile ilgili bilgiler sınırlı olmakla birlikte daha önce yapılan ikinci el kaynaklar ve arşiv belgelerinden elde edilen bilgilerle yapılan çalışma ile desteklenerek yapılmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Trakya ve İstanbul'dan yapılan göçleri ele almasına rağmen tez, kapsadığı coğrafi alan Türkiye'nin genelidir. Sakarya ili genelinde yapılan araştırma için ise Sakarya'nın ilçelerinden yararlanılmıştır.

Bu araştırmanın sınırları;

- Bu araştırma, 1924-1941 yılları arasında İkinci Dünya Savaşı'nda Trakya ve İstanbul'dan Anadolu'ya yapılan göçleri kapsamaktadır.
- Çalışmada yalnızca Trakya ve İstanbul'dan Anadolu'nun çeşitli yerlerine yapılan göçmenler araştırılmıştır.
- Araştırmanın güvenilirliği birinci el kaynaklar, arşiv belgeleri, gazeteler ve ikinci el kaynaklarla desteklenmiştir.
- Araştırma verileri elde edilirken resmî kurumlar ve arşiv belgelerinden yeterli derecede bilgi alınamaması süreci zora sokan bir neden olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ DÜNYA GENELİNDE DURUM

Birinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1918'den İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıla (1939) kadar geçen 21 yıllık ara süreç, dünya tarihinde devletleri yıkıma götüren bir devir olarak bilinmektedir.¹

Birinci Dünya Savaşı sona ererken, dünyadaki üç büyük imparatorluk olan Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan imparatorluğu ve Rusya Çarlığı yıkılmış ve bunun sonucunda Avrupa'da güç dengesinde büyük bir değişiklik meydana gelmişti. Bu değişikliğin getirdiği olumsuzlukları gidermek için kuvvetler dengesinin yeniden kurulması, özellikle de kalıcı barışın sağlanması şart olmuştu. Aksi halde, yeniden büyük bir savaşın vukuu bulacağı açıkça ortadadır.²

Galip devletler (İngiltere, Fransa, İtalya), Almanya'ya Versailles Antlaşması'nı imzalatmış ve savaşın asıl sorumlusunun Almanlar olduğunu söylemişlerdir. Bu Anlaşma ile Almanya'yı zor durumda bırakarak, oluşan güç boşluğunu kendileri doldurmak istemişlerdir. Bilhassa Fransızlar, bu antlaşma ile Almanların yeniden kendilerine rakip bir devlet olmasını engellemeyi amaçlamışlardır. Almanlar savaş tazminatı ile zor durumda bırakılmış ve ağır şartlar içeren antlaşmayı imzalamış olsalar da bu durum onların daha da güçlenmesine sebep olmuştur.³

Birinci Dünya Savaşından hemen sonra büyük devletler, tekrardan bir savaş çıkmaması için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bunu ise devletler arasındaki uyumu en üst seviyeye taşıyarak gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır. Herhangi bir yerde olumsuzluk veyahut çatışma gerçekleştiğinde bu gibi sorunları barışçıl yöntemlere başvurarak bertaraf etmek istemişlerdir.⁴

¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1996, s. 13.

² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 82.

³ J.M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 614.

⁴ Abdullah Kıran, "Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş", *Girne Amerika Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008, C. 3, s. 25.

Birinci Dünya Savaşında yaşanan sosyal ve ekonomik kayıpları göz önünde bulundurularak yaşanabilecek ikinci bir savaşın önüne geçebilmek için çeşitli antlaşma ve paktlar imzalanmıştır. İlk başta Milletler Cemiyeti adı altında bir örgüt kurularak, uluslararası barış tesis edilmek istenmiştir. Bu nedenle önce Locarno paktı, hemen akabinde de Briand Kellog paktı imzalanmıştır. Sonra ise dünyayı silahsızlandırmak için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Fakat Birinci Dünya Savaşının galip devletleri, barışı tesis etmek yerine, tamamen kendi tahakkümleri altında yaşayan bir dünya dizayn etme çabasına girişmişlerdir. Bu düzeni ancak 1930'a kadar sürdürebilmişlerdir. Daha sonraları değişen dünya şartları bu düzene izin vermemiştir. 1930'dan sonra dünyadaki barış ortamı bozulmaya başlamıştır. Bu durum İkinci Dünya Savaşına kadar devam etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın yaşanmasından sonra ortaya birçok belirsizlik çıkmıştır. Özellikle sınırların değişmesiyle birçok insan yaşadıkları coğrafyada mülteci durumuna düşüp, göç etmek zorunda kalmıştır. Göç edenlerin en büyük sıkıntılarında birisi yeni bir yurt bulma ihtiyacı olmuştur. Birçok devlet bu durumu göz ardı etmiş bu savaş mağduru insanları kendi kaderine terk etmiştir.

Milletler Cemiyeti, bilim adamı Fridtjof Nansen'i, Milletler Cemiyeti Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin başına getirterek, mülteci sorunu için çözüm üretmesini istemiştir.⁵ Nansen, mültecilerin durumunu yerinde gözlemleyip çeşitli raporlar hazırlayarak Milletler Cemiyeti'ne sunmuştur. Ayrıca Nansen, mülteciler için pasaport hazırlatıp hem yurt edinmelerini sağlamış hem de uluslararası seyahat özgürlüğü sağlanmasına yardımcı olmuştur.⁶ Bunun yanında, mülteciler ile ilgili faaliyetlerine devam ederek önce Türkiye ve Yunanistan'da mülteci durumuna düşüp, sonra mübadil olanlar için çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bunun için yerinde gözlem metodunu uygulamış ve her iki devletin yöneticileriyle görüşerek tespitlerini ve analizlerini Lozan Barış Konferansında raporlar halinde sunmuştur.⁷

⁵ Özden Sav, "Uluslararası Hukuk Açısından "Sığınma", "Göç", "Nüfus Mübadelesi", "Vatansızlık", Gibi "Silahlı çatışma" Bağlantılı Nüfus Sorunları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2016, S. 124, s.527.

⁶ Elif Uzun, "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK'nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri," *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2016, C. 2, S. 2, s. 63.

⁷ Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler*, Seha L. Meray, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 118.

Nansen'in 1930'da ölümünden sonra kapatılan BM Yüksek Komiserliği, 1933 yılında Nazi Almanya'sından kaçan Yahudiler için tekrar kurulmuştur. Daha sonra 1938 yılında üçüncü kez kurulana kadar kapalı kalmıştır. 1938 yılında yeniden kurulan komiserlik, 1946'ya kadar varlığını sürdürmüştür. Daha önceleri kurulan komiserlikler belli bölgelerdeki mülteciler için faaliyet göstermiştir. Fakat 1947'de yerine daha evrensel olan Uluslararası Mülteciler Yüksek Komiserliği kurulmuştur. Bu komiserlik ise daha kapsamlı faaliyetlerde bulunduğu için 1951 yılında genişletilerek, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ismini almıştır.

Bu süreçte Türkiye Cumhuriyeti'ne bakıldığında; Kurulduğu andan itibaren çeşitli siyasal, ekonomik ve sosyal sorunlarla uğraşmak zorunda kalan Türkiye Cumhuriyeti, yaklaşmakta olan İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri yayılmaya başlayınca içeride birçok tedbir alırken dışta da çeşitli ittifaklarla kendisini güvence altına almaya çalışmıştır.

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'ndan oldukça etkilenmiştir. O dönemde devletin başında bulunan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Kabinesi, İkinci Dünya Savaşı'nda bağımsız politika takip ederek savaş dışı kalmaya büyük gayret göstermiştir. İsmet İnönü Türkiye'yi, sonu belli olmayan savaş macerasına sürüklemek istememiştir.

Savaş sürecinde Müttefik ve Mihver Devletler, Türkiye Cumhuriyeti'ni kendi yanlarında savaşa sokmak için büyük gayret göstermişlerdir. Bunun için çeşitli konferanslar yapılmıştır. Bu konferanslarda Türkiye askeri ve ekonomik durumu başta olmak üzere, savaşa katılmaya elverişli olmadığını belirtmiştir. Özellikle Müttefik Devletler her türlü ekonomik yardım ve teçhizat vermeyi vadetmelerine rağmen bunları tam olarak yerine getirmemişlerdir. Bu sebeplerden Türkiye, her iki tarafı da karşısına almayarak dostane ilişkilerini sürdürüp tarafsız kalmaya çalışmıştır.

İkinci Dünya Savaşı, Türkiye Cumhuriyeti'ni içeride de oldukça etkilemiştir. Türkiye Cumhuriyeti, askeri, sosyal ve ekonomi alanda birçok tedbire başvurmuştur. Sınırlarımızı güvence altına almak için seferberlik ilan edilmiş, bunların beraber özellikle batı sınırına askeri yığınak yapılmıştır. Ayrıca çeşitli vergiler getirilerek devletin ekonomisi güçlü tutulmaya çalışılmıştır. Sosyal alanlarda ise birçok tedbire

başvurulmuştur. O dönemde özellikle bazı fırsatçılar halkın gıda ve yakıt gibi temel ihtiyaçlarını stoklayarak ve karaborsaya sürerek haksız kazanç elde etmişlerdir. Bu durumdan dolayı hem birçok hastalık baş göstermiş hem de halkın temel besinlere ulaşması zorlaşmıştır. Hükümet, bu olumsuzluklar karşısında birçok tedbir almışsa da tam olarak başarı sağlanamamıştır.

Tüm bu gelişmelerin ışığında konumuza esas teşkil eden göç olayına bakacak olursak; İkinci Dünya Savaşı'nın sınırimıza dayanmasıyla, Türkiye Cumhuriyeti için de tehlike söz konusu olmuştur. Bu sebeple Hükümet, Trakya'ya ciddi manada askeri yığınak yapmıştır. Ayrıca çeşitli savunma hatları oluşturarak buraları güçlendirmiştir. Çünkü Almanlar, Balkanlar'ı ele geçirdiğinde Türkiye sınırına oldukça yaklaşmıştır.

Savaşlar; ölümlere, uzuv kaybına, yoksulluğa, açlığa, ruhsal hastalıklara, yaralanmalara ve göçlere sebep olmuştur. İnsanlar, savaşın getirdiği bu ağır yıkımlar sebebiyle zorunlu ya da gönüllü fark etmeksizin bulunduğu yeri terk etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Karmaşık bir olgu olan göçler, insan hayatının birçok alanını etkilemiştir. Trakya ve İstanbul'dan yapılacak göç ise, İkinci Dünya Savaşı sebebiyle olmuş ve göçmenlerin, kendi rızalarına bırakılarak Anadolu'nun çeşitli yerlerine gönderilmişlerdir.

Hükümet, batı topraklarında yapmış olduğu askeri faaliyetlerin yanında Trakya ve İstanbul'da yaşayan halkın Anadolu'da çeşitli yerlere göç etmesi için girişimde bulunmuştur. Sebep olarak ise herhangi bir çatışma anında halkın can ve mal güvenliğinin tehlikeye düşme ihtimali gösterilebilir. Bu nedenle Hükümet, göç için hemen çalışmaları başlatmıştı.

Yapılacak göç için hükümet, bir kararname çıkartıp kendi arzusu ile Anadolu'ya göç etmek isteyenlerin en yakın kaymakamlığa başvurarak gidebileceklerini bildirmiştir. Ayrıca bir yol haritası da çıkarılarak yetimler, dullar ve yaşlılar için aileleriyle birlikte devlete ait olan tren ve vapurlarla yanlarında 50 kiloyu aşmayacak şekilde bir yükte göç edebilecekleri açıklamıştır. Bunun yanında sefer esnasında iaşe sorunu yaşanmaması için yiyecek ve içecek temini sağlanmıştır. Hükümet, basını etkin bir şekilde kullanarak halkla olan iletişimini sağlamıştır. Basında halk hem bilgilendirilmiş hem de özellikle yazarlar, halkı sağ duyulu olmaya

çağırması ve yönlendirmiştir. Ayrıca halkta oluşabilecek panik havasını önlemek için karşı devletlerin ajanlık faaliyetleri hususunda uyarılar yapılmıştır.

Göç devam ederken bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Halkın; eğitim, barınma ve ekonomik anlamda yaşadığı zorlukları çözmek için çeşitli tedbirler alınmış ve yaşanan mağduriyet ve zorluklar büyük oranda giderilmiştir. Ayrıca Hükümet, askerde olan kişilerin aileleri için de ekonomik yardımlarda bulunmuştur. Bunun yanında eğitim konusunda sorun yaşanmaması için eğitim binalarının da taşınması söz konusu olmuştur.

Tezde bu konular ele alındığı gibi göçün ne zaman yapıldığı, nerelere yapıldığı, hangi güzergâhlar kullanıldığı ve göçe ne kadar kişinin katıldığı ele alınıp yazılmıştır. Ayrıca göçün, doğru bir karar olup olmadığı ve katılımın ne oranda gerçekleştiği değerlendirilmiştir.

1.1. İki Savaş Arası Dönemde Dünyada Genel Durum

İkinci Dünya Savaşı öncesinde uluslararası siyasi ortamın gerildiği dönemde olası bir savaşı önlemek için dünyanın büyük devletleri birçok tedbire başvurmuşlardır. Çünkü dünya; Birinci Dünya Savaşında görülen milyonlara varan ölümler, göçler, hastalıklar vb. birçok sorunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu sebeple devletler hem kendi menfaatlerini korumak hem de çeşitli ittifaklar ve örgütler kurarak uluslararası barışı sağlamak istemişlerdir. Kurulan ittifak ve örgütlerin başında Milletler Cemiyeti yer almıştır. Milletler Cemiyeti; Birinci Dünya Savaşı sonunda dünya barışını korumak ve uluslararası iş birliğini geliştirmek için 1919 yılında galip devletler tarafından kurulmuş olan bir örgüttür. Birinci Dünya Savaşı süresince, savaşın getirdiği tahribat ve büyük sayılara varan kayıplardan dolayı, barışın korunması ve sürekliliğin sağlanması amacıyla tüm devletleri kapsayıcı bir örgütün kurulması düşüncesi hâkim olmuştur. Bu düşüncenin destekçisi olan Amerika Birleşik Devleti Başkanı Wilson, 14 maddelik bir bildiri yayınlamıştır.⁸

⁸ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789 – 1994)*, Fizik Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 522.

Paris Barış Konferansının 25 Ocak 1919'da yapılan genel kurul toplantısında Milletler Cemiyetinin kurulması kararlaştırılmıştır.⁹ Milletler Cemiyeti 8 aylık bir gecikme ile 10 Ocak 1920 Versailles Antlaşmasının onaylanması ile resmi olarak kurulmuştur.¹⁰

Milletler Cemiyetinin, Paris Barış Konferansında yapılan bir oylama ile merkezinin Cenevre olması kararlaştırılmıştır.¹¹ 1920'de Cemiyet'in ilk toplantısında 42 ülke temsil edilmiştir. Daha önce buna benzer uluslararası bir cemiyet kurulmamıştır. Bu dönem adına devrim niteliğinde olup tarihte devletlerarası ilk büyük evrensel organizasyon olmuştur.¹²

Cemiyetin genel amaçları ve üye devletlere yüklediği sorumluluklar şu şekildedir;

"Uluslar arasında iş birliğini geliştirmek ve uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak için, savaşa başvurmamak konusunda birtakım yükümlülükler kabul etmek, gizlilikten uzak, adaletli ve onurlu uluslararası ilişkiler sürdürmek, Hükümetlerce, bundan böyle eylemsel davranış kuralı kabul edilen uluslararası hukuk kurallarına kesinlikle uymak, örgütlenmiş halkların karşılıklı ilişkilerinde adaleti korumak ve Antlaşmalardan doğan bütün yükümlülüklere titizlikle saygı göstermek..."¹³

Milletler Cemiyeti, 6 Temmuz 1932 yılında Çin ve Japonya arasında yaşanan sorunları görüşmek üzere toplanmıştır. Bu toplantıda İspanya temsilcisinin teklifi ve Yunanistan temsilcisinin desteğiyle Türkiye, Milletler Cemiyetine davet edilmek istenmiştir.¹⁴ Bu öneri Milletler Cemiyetinde oylamaya sunulmuştur. Bu oylama sonucunda Türkiye Cumhuriyeti'nin davet edilmesi adına 43 oy kullanılmıştır. Böylece 18 Temmuz 1932'de Türkiye Cumhuriyeti'nin, Milletler Cemiyetine katılımı resmi olarak kararlaştırılmıştır.¹⁵

⁹Mehmet Gönübol, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1964, s. 68.

¹⁰A. Kıran, *a.g.m.*, s. 21.

¹¹Cabir Doğan, "Cemiyet-i Akvam'ın Kuruluşunun İstanbul Basınına Yansımaları", *Osmanlı Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2016, C. 2, S, 3, s. 45.

¹²A. Kıran, *a.g.m.*, s. 21.

¹³R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 523.

¹⁴Şayan Ulusan, "Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyeti Akvam) Girişi", *Çağdaş Türkiye Tarih Araştırma Dergisi*, 2008, C. 7, s. 246.

¹⁵H. Taşkın, *a.g.t.*, s. 84.

Milletler Cemiyeti kurulduktan sonra ilk olarak Locarno Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma; Avrupa'nın batısında yaşayan Almanya, Fransa, Belçika ve İngiltere'nin kendi aralarında yapmış olduğu ve kendi sınırlarını güvence altına aldığı antlaşmadır.¹⁶

1922'de Almanya, Fransa, Belçika ve İngiltere'nin katılımıyla gerçekleşen toplantıda, sınırları korumak ve karşılıklı olarak saldırmazlık gibi maddeleri içeren bir antlaşma yapılmak istenmiştir. Bu antlaşmayı Fransa ilk başta reddetmiştir. Fakat 1925'lere gelindiğinde Fransa, Milletler Cemiyetinden gereken desteği bulamaması ve İngiltere ile yapılan ittifak arayışının sonuçsuz kalması üzerine istemeden de olsa Almanya'nın 1922'de sunduğu teklifi kabul etmiştir.¹⁷ Bunun üzerine 16 Ekim 1925 tarihinde Locarno Antlaşması imzalanmıştır.

Locarno Antlaşmasına Göre:¹⁸

- *“Almanya, batı sınırlarının, yani Fransa ve Belçika sınırlarının kesin ve sürekli olduğunu kabul ediyordu. Bu konuda bir anlaşmazlık çıkarsa kuvvete başvurulmayacak, sorun Milletler Cemiyeti'ne götürülecekti. İngiltere ve İtalya da bu statünün kefil olacaktı.”*
- *“Bütün anlaşmazlıklar barış yoluyla çözümlenecekti.”*
- *“Bu antlaşma; Almanya, Milletler Cemiyeti'ne üye olur olmaz yürürlüğe girecekti.”*

Locarno Antlaşması ile Fransa, Belçika ve Almanya'nın batı sınırları güvence altına alınmıştır. Fakat doğu sınırları yani Çekoslovakya ve Polonya'nın bulunduğu sınırlar hiç söz konusu olmamıştır. Fransa, bunu fırsat bilerek boş durmamış ve bağımsız olarak bu iki devletle ayrı ayrı antlaşma imzalayarak garantör devlet olup yardım etme sözü vermiştir.¹⁹

Bu antlaşma ile Fransa ve İngiltere gibi Avrupa'nın başat devletleri, ilerde Almanya'nın Versailles antlaşmasını hiçe sayarak Batı Avrupa ülkelerine saldırma girişiminde bulunma ihtimalinin önüne geçmiş ve kendilerini güvence altına almışlardır. Özellikle bu antlaşma ile Almanya'yı doğuya yönlendirme ve kendi

¹⁶ R. Uçarol, *a.g.e.*, 525.

¹⁷ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, 87.

¹⁸ R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 525-526.

¹⁹ R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 525-526.

sınırlarından uzak tutma niyeti olduğu dikkatlerden kaçmamıştır. Bunun sonucunda Çekoslovakya ve Polonya'nın sınır güvenliği hiçe sayılmıştır.²⁰

Fransa, Locarno Paketi'ni imzalayarak batı sınırlarını güvence altına almıştır. Fakat doğu sınırları konusunda henüz yeteri kadar güvenceyi sağlayamadığından ittifak arayışlarına devam etmiştir. Fransa, yeni ittifak bularak kendisini tamamen güvence altına almak istemiştir.²¹

Bununla birlikte Fransız Dışişleri Bakanı Aristide Briand, ABD'de siyasi olarak güçlü bir nüfuz kazanmış bazı gruplarla çeşitli temaslar kurmuştur. Aristide Briand, ABD'nin Birinci Dünya Savaşı girişiminin onuncu yılı dolayısıyla yapılan etkinlikte ABD halkına hitap etmiştir. Aristide Briand'ın, amacı Fransa ve ABD arasındaki münasebetlerini artırıp, karşılıklı ilişkileri güçlendirmektir.²² Amerika Dışişleri Başkanı Kellogg, Fransa'nın verdiği önerinin aksine yapılacak paktın sadece ikili devlet arasında değil, tüm dünya kapsamında olması ve savaşın kanun dışı olarak kabul edilmesi gerektiğini bildirmiştir.²³

Bunun üzerine Locarno'dan sonra dünya barışı için ABD, diğer büyük devletlerle birlikte girişimde bulunarak Briand Kellogg Paktını imzalanmasına öncülük edip bu paktın uluslararası mahiyet kazanmasını sağlamıştır.²⁴ ABD Dışişleri Bakanı Kellogg önerisini, SSCB haricindeki diğer devletlere sunmuştur.²⁵ Bu Pakt, 27 Ağustos 1928 tarihinde Paris'te; ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Polonya, Belçika ve Çekoslovakya arasında imzalanmıştır.²⁶ Bu tarihten kısa bir süre sonra anlaşmayı imzalayan devletler arasına önce SSCB, daha sonra da Türkiye katılmıştır.

²⁰Umut Bekcan, "Devrimden Sonra: Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası 1917-1925", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2013, C. 68, S. 4, s. 97.

²¹Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih (1789 – 1960)*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975, s. 245.

²²Mehmet Sait Dilek, "Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand Kellogg Paketi", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 2013, C. 10, S. 37, s. 147.

²³R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 526-527.

²⁴M. Sait Dilek, *a.g.m.*, s. 149.

²⁵Ç. Üçok, *a.g.e.*, s. 245.

²⁶F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 118.

Böylece dünya çapında savaş, yasa dışı olarak kabul edilmiş ve herhangi bir sorunun barışçıl yollarla çözümü esas alınmıştır.²⁷ İngiltere ve Fransa'nın, istediği sonucu alamamasından dolayı bu pakt, uzun soluklu olmamıştır. 1930'lardan sonra özellikle İtalya, Almanya ve Japonya'nın saldırgan tavrından dolayı Pakt önemini yitirmiştir. Fakat sonraki süreçte Kellogg Paktının imzalanması dünyadaki barış sürecini etkileyen önemli bir gelişme olmuştur. Türkiye'de dünya barışı adına Ocak 1929'da Kellogg Paktına üye olmuştur.²⁸

Bu antlaşmayı imzalayan devletlerden Birinci Dünya Savaşından sonra barışın devamını sağlamak üzere kendi başına buyruk hareket etmemeleri, uluslararası birlikteliğin koymuş olduğu kurallara hem saygı göstermeleri hem de uymaları istenmiştir.²⁹ Milletler Cemiyetinin silahsızlanma ile ilgili hükmüne bakacak olursak, barışın sürdürülebilmesi için birlikte hareket ederek silahlanmanın güvenlik nedeniyle en asgari düzeye indirilmesi gerekliliği belirtilmiştir. Bu madde ile silahların tamamen bırakılması değil de ortak hareket edilerek belli bir sayının altına indirilmesi istenmiştir.³⁰ Fakat tam olarak netice alınamamıştır.

2 Şubat 1932'de Cenevre'de silahsızlanma konferansı yapılmıştır. Almanya konferansa katıldığı ilk günden itibaren hep muhalif taraf olmuştur. Sebebine bakacak olursak, Versailles Antlaşması ile Almanya'nın silahsızlandırılması sağlanmıştır. Özellikle Fransa, gelecekte Almanya ile karşı karşıya kalacağı endişesi ile silah kapasitesini günden güne artırmıştır. Bu yüzden Almanya, Milletler Cemiyeti üyeleri arasındaki mevcut dengesizliklerin giderilmesi için çaba harcamıştır. Görünen o ki Almanya, muhalif taraf olarak Versailles antlaşmasının kendisine yüklediği silahsızlanma sorunundan kurtulmak, en azından diğer devletlerinde eşitlik prensibi kapsamında kendisi ile aynı seviyede silahlanmasını

²⁷ Durmuş Tezcan, "Saldırgan Savaş ve Devletlerarası Ceza Hukuku", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2014, C. 49, S. 1. s. 350.

²⁸ Mustafa Yılmaz, "Atatürk Döneminde Türk Dış politikası (1919-1938)", *Türkler, Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara, 2002, C. 16, s. 1064.

²⁹ Volkan Şeyşane, "İki Savaş Arası Dönemde Uluslararası Toplum ve Çatışma: İngiliz Okulu Perspektifinde Mançurya Krizini Anlamak", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 2013, C. 1, S. 1, s. 22.

³⁰ Mehmet Gönlübol, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1964, s. 109.

istemiştir. Fakat buna en şiddetli eleştiriyi Fransa getirmiş ve Almanya'nın karşısında durmuştur.³¹

Almanya, diğer devletlerin silahlanma çalışmalarına karşı 1933'te ilk başta silahsızlanma konferansından çekilmiş hemen ardından da Milletler Cemiyetinden çekilme kararı almıştır.³² Bu durum en çok Fransa'yı endişeye sevk etmiştir. Milletler Cemiyeti'nin başarısız olması ve yaptırım gücünün yetersiz kalması sebebiyle Almanya'nın silahlanma kapısı kendiliğinden açılmıştır.³³

Devletlerarası kutuplaşma ve ayrılma, 1933 yılından sonra daha belirgin hale gelmiştir. Özellikle bu kutuplaşmayı engellemek için Locarno Paketi imzalanmış, hemen ardından Briand Kellogg Paketi için devletler bir araya gelmiştir. Silahsızlanma için birçok çaba gösterilmiştir. Fakat dünyadaki kutuplaşma ve politik gerginlikler tamamen engellenememiştir.³⁴ Kutuplaşma döneminin, en belirgin ve ortak özelliği uluslararası sistemin güç dengesine dayandırılmış olmasıdır. Bu güç dengesini bozmaya çalışanlara karşı ortak bir ittifak kurulup küresel denge korunmaya çalışılmıştır.³⁵

Herkes barış için çabalarken, 1929'da Amerika'da patlak veren ekonomik buhran dünyanın genelinde etkisini hissettirmiştir. Daha sonra yaşanan siyasal olaylar barış havasını bozmuştur. Özellikle Japonya'nın uzak doğuda Mançurya'yı işgale kalkışması barışın bozulmasının başlangıcı olmuştur. Bundan sonra devletler adım adım İkinci Dünya Savaşı'na doğru sürüklenmiştir.³⁶

Almanya'da barışçı, sosyalist ve demokratik düşünce akımlarıyla savaşmak isteyen Hitler, daha sonra küçük bir partinin broşürlerinde kendi düşünceleriyle paralellik gösteren yazıları görünce hemen partiye girmeye karar verip parti komitesine katılmıştır.³⁷ İlerleyen yıllarda Nazi Partisi kurulmuş ve 1923'lü yıllara

³¹ Harun Bodur, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1900-1999)*, Çağlar Yayınları, Ankara 2005, s. 300.

³² F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 120.

³³ H. Bodur, *a.g.e.*, s. 301.

³⁴ Hikmet Öksüz, "Atatürk Döneminde Balkan Politikası", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, C. 16, s. 1143-1144.

³⁵ Muzaffer Ercan Yılmaz, "Westphalia'dan Günümüze Savaş", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 2007, C. 4, S. 14, s. 19.

³⁶ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 121.

³⁷ Alaeddin Şenel, *Çağdaş Siyasi Akımlar*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001, s. 203.

kadar gücünü pekiştirmiştir.³⁸ Daha sonra hükümet darbesi gerçekleştireceğine inanarak harekete geçmiş fakat bunda başarısız olmuştur.³⁹ Bu darbe girişiminin başarısızlığı Hitler'in itibarını oldukça zedelemiştir.⁴⁰

Nazi partisi, 1928'in mayıs ayına gelindiğinde tekrardan seçimler yapılmış ve bu seçim sonucunda 810.000 oy alarak 12 Milletvekili çıkarabilmiştir. 1928 yılında üye sayısını 810.000'e çıkarmayı başarmış ve günden güne daha da güçlenmiştir. 1930'lara gelindiğinde seçim tekrardan yapılmış ve Nazi Partisi altı buçuk milyon oy alarak 107 Milletvekilini meclis sokmuştur. 1932 seçimlerinde ise Nazi Partisi, 230 milletvekili çıkarmış ve ülkenin en büyük partisi haline gelmiştir. Bununla birlikte 30 Ocak 1933 yılında Cumhurbaşkanı Hindenburg'dan hükümet kurma görevi Nazi partisine verilmiştir. Bundan sonra Hitler, Almanya'nın Başbakanı olmuştur.⁴¹ Devam eden süreçte ise cumhurbaşkanlığı ile başbakanlığı birleştirip kendisini Führer ilan etmiştir.⁴²

Hitler, başa geçer geçmez Versailles Hükümlerinden kendi ülkesini kurtarmak için çalışmalara başlamıştır.⁴³ Almanya'nın yapmış olduğu işlerin başında askeri alandaki çalışmalar gelmiştir. Çünkü Versailles Antlaşması ile askeri kısıtlama getirildiğinden Hitler, bu antlaşmanın ülkeyi savunmasız bıraktığını düşünmüştür.⁴⁴

Hitler, ilk yıllarda diplomatik başarısından cesaret almış ve bundan sonra başvurduğu yöntemler giderek saldırganca olmuştur. Bu durum Avusturya örneğinde çok iyi görülmüştür.⁴⁵ Hitler, ilk iş olarak Avusturya'yı baskı altına almıştır. Bunu gerçekleştirmek için Avusturya Başbakanı Schuschnigg'yi ülkesine davet etmiştir. Hitler, ülkesine gelen Schuschnigg'e yedi maddelik bir ultimatoma verip daha sonra

³⁸ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 124.

³⁹ Amerika Gizli Örgütü, *Seçilmiş Diktatör Adolf Hitler'in Psikanalizi*, Çev. Güneş Ayas, BS Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 213.

⁴⁰ William Shirer, *Nazi İmparatorluğu Doğuşu, Yükselişi ve Çöküşü I*, Çev. Rasih Güran, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul, 1970, s. 191.

⁴¹ Vladimir Potyemkin, *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, Çev. Atilla Tokatlı, Evrensel Basım Yayını, İstanbul, 2009, s. 128.

⁴² W. Shirer, *a.g.e.*, s. 361.

⁴³ D. Dursun, *a.g.m.*, s. 517.

⁴⁴ Umut Bekcan, "Sovyetler Birliği'nin Savaş Öncesi Döneme Bakış (1933-1939): Nazilerin Avrupa'yı İşgalinin Sorumlusu Kim?", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2016, C. 13, S. 50, s. 105.

⁴⁵ Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, Çev. Savaş Aktur, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 2004, s. 247.

kısa süre içerisinde ilhak etmiştir.⁴⁶ Hitler, bu durumdan yararlanarak Südet bölgesi için ordusunu Çekoslovakya sınırına yığmıştır. Buna karşılık Çekoslovakya'da seferberlik ilan edilmiştir. Bu durum Hitleri, daha çok kızdırıp Çekoslovakya'yı istilaya karar vermesine sebep olmuştur.⁴⁷

Büyük bir savaş gerçekleşeceğini anlayan İngiltere başbakanı Chamberlain; Münih'te, Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'nın katılacağı bir konferans düzenlenmesini önermiştir.⁴⁸ Dünya yeni bir savaşın arifesinde olduğu için⁴⁹ özellikle İngilizler, menfaatleri gereği savaş karşıtı bir politika takip ederek savaşı her zaman ikinci planda tutan bir devlet olmuştur.⁵⁰

Münih Konferansında, Südetler bölgesinin dört aşamada Almanya'ya verilmesi kararlaştırılmıştır. Çekoslovakya'nın sınırları ise uluslararası bir komisyon tarafından güvence altına alınmıştır.⁵¹ Daha sonra Çekoslovakya'nın, Almanya'nın garantörlüğüne verilen Slovakya'ya müdahale etmesi sonucunda Hitler, aradığı fırsatı bulmuştur. Almanya, Slovakya'yı bahane ederek 15 Mart 1939'da Prag'ı işgal etmiştir.⁵²

Hitler, Münih konferansında istediklerini tam olarak alamamıştır. Çünkü Hitler, Çekoslovakya'yı tamamen kendi topraklarına katma niyetindedir. Bu isteği de Münih Konferansı ile Çekoslovakya toprakları diğer büyük devletler tarafından garanti altına alındığını için gerçekleşmemiştir.⁵³ Daha sonra Almanya, Polonya üzerinde baskısını giderek arttırmış ve bu durum İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasını hızlandırmıştır.⁵⁴

⁴⁶ Davut Dursun, "Avusturya", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara, 1991, C. 4, s. 178.

⁴⁷ O. Sander, *a.g.e.*, s. 54.

⁴⁸ O. Sander, *a.g.e.*, s. 54-55.

⁴⁹ Rıfki Salim Burçak, "İngiliz-Fransız-Türk İttifakı (19 Ekim 1939)", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2015, C. 4, S. 1, s. 348.

⁵⁰ Göktürk Tüysüzoğlu, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiliz Dış Politikası: İmparatorluk Yaşıyor mu?", *Akademik Bakış Dergisi*, 2011, S. 26, s. 11.

⁵¹ O. Sander, *a.g.e.*, s. 55.

⁵² Davut Dursun, "Çekoslovakya", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara, 1993, C. 8, s. 254.

⁵³ Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Çev. Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2001, 407.

⁵⁴ R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 542.

Birinci Dünya Savaşından sonra İtalya'da Benito Mussolini iktidar olmuştur. Faşistler'in iktidara gelmesinde ekonomik sıkıntılar, iç düzende yaşanan kargaşalıklar, siyasi belirsizlik vb. önemli rol oynamıştır.⁵⁵

Birinci Dünya Savaşından sonra Milliyetçi bir politika izleyen Mussolini, ancak bu yolla ülkenin istikrara kavuşacağına ve güvenliğin temin edilebileceğine inanmıştır.⁵⁶ Seçimlerden galip çıkarak ülkenin başına gelen Mussolini, kurmuş olduğu hükümette liberallere, milliyetçilere ve Katoliklere yer vermiştir. Buna karşın sosyalistler ve komünistler ayrı bir cephede durup muhalefet etmişlerdir.⁵⁷

Mussolini'nin ülke yönetimindeki amacını, Brighi şöyle yorumlamıştır; *ilk dönemlerdeki başlıca amacı İtalya'yı önceleri sahip olmadığı istikrara kavuşturmak ve böylece Bolşevik Devrimi'nin etkisinden uzaklaştırmaktı. O dönemlerde İngiliz diplomatlar tarafından da olumlu karşılanan bu yaklaşım, İngiltere Kralı V. George'un İtalya'ya ziyareti ve Mussolini'nin 'akıllı ve güçlü bir devlet adamı' olarak tanıtılmasıyla desteklenmiş, neredeyse dolaylı olarak Faşizm, Avrupa'ya sunulmuştur.*⁵⁸

Mussolini'nin dış politikadaki amacı; Akdeniz'de Roma İmparatorluğu'nu tekrardan canlandırmaktır. Hatta Akdeniz'e bizim deniz demiştir. Mussolini'nin dış politikada öncelik verdiği konulardan bir tanesi de Adriyatik Deniz'i kıyısında bulunan Fiume bölgesi olmuştur. Yugoslavya, İtalya'nın Adriyatik Denizi'ndeki baskısıyla baş edemeyeceğini anlamış ve İtalya ile Roma Antlaşması imzalamıştır. Bu Antlaşma ile Fiume Adası İtalya'ya kalmıştır.⁵⁹ İtalya, diğer taraftan Arnavutluk'a baskı yapmıştır. Ayrıca Doğu Akdeniz'i hatta Anadolu'yu da kendi genişleme sahası içinde görmesi Türkiye'yi İtalya'ya karşı güvensizliğe sevk etmiştir. Türkiye, bu nedenle birçok tedbir almak zorunda kalmıştır.⁶⁰ Bir

⁵⁵ Abdül Samet Çelikçi – Can Kakışım, “İtalyan Faşizmi ve Tarihsel Gelişimi”, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, C. 1, S. 2, s. 85.

⁵⁶ Çiğdem Erdem – Demirhan Fahri Erdem, “İtalya'da Faşizmin Yükselişi ve Antonio Gramsci'nin Faşizmi Karşıtı Strateji ve Taktikleri”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2016, C. 18, S. 1, s. 111.

⁵⁷ Ahmet Kavas, “İtalya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara, 2001, C. 23, s. 447.

⁵⁸ Gökçen Yavaş, “İkinci Dünya Savaşı Sonrası İtalya'nın Dış Politikası (1948-1990): Atlantikçilik ve Avrupalılık”, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2017, C. 8, S. 2, s. 115.

⁵⁹ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 92.

⁶⁰ Cantemur Türkan, “Türkiye-İtalya İlişkileri (1930-1950)”, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları*, 2012, C. 2, S. 14, s. 782-783.

konuşmasında Mussolini: “İtalya’nın asıl çıkarı Asya ve Afrika’dadır”. Demiştir. Bunu dedikten bir yıl sonra yani 1935 yılında Habeşistan’ı işgal etmiştir.⁶¹ İtalya Habeşistan’ın Eritre ve Somalı bölgelerini 100.000 kişilik bir ordu ile işgal etmiştir.⁶² Bu işgale sebep olarak bir sınır anlaşmazlığını⁶³ göstermiştir. İtalya, ordusunu Ekim 1935’te Habeş topraklarına sokmuştur. Adigrat-Adwa bölgesine kadar ilerleyerek ele geçirmiştir.⁶⁴ İtalya, ardından 7 Nisan 1939’da Arnavutluk’u işgale başlamıştır.⁶⁵ Arnavutluk İtalya’nın himayesi altına sokulmuş ve 1944 yılına kadar İtalya hegemonyası altında kalmıştır.⁶⁶

Almanya’nın birçok hasmı bulunduğundan, İtalya ile ilişkilerinde barışçıl bir politika izlemiştir. Bunun üzerine 1936’da Hitler, Mussolini’yi Almanya’ya davet etmiştir. Fakat Mussolini’nin yerine Dışişleri Bakanı Kont Ciano Berlin’e gelmiştir. Yapılan bu ziyarette, Milletler Cemiyeti’nin durumu, Tuna Havzasındaki iş birliği, İspanya ve Avusturya’daki durumlar konuşulmuştur.⁶⁷

Bunun sonucunda Mussolini, 1 Kasım 1936’da yaptığı bir konuşmada bu birlikteliğin sadece Berlin-Roma çizgisinde bir ittifak olmayıp, barışı ve işbirliğini esas alan, devletlerin birlikte toplanacağı bir “Mihver” olduğunu belirtmiştir. Böylece Berlin-Roma Mihveri kurulmuştur.⁶⁸

Asya’da ise Japonya, 1931’de Mançurya’yı işgal etmiş, daha sonra Moğolistan topraklarından bazı bölgeleri almıştır. Bununla da yetinmemiş ve gözünü Çin topraklarına dikmiştir. Uzak Doğu’nun güç dengesinin bozulması ve Çin’e müdahale yapılması, ABD’yi oldukça rahatsız etmiştir.⁶⁹ Genel olarak ele alacak olursak Almanya, SSCB ve Fransa arasında zor durumda kalırken, Japonya ise SSCB ve ABD arasında kalmıştır. Almanya ve Japonya’nın ortak düşmanları SSCB olmuş,

⁶¹ D. Barlas, *a.g.m.*, s. 218.

⁶² Yüksel Nizamoglu, “İtalya-Habeş savaşı, Vehip Paşa ve Türkiye”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2011, C. 2, s. 272.

⁶³ Ç. Üçok, *a.g.e.*, s. 254.

⁶⁴ Levent Öztürk, “Habeşistan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara, 1995, C. 11, s. 496.

⁶⁵ R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 541.

⁶⁶ Mustafa L. Bilge, “Arnavutluk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara, 1991, C. 3, s. 387.

⁶⁷ Ettore Ancieri, “Roma-Berlin Mihverinin İç Yüzü (1937-1940)”, Çev. Süheyp Derbil, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1959, C. 16, S. 1, s. 61.

⁶⁸ F. Armaoğlu, *a.g.m.*, s. 136.

⁶⁹ R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 537.

bu yüzden Japonya ve Almanya ortak harekete geçip ve 25 Kasım 1936'da Anti-Komintern Paketi'nı kurmuşlardır.⁷⁰ Bu Pakta, daha sonra da 6 Kasım 1937'de İtalya'da katılmıştır. Böylece Berlin-Roman-Tokyo Mihveri kurulmuştur.

Dünyanın politik anlamda giderek gerildiği bu dönemde kutuplaşmayı engellemek için Locarno Paketi imzalanmış, hemen ardından Briand Kellogg Paketi için devletler bir araya gelmiş, silahsızlanma konusunda birçok çaba gösterilmiştir. Fakat dünyadaki kutuplaşma ve gergin atmosfer, tamamen engellenememiştir.⁷¹ Avrupa'da artan Nazizm ve Faşizm diktatörlüğü İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına sebep olmuştur.

1.2.Fridtjof Nansen'in Faaliyetleri

Fridtjof Nansen, 10 Ekim 1861 yılında Norveç'in Oslo şehrinde doğmuştur. Anne adı Adelaide Jarlsberg, babasının adı ise Baldur Fridtjof Nansen'dir. Oslo üniversitesinde Zooloji bölümünden mezun olmuştur. Bölümden mezun olduktan sonra çeşitli araştırmalar yapmak üzere Grönland'a ve Kuzey Kutbu'na gitmiştir.⁷²

1921 yılında Milletler Cemiyeti, bir bilim adamı olarak gördüğü ve ayrıca kuzey kutup kâşifi, Norveçli Fridtjof Nansen'i, Milletler Cemiyeti Sığınmacılar Yüksek Komiseri olarak görevlendirmiştir.⁷³ Birinci Dünya Savaşı'nı müteakiben SSCB'de yapılan devrim sonrasında birçok insan mülteci durumuna düşmüştür. Savaşlar, devrimler ve iç savaşlar milyonlara varan insan kitlesini evlerinden etmiş ve mülteci durumuna düşen bu insanlar hem Avrupa'ya hem de Asya topraklarına yayılmışlardı. Bu durum karşısından Nansen, tamamen mülteci durumuna odaklanıp, bu insanların sorumluluklarını üstlenmiştir. Nansen, ilk başta Rus devrimi yüzünden milyonlarca mülteciye hem nüfus cüzdanı, hem de pasaport alarak bu insanların hukuki statülerini belirlemek istemiştir.⁷⁴ 15 devletin kabul ettiği ve tarihte "Nansen Pasaportu" olarak anılan bu belge sayesinde mülteciler uluslararası yolculuk yapabilme imkânı kazanmışlardır.⁷⁵ Bunun yanında Nansen, göçmenlerin hem çalışma imkânlarını güvence altına almış hem de memleketlerine dönebilmeleri için

⁷⁰ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 137.

⁷¹ Hikmet Öksüz, "Atatürk Döneminde Balkan Politikası", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, C. 16, s. 1143-1144.

⁷² <https://www.biyografi.info/kisi/fridtjof-nansen> (30.07.2019).

⁷³ Ö. Sav, *a.g.m.*, s.527.

⁷⁴ E. Uzun, *a.g.e.*, s. 63.

⁷⁵ Ö. Sav., *a.g.m.*, s. 527

çeşitli çalışmalar yapmıştır.⁷⁶ Özellikle Nansen, mülteciler için giriştiği bu mücadelede oldukça sınırlı mali kaynaklar ile çözüm üretmeye çalışmıştır.⁷⁷

1922'deki Türk-Yunan savaşında Yunan ordusu bozguna uğrayıp Türk topraklarından çekilmek zorunda kalmıştır. Türk ordusu karşısında yenilgiye uğradıktan sonra Türkiye ve Yunanistan arasında nüfus sorunu ortaya çıkmıştır. Lozan barış görüşmeleri devam ederken Türkiye ile Yunanistan arasında Trakya sınırı, azınlıklar ve bunların yanında nüfus mübadelesi sorunu tartışılmaya başlanmıştır.

Dr. Nansen'in, Milletler Cemiyeti içinde mültecilerle ilgili yapmış olduğu girişimler bu konuda uzman olduğunun göstergesidir⁷⁸ Bu sebeple Lord Curzon, Nansen'i Lozan Barış Konferansına davet etmiştir. Nansen, Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi hakkında hazırladığı detaylı raporları ilgili devletlere sunmuştur. Ayrıca Konferans'ta ise görüş ve önerilerini açıklamıştır.⁷⁹

Nansen, dört büyük devletin İstanbul'daki temsilcileriyle görüştüktan sonra mübadele konusunda tüm devletlerin rızası olduğunu anlamıştır. İstanbul'daki temsilcilerle yapılan görüşmede Nansen, mübadeleye karar verildiği takdirde barış antlaşması yapılmaksızın mübadelenin hemen gerçekleştirilmesinin önemini ilgili devletlere iletmıştır. Ayrıca barış antlaşmasını gerçekleştirmek için her iki hükümetle hemen görüşmelere başlanacağı dile getirilmiştir.⁸⁰

İki hükümet temsilcileriyle de görüşen Nansen, Türk ve Yunan taraflarının mübadele için istekli olduğu kanısına varmıştır. Ayrıca Nansen'e göre; *“bir milyona yakın insanın yurtlarından ayrılmış başka memleketin ülkesine kaçmıştır. Bunlar Türkiye’de kazanç getiren işleri bırakmışlar, Yunanistan’da, kazanç sağlayacak herhangi bir işten yoksun kalmışlardır. Bu duruma hemen çözüm yolu bulunup uygulanmazsa, her iki memleket için ekonomik sonuçlarının felaketli olacağı*

⁷⁶ E Uzun, *a.g.m.*, s. 63.

⁷⁷ Emine Tutku Vardağlı, “Doğu-Batı Ekseninde Türk-Yunan Diplomasisi: Lozan Barış Görüşmeleri ve Nansen-Venizelos Mektuplaşmaları”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2017, C. 17, S. 34, s. 102.

⁷⁸ H. Cevahir Kayam, “Lozan Barış Antlaşmasına Göre Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Konunun TBMM’de Görüşülmesi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1993, C. 9, S. 27, s. 586.

⁷⁹ S. L. Meray, *a.g.e.*, s. 118.

⁸⁰ S. L. Meray, *a.g.e.*, s. 118-119.

söylemek, aşırı konuşmuş sayılmayız. Azınlıkların çabuk ve etkili olarak mübadelesi, bu felaketi, alınabilecek herhangi bir başka tedbirden çok daha iyi önleyebilecektir.”⁸¹ Ayrıca Nansen, böyle bir mübadele yapılacaksa bunun bir an önce yapılması gerektiğini Lozan Barış Konferansı’nda belirtmiştir.⁸²

Dr. Nansen hemen devamında; “Nüfusun büyük ölçüde yer değiştirmesine yol açan şimdiki gibi büyük bir bunalımdan hemen sonra, bir mübadeleye girişmek, işler doğal akımına girdiği zaman yapılacak bir mübadeleden çok daha kolayca kabule yanaşacaklardır. Öte yandan, hemen yapılacak bir mübadele, ekonomik bakımdan da büyük bir önem taşımaktadır. Hem Türkiye hem de Yunanistan açısından, gelecek yaz bu iki ülkenin tarım ürünlerini elde etmeleri hayati bir sorun olarak belirtmektedir; başka bir deyimle, Türkiye için, verimli Trakya topraklarının, 1923 de her zamanki ürününü vermesi ne kadar önemliyse, Yunanistan için de tarımcı göçmenlerin gelecek yazdan önce, kendi ürünleriyle kendilerini besleyebilmeleri öylesine önemlidir. Nüfus mübadelesi işinin, hiç olmazsa bunun bir kısmının, Şubat sonundan önce, başka bir deyimle, üç ay içinde gerçekleştirilmesi zorunludur.”⁸³ diyerek, konferansta gözlemediği ve vardığı sonuçları raporlayarak sunmuştur.

Görüldüğü üzere Nansen hem siyasi engellere hem de ekonomik zorluklara rağmen hayatının son dönemlerini mülteci krizine çözüm arayarak geçirmiştir. Avrupa’daki devrim sonrası birçok insan mağdur olup mülteci durumuna düşmüştür. Nansen, bu insanlarla ilgilenip pasaport çıkartarak milyonlarca mülteciyi, bu durumundan kurtarmaya çalışmıştır. Ayrıca tecrübelerinden yararlanmak isteyen liderler tarafından ona; Türkiye ve Yunanistan arasındaki mülteci krizine yardımcı olması için davet gönderilmiştir. Nansen bu davete katılmaktan memnuniyet duyacağını dile getirmiştir. Her iki hükümetle görüşmüş ve ayrıca mültecileri yerinde ziyaret ederek bunların durumlarını gözlemleyerek rapor haline getirmiştir. Raporladığı bilgileri Lozan Konferansında dile getirip kendi önerilerini sunmuştur. Nansen, milyonlara varan mübadillerin yeni bir hayata başlamaları için yapılan çalışmalarda öncü isimlerin başında yer almıştır.

⁸¹ S. L. Meray, *a.g.e.*, s. 118-119.

⁸² S. L. Meray, *a.g.e.*, s. 118-119.

⁸³ S. L. Meray, *a.g.e.*, s. 118-119.

1.3.Mülteciler Yüksek Komiserliğinin Faaliyetleri

Dr. Nansen 1930 yılında ölmüştür. Ölümüyle birlikte çalışmalarını yaptığı ofis gereken önemini yitirmiştir. Ancak 1933 yılından itibaren Nazi Almanya'sından kaçan göçmenler için Mülteciler Yüksek Komiserliği tekrardan kurulmuştur. Komiserliğin başına James McDonald getirilmiştir. Almanya'nın, bu dönemde Milletler Cemiyeti'ne üye olması sebebiyle Nazi Almanya'sından kaçan Yahudi mülteciler için, büyük çoğunluğu Filistin'de olmak üzere Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından daimî ikamet verilmiştir. Yeniden kurulan komiserlik fazla uzun soluklu olmamıştır. James McDonald, Miller Cemiyeti'nin yeni kabul ettiği Nürnberg yasalarından dolayı Mülteciler Yüksek Komiserliği'ni ihmal ettiğini düşünerek Milletler Cemiyeti'ni protesto amacıyla istifa etmiştir.⁸⁴

1938 yılında tekrardan Mülteciler Yüksek Komiserliği kurulmuştur. Kurulan komiserlik, Nansen ofisi ve Alman Mülteciler için kurulmuş olan komiserliğin birleşmesiyle oluşmuştur. İlk başlarda görev ve yetki alanı oldukça sınırlı olmuştur. Almanya ve Avusturya'dan zorla göçe tabi tutulan mülteciler ve İkinci Dünya Savaşı'nda Avrupa'da bulunan tüm mültecileri kapsayacak şekilde etki alanı genişletilmiştir. Fakat bu komiserlik 1946 yılında kapatılmış ve 1947'de yerini Uluslararası Mülteciler Örgütü almıştır.⁸⁵

Şu ana kadar ifade ettiğimiz bilgiler ışığında, komiserliklerin göçler için yaptığı çalışmalar belli bölgelerle sınırlı kalmıştır. Ayrıca Hükümetler, mülteciler konusunda duyarsız kalmış bu konuda herhangi bir çalışma yapmamıştır. Bunun sonucu olarak dünyanın evrensel bir göçmen politikasının olmadığı ve genel koruma uygulamalarının hayata geçirilmediği görülmüştür.⁸⁶

Milletler Cemiyeti, dünya barışını tesis edemediği için İkinci Dünya Savaşı başlamış ve kendi görevini yapamadığı için dağılmıştır. Savaş esnasında Avrupa da, milyonlarca insan yerinden edilmiştir. Bunun için Müttefik Devletler, 1944'te Birleşmiş Milletler çatısı altında Yardımlaşma ve Rehabilitasyon idaresini

⁸⁴UNCHR, *An Introduction to International Protection*, 2005, s. 5-6., <https://www.unhcr.org/publications/legal/3ae6bd5a0/self-study-module-1-introduction-international-protection-protecting-persons.html> (8.08.2019).

⁸⁵ UNCHR, *a.g.e.*, s. 6.

⁸⁶ E. Uzun, *a.g.m.*, s. 64.

kurmuştur. Bu kurum mülteciler için acil yardım sağlamak adına kurulmuştur. Bu kurum savaştan sonra milyonlarca göçmenin evlerine dönüşünü sağlamıştır.⁸⁷ Fakat sonraları farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Göçmenlerin kamplarda sıkışık bir şekilde kalmaları büyük sorunları beraberinde getirmiştir. Bu sebeple Yardımlaşma ve Rehabilitasyon idaresi göçmenlere, daha fazla yardımcı olamamıştır.⁸⁸

İkinci Dünya Savaşından sonra insan hakları birçok kez ihlal edilmiştir. BM Antlaşmasının yürürlüğe girmesiyle göçmenlerin hukuku gündeme gelmiştir. Bu alanda boşluk olduğu görülmüş, Mülteciler Komitesinin görev ve yetkileri Uluslararası Mülteci Örgütüne devredilmiştir. 10 Aralık 1948’de İnsan Hakları Beyannamesi kabul edilmiştir. Bunun yanında İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yaşanan gerginliklerden dolayı Uluslararası Mülteciler Örgütü’nün ciddi adımlar atıp daha kapsamlı hareket etmesi sonucu⁸⁹ 1949 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konsey’i, BM Genel Sekreterliğinde yeni bir örgütlenme planının hazırlanması kararını almıştır. Devamında ise BM Genel Kurulu, Aralık 1949 yılında 319 nolu kararıyla BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi’ni kurmaya karar vermiştir.⁹⁰

1 Ocak 1951 yılında ise BM Mülteciler Yüksek Komiserliği kurulmuştur. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin faaliyetlerini kontrol etme görevi ise 1958 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından yürütülmüştür. Ayrıca bu yürütme konseyi mültecilere uluslararası koruma sağlanması için devletlere tavsiyelerde bulunarak görevini icra etmiştir.⁹¹

Uluslararası alanda mülteci hukukunun temelini oluşturan ilke ve kurallarını belirleyen asıl sözleşme, 1951 yılında kabul edilmiştir. Yapılan bu sözleşmenin amaçları ise; hem mültecilerin temel hak ve özgürlüklerine sahip olabilmesi hem de uluslararası iş birliği sayesinde mülteci sorunuyla mücadele etme sorumluluğunun sadece belli devletlere yüklenmesiyle devletler arasındaki oluşabilecek gerilimin

⁸⁷ UNCHR, *a.g.e.*, s. 6.

⁸⁸ Corinne Lewis, *UNCHR and International Refugee Law*, Routledge, London and New York, 2012, s. 8.

⁸⁹ Nasih Sarp Ergüven ve Beyza Özturanlı, “Uluslararası Mülteciler Hukuku ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2013, C. 62, S. 4, s. 1016.

⁹⁰ E. Uzun, *a.g.m.*, s. 67.

⁹¹ Arzu Güler, “Mülteci Sorunu ve 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme: Siyasi Gerçeklik ve Normatif Düzen İkilemi”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 2016, C. 13, S. 51, s. 44.

önlenmesi olmuştur. Bu sözleşmede; mülteci haklarının korunması inşacı bir yaklaşımla ortak bir ideal olarak öngörülüp ve taraf devletlerin, politikalarını ortak değer etrafında şekillendirebileceği umulmuştur. Bunun yanında devletlerin bireysel hareket etmesinden ziyade ortak politikalar ve sorunların çözümünde çok daha faydalı olunacağı düşünülmüştür.⁹²

1.4.İkinci Dünya Savaşı'nın Sonuçları ve Zorunlu Göçlere Etkisi

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren, kimi zaman savaş, sürgün, afetler vb. durumlar sebebiyle göç etmek zorunda kalmış, kimi zaman da eğitim, sağlık, çalışma vb. sebeplerle gönüllü olarak yer değiştirme ihtiyacı hissetmiştir. Fakat 20. yüzyıla gelindiğinde göçün hızı arttığı gibi, sayısında da değişiklikler olmuştur. Özellikle uluslararası siyasi ortamın gerginleştiği dönemlerde göç eden insanların sayısal olarak çoğaldığı gözlemlenmiştir. İnsanlar, siyasetin gerildiği ortamda zulüm, baskı ve şiddetten kaçarak başka ülkelere sığınmak zorunda kalmışlardır.

İkinci Dünya Savaşı, tarihte görülen en büyük savaşlardan biri olmuştur. Bu savaşta milyonlarca insan ölmüş, birçok ülke yıkılmıştır. Savaşın etkisini hissetmeyen devlet neredeyse kalmamış, savaşa katılmadığı halde savaşa girmiş gibi etkilenen devletler olmuştur. Özellikle İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya'nın alt yapısı tamamen bozulmuştur. İkinci Dünya Savaşında, atom bombasının kullanılması savaşın ne kadar yıkıcı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Dünya siyasetinde İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya gibi devletlerin, etkileri azalırken yerine ABD ve Sovyet Rusya'nın siyasi olarak egemen olduğu bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası arenada ABD ve Sovyet Rusya'nın paylaştığı iki kutuplu bir dünya karşımıza çıkmıştır. Bu kutuplaşma ile soğuk savaşın zemini de hazırlanmıştır. Ayrıca savaş suçlusunu olarak Almanya görüldüğü için hem ekonomisi hem de askeri gücü sıkı bir denetim altına alınmıştır. Bunun yanında savaştan birçok devlet etkilendiği için Birleşmiş Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına karar verilip bir daha böyle bir durumun yaşanmasının

⁹² A. Güler, *a.g.m.*, s. 44-45.

önüne geçilmek istenmiştir. Birleşmiş Milletler çatısı altında toplanan devletlerin sorunlarının diplomasi ile çözülmesi kararlaştırılmış ve uluslararası iş birliğinin artırılması sağlanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok ülkede kıtlık, hastalık vb. olumsuzluklar sebebiyle ölü sayısı her geçen gün artış göstermiştir. Binlerce insan birçok hastalıkla boğuşmuş, çeşitli psikolojik travmalar yaşamış ve binlercesi de engelli olarak hayatına devam etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca savaşın etkisi ve zorunlu tahliye gibi sebeplerle milyonlara varan insan kitlesi yerinden göç etmek zorunda kalmıştır.

Müttefik Devletlerin galip gelmesiyle, Avrupa'da Baltık ülkeleri ve Balkanlarda birçok devlet Rus hâkimiyetine girmiştir. Buna karşın Batı Avrupa'da, ABD hâkimiyetindedir. Almanya ise ikiye bölünmüştür. Doğu tarafına Sovyet Rusya hâkim olurken batı tarafına ise ABD ve İngiltere hâkim olmuştur. Bunun sonucunda iki kutuplu bir dünya ortaya çıkmış ve uzunca bir süre bu durum devam etmiştir.

Zorunlu göçlere en büyük sebebi, siyasal baskı ya da savaşlar olmuştur. Zorunlu göçler dendiğinde iki kavram akla gelmektedir. Bunlardan birincisi mülteciliktir. Mülteci, zorunlu şartlar sonucu rahat ve huzura kavuşacağı bir yere ulaşma adına iltica eder. İkincisi ise tehcir/sürgündür. Sürgün, bir irade tarafından sizin belirleme hakkınız olmayan bir mekâna doğru göçünüzü ifade eder. Zorunlu göç bu şekliyle bir "kültürel travma" olarak da ele alınmıştır. Bu travma bir kültürün tüm kurumlarına karşı dönüştürücü etkisi olan bir süreçtir. Aynı şekilde zorunlu göçe maruz kalmış ve kültürel travma yaşamış topluluklarda siyasal bilincinin üst seviyelerde olduğu da gözlemlenir.⁹³

Savaştan, kötü yaşam koşullarından kaçan insanlar öncelikle en yakın sınırların ardına geçmeye çalışmışlardır. Siyasal baskı ve savaşlardan dolayı zorunlu olarak göç eden insanlar, hayatlarını idame ettirebilmek adına ölümü göze alarak göç etmişlerdir. Ayrıca savaşın mağduru olan göçmenler sahipsiz kalarak ötekileştirilmiştir. Göçmen kitleler, savaşın nedeni değil sonucu olmuşlardır.

⁹³ Mehmet Emin Sarıkaya, "Zorunlu Göç Bağlamında Kur'an'da Göç", *Journal Of Analytic Divinity*, 2018, C. 2, S. 1, s. 242.

XX. yüzyılda yaşanan Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, dünyanın birçok yerinde göçlere neden oldu. İkinci Dünya Savaşı sebebiyle yaşanan göçler, genellikle devletlerin dağılması veya kurulması gibi ortaya çıkan düzensizliklerden kaynaklanan sorunlar nedeniyle “mülteci” kimliğini taşımıştır. Bununla birlikte Birinci Dünya Savaşı’nın ardından Osmanlı ve Avusturya-Macaristan devletlerinin dağılmasıyla Orta, Doğu ve Güney Avrupa’da bulunan etnik toplulukların sınırlarıyla uyuşmayan yeni devletler ortaya çıkarken, diğer yandan “homojen bir ulus yaratma” çabası içinde Yunan, Polonyalı, Yahudi, Macar, Bulgar, Sırp ve Türklerden meydana gelen yeni göçmen kitlesi oluşmuştur. Aynı dönemde, bunlara, Rus devriminden ve Nazizm’den kaçan Yahudiler de eklenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise sömürgelerin tasfiyesi ile Asya, Ortadoğu ve Afrika’da kurulan birçok bağımsız fakat sorunlu devlet içerisinde ortaya çıkan etnik çatışmalar yeni göçlere neden olurken bu göçlerle Bangladeş örneğinde olduğu gibi yeni devletler kurulmuştur. Kısacası bazı durumlarda göçmenler yeni bir devleti, diğer bazı durumlarda ise yeni devletler yeni göçmen gruplarını yaratmışlardır.⁹⁴

Bu konulara değinmemizin asıl amacı ülkemiz üzerindeki etkileridir. İkinci Dünya Savaşı’nın bu kadar büyük olması sebebiyle Türkiye Cumhuriyeti, olumsuz etkilenmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın beklenilenin üzerinde bir hızla gelişmesi ve çok kısa bir süre içerisinde tüm Balkan Yarımadası ve Güneydoğu Avrupa’ya yayılması üzerine Türkiye, silahlı kuvvetlerinin mevcudunu, hızla arttırmak zorunda kalmıştır. Savaştan hemen önce 1938 Yılında Türk ordusunun toplam mevcudu sadece 194.000 kişi iken, 1940 yılında ordumuzun mevcudu 1.300.000’e çıkartılmıştır.⁹⁵

İkinci Dünya Savaşı, Türkiye’yi bulunduğu Coğrafi konum sebebiyle hem doğuda hem de batıda zor durumda bırakmıştır. Ayrıca savaşan taraf devletler, Türkiye Cumhuriyeti’ni savaşa girmesi için her yolu deneyip, kendi yanlarında savaşa sokmak için zorlamışlardır. İkinci Dünya Savaşına girmemesine rağmen etkilenen Türkiye Cumhuriyeti devlet yöneticileri savaş karşısında çok hassas

⁹⁴ Abdurrahman Yılmaz, “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”, *Turkish Studies Dergisi*, Ankara, 2014, C. 9, S. 2, s. 1688.

⁹⁵ Edip Durmaz, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Trakya Umum Müfettişliği Bölgesi’nde Anadolu ve İstanbul’a Yapılan Göçler ve Edirne’nin Sükûtu”, *Geçmişten Günümüze Göç I*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 2017, s. 233.

davranmışlardır. Ayrıca konumuz olan Trakya ve İstanbul'dan göçün sebebi de İkinci Dünya Savaşı olmuştur. Trakya ve İstanbul'dan, binlerce insanın göç etmesine sebep olduğu gibi bu topraklarda yaşayan insanın mağdur olmasına, korku ve endişeye kapılmasına neden olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE TÜRKİYE

Türkiye Cumhuriyeti, bulunmuş olduğu coğrafyada stratejik açıdan büyük bir öneme sahiptir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Mihver (Almanya, İtalya ve Japonya) ve Müttefik (İngiltere, Fransa, ABD ve Rusya) adı altında iki bloka ayrılmaya başlandığı bu dönemde⁹⁶ 1938'de Mustafa Kemal Atatürk ölmüş, yerine İsmet Paşa Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bundan sonra İsmet İnönü ve kabinesi savaş boyunca barış politikası takip etmeyi sürdürmüştür.⁹⁷ İkinci Dünya Savaşını yakından takip eden devlet yöneticileri, savaşa katılmadan toprak bütünlüğünü korumayı esas gaye edinmiştir.⁹⁸

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, kurulduğu andan itibaren dış politikası, ortaya çıkan meseleleri çözmek olmuştur. Yeni kurulduğu için düzenli bir devlet politika izlemeyi amaç edinmiştir. 1930'lardan sonra yaklaşan savaş kendisini hissettirmiş ve Türkiye'de de ister istemez etkisini göstermiştir.⁹⁹ Türkiye Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı daha başlamadan Balkanlar ve Ege Bölgesiyle ilgili emelleri olan ve Akdeniz'de büyük bir devlet kurmak isteyen İtalya'nın bu politikasından dolayı çeşitli tedbirler almıştır.¹⁰⁰ Çünkü İtalya'nın Balkanlar'daki tutumu, Akdeniz'deki etkinliğinin giderek artması ve Türkiye üzerindeki emelleri yüzünden Türkiye'yi, özellikle saldırgan devletlere karşı Müttefik devletlerle iş

⁹⁶ Sina Akşin, *Çağdaş Türkiye 1908-1980 4*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 128.

⁹⁷ R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 629.

⁹⁸ V. Türkan Doğruöz ve Esra Çavdar, "Trakya'da Yeşilyurt Gazetesine Göre 1944 Yılında II. Dünya Savaşı ve Kırklareli", *Tarih ve Gelecek dergisi*, 2016, C. 2, S. 2, s. 38.

⁹⁹ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s 172.

¹⁰⁰ Edward Weisband, *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış politikası*, Çev. M. Ali Kayabal, Çağdaş Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 24.

birliği yapmaya sevk etmiş;¹⁰¹ İnönü: “İtalyanlara veya İtalyan gemilerine karşı limanlarımızda tedbir mevzubahis olmalı” demiştir.¹⁰²

Coğrafi öneminden dolayı savaşta taraf olan devletler, Türkiye’yi kendi saflarına çekmek için zorlamışlardır. Fakat yapılan her türlü baskı ve zorlama sonuçsuz kalmıştır. Türkiye ise tarafsız bir politika yürütmeyi tercih etmiştir. Her iki blokla da diplomatik temaslarda bulunmuştur.¹⁰³ İnönü kendi ifadesiyle ülkeyi “ölçülülükle idare ettiğini” belirterek savaş boyunca acele ve yanlış kararlar vermekten kaçınmıştır. Taraflar arasında hep denge politikası kurmayı tercih etmiştir. Diğer taraftan İnönü, her daim orduyu savaşa hazır tutmuştur. Dış politikada kurtlarla dans ettiğini iyi bilen İnönü, almış olduğu kararlarda aceleci davranmanın Türkiye’yi felakete götüreceğini bilmektedir.¹⁰⁴

1.1.İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası

Türkiye, 1938’den sonra İtalya ve Almanya’nın bilhassa Balkanlar üzerindeki saldırgan tutumda bulunması ve artan tehlikelere karşı, İngiltere ve Fransa ile antlaşmalar yapmıştır. Yayılma politikaları takip eden bu devletlerin (Almanya ve İtalya) yönünü Balkanlara çevirmesi ve hayat sahasının Türkiye’yi de kapsaması üzerine Türk Hükümeti, başta Trakya bölgesi olmak üzere bir dizi önlemler almıştır. Bu önlemler şunlardır; Müttefik Devletlerle çeşitli antlaşmalar yaparak denge politikası takip edilmiştir. Ayrıca fiili olarak Trakya bölgesinde güçlü bir savunma hattı oluşturulmuştur.¹⁰⁵

Yukarıda ifade edilen bu gelişmeler çerçevesinde 19 Ekim 1939 yılında Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre; *Türkiye’ye savaş malzemesi kredisi olarak 25 milyon sterlin, 16 milyon sterlin değerinde külçe altın ve 3,5 milyon sterlinlik bir kredi transferi sağlayacaklardı.*¹⁰⁶ Fakat bu antlaşma şartlarının gerçekleşmemesi, sözde askeri yardımların Türkiye’ye

¹⁰¹ Bülent Bakar, “İkinci Dünya Savaşı’nda İstanbul ve Trakya’dan Anadolu’ya Göç ve Paniğe Karşı Propaganda” *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 2007, C. 0, S.12, s. 3.

¹⁰² Sebahattin Selek, *İsmet İnönü Hatıralar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009, s. 543.

¹⁰³ R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 629.

¹⁰⁴ E. Weisband, *a.g.e.*, s. 24.

¹⁰⁵ V. T. Doğruöz ve E. Çavdar, *a.g.m.*, s. 38.

¹⁰⁶ B. Bakar, *a.g.m.* s. 3.

yapılmaması ve Türkiye ile İngiltere'nin farklı dış politikalar takip etmeleri yüzünden bu anlaşma uzun soluklu olmamıştır.¹⁰⁷

Bu antlaşmadan en çok rahatsız olan devlet şüphesiz Rusya olmuştur. Rusya bu anlaşmayı imzalayarak Türkiye'nin artık tarafsız olmayacağını, “İngiltere ve Fransa, harbi Balkanlara yaymak ve orada Almanya'ya karşı askeri bir cephe kurmayı amaçlayarak, bu planlarını yürütmek içinde, Türkiye'yi stratejik bir üs haline getirmek istediklerini” belirtmiştir.¹⁰⁸ Türkiye bu durumda bile savaş boyunca tarafsız politikasını sürdürmeyi başarmış ve ülkesine karşı ortaya çıkabilecek tehlikeleri göz önünde bulundurarak her daim temkinli ve hazır bulunmuştur. Türkiye, yapmış olduğu ve yapmayı planladığı anlaşmalarla kendisini garantiye almak istemiştir. Fransa ve İngiltere ile anlaşma yapmış olan Türkiye, ileriki dönemlerde de benzer anlaşmaları Almanya ve Rusya ile yapmıştır. Türkiye her iki blokla da denge politikası güderek gerekli adımları atmıştır.

1.1.1.Savaşın İlk Zamanlarında Türkiye'nin Müttefik Devletlerle Olan Dış Politikası

1939'lara geldiği vakit büyük ölçüde bloklaşma gerçekleşmiştir. 15 Mart'ta Almanya Çekoslovakya'yı, müttefiki İtalya da Arnavutluk'u işgal etmiştir. İsmet İnönü Hükümeti, bu devletlerin yayılmacı politikaları karşısında bazı devletlerle çeşitli ittifak kurma girişiminde bulunmuştur. 23 Ağustos'ta da Almanya ve Sovyet Rusya'nın karşılıklı saldırmazlık paktı imzalaması Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır.¹⁰⁹

Avrupa'daki bu politik durum karşısında Türkiye, İngiltere ve Fransa ile bir araya gelmiş, “19 Nisan 1939'da Ankara'da imzalanan üç taraflı karşılıklı yardım muahedesiyle merbutatı, bu husustaki Hükümlerine tevfikan meriyete girmek üzere tasdik edilmiştir”.¹¹⁰ denilerek bu üç devlet arasında bir antlaşma imzalamışlardır.

¹⁰⁷ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945) I*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 271.

¹⁰⁸ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 185.

¹⁰⁹ Mücahit Özçelik, “İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2010, C. 1, S. 29, s. 256.

¹¹⁰ *Resmî Gazete*, Tarih: 8 Kasım 1939, Kanun No: 3738, Sayı: 4357.

Bununla birlikte bu anlaşmanın tamamı, 9 maddeden oluşmaktadır. Antlaşmanın bazı önemli maddeleri şunlardır:

- Türkiye'ye herhangi bir saldırı olursa İngiltere ve Fransa her türlü yardımı yapacaktır.
- İngiltere ve Fransa'nın girdiği bir savaşta, savaş Avrupa'dan taşıp Akdeniz'e ulaşırsa Türkiye fiilen Fransa ve İngiltere'ye yardım edecektir.
- İngiltere ve Fransa'nın, Avrupa'da girdiği bir savaşta Türkiye tarafsız politika takip edecektir.
- İngiltere ve Fransa, Yunanistan'a ve Romanya'ya garanti vermiş olup, eğer bu devletler için bir harbe tutuşurlarsa Türkiye'de yardım edecektir.
- Bu muahede on beş yıl müddet için akdedilmiştir.¹¹¹

Bu yaşanan gelişmelere rağmen Türkiye tarafsızlığını sürdürmüştür. Hatta savaş Balkanlardan Akdeniz'e yayılmasına rağmen Türkiye savaşa katılmamıştır. Bununla birlikte iç ve dış politika da her türlü tedbiri almıştır. Herhangi bir saldırı ihtimali karşısında Trakya'da (Edirne-Kırklareli bölgesi) Çakmak Müdafaa Hattı'nı kurmuştur. Ayrıca ülkede seferberlik ilan edilmiş ve savunma tedbirleri artırılmıştır.¹¹²

Yukarıda ifade edilen karşılıklı anlaşma dışında Türkiye, İngiltere ve Fransa ile karşılıklı anlaşmaya bağlı olarak 8 Ocak 1940 tarihinde Paris'te Kredi antlaşması imzalamıştır.¹¹³ Fransa, anlaşmanın birinci maddesi gereğince; “%3 faizli olarak 1.500.000 İngiliz Lirası mukabili olan 264.750.000 Frangı Türkiye Cumhuriyet Merkezi Bankası hesabına Bank dö Frans'a teslimen Türk Hükümeti emrine vazedecektir”.¹¹⁴

Yukarıdaki belirtilen anlaşma detaylarından anlaşılacağı üzere Türkiye, İngiltere ve Fransa'nın desteğini sağlamıştır. Bunu yapmasının en büyük sebebi ise uluslararası arenada bir denge unsuru oluşturmaktır.¹¹⁵

¹¹¹ *Resmî Gazete*, Tarih: 9 Kasım 1939, Kanun No: 3738, Sayı: 4357.

¹¹² R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 635.

¹¹³ *Resmî Gazete*, Tarih: 26 Ocak 1942, Kanun No: 4171, Sayı: 5016.

¹¹⁴ *Resmî Gazete*, Tarih: 26 Ocak 1942, Kanun No: 4171, Sayı: 5016.

¹¹⁵ R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 635.

Savaş başladıktan sonra Almanya, Mayıs 1940'ta Fransa'ya saldırmış ve topraklarının bir bölümünü işgal etmiştir. Bunun üzerine Türkiye mihver devletlerine karşı daha temkinli davranmıştır. Öte yandan İtalya da Yunanistan'a saldırmıştır. Almanya ise Macaristan ve Romanya'yı işgal etmiştir. Bu işgallerden sonra Balkanlar Almanların eline geçmiştir. Daha sonra Almanlar Yunanistan'a girmiş ve Ege adalarına kadar çıkarma yapmışlardır. Bu da göstermektedir ki mihver devletler Türkiye sınırına dayanmışlardır. Bu durum Sovyet Rusya'yı da endişeye sevk etmiştir. Bu sebeple Rusya, Almanya'dan uzaklaşıp Türkiye'ye doğru yakınlaşmaya başlamıştır.

1.1.2. Türkiye'nin Savaşa Katılmaya Zorlanması, Dış İlişkilerde Yaşanan Gelişmeler

Türkiye, 1939'dan sonra savaşın başlamasıyla yoğun bir diplomasi savaşı vermiştir. Savaşın ilerleyen dönemlerinde Türkiye'yi derinden etkileyen hadiseler yaşanmış ve bu hadiseler karşısında Türkiye, çok zor durumda kalmıştır. Savaş, devam eden süreçte sınırlarımıza dayanmıştır. Mihver ve Müttefik olarak iki bloka ayrılmış olan devletler ya Türkiye'yi kendi yanlarına çekmek ya da tarafsız politika takip ettirerek kendilerini zor duruma sokmamak istemişlerdir. Hangi tarafla bir ilişki içine girse hemen diğer bloktaki devletlerin baskısıyla karşılaşmıştır. Savaş boyunca iki kutba ayrılmış devletlerin Türkiye ile diplomasi anlamında nasıl ilişkiler içerisinde olduğu aşağıda ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

1.1.3. Türkiye'nin Almanya ile Olan Dış Politikası

Almanya Devleti'nin savaştan önce saldırgan bir tavır takınması hem Avrupa'yı hem de dünyayı etkilemiştir. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti'ni de oldukça rahatsız etmiştir. Bu yüzden savaştan önce Türkiye ve Almanya'nın arasında bir gerginlik olmuştur. Fakat savaş başladığında mihver devletlerin üst üste askeri başarılar kazanmasından dolayı her iki devlet arasında (Türkiye ve Almanya) ekonomik çıkarları açısından bir yakınlık söz konusu olmuştur¹¹⁶

¹¹⁶ R. Uçarol, *a.g.e.*, s 636-637.

Bununla birlikte Türkiye ile Almanya arasında 16 Ocak 1939 tarihinde Berlin’de bir kredi anlaşması imzalanmıştır.¹¹⁷ Bu anlaşmanın birinci maddesine göre; Türkiye’ye, Almanya’nın bir bankası olan Deutsche Golddiskontbank tarafından 150 milyon kadar kredi açılmıştır. Yine bu kredinin dördüncü maddesi hükmüne; 10 yıllığına tahsis edilmiş olup senelik ise %5 faiz ile geri ödenmesi kararlaştırılmıştır.¹¹⁸

1940’lı yıllarda Türkiye ve Almanya arasında tekrar bir yakınlaşma söz konusu olmuştur. Türkiye, 22 Mayıs 1940 yılında Almanya’ya 5.050.500 liraya kadar mal ihraç etme anlaşmasını ve gümrükte bulunup Almanya’ya ait olan malların Türkiye tarafından, ithal edilmesi kararını kabul etmiştir.¹¹⁹ Bu konu ile ilgili Hariciye vekaletinden Alman sefaretine gönderilen bir mektupta; 5.050.000 Türk lirasını aşmamak üzere Almanya’ya gönderilen malların listesi yazılmış olup bu listeye göre; tütün 2.600.000, kuru üzüm 400.000, incir 100.000, fındık 1.000.000, pamuk tohumu 100.000, zeytinyağı 300.000, küspe 100.000, susam 300.000, fıstık 50.000 ton olarak kayda geçilmiştir.¹²⁰

Almanya, sınırlarını genişleterek Balkan topraklarına girmiş ve Türkiye ile sınır komşusu olmuştur. Bu durum Ankara’yı tedirgin etmekle birlikte Almanya da yeni bir düşman kazanmamak için Ankara ile çeşitli temaslarda bulunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti ve Alman Reich (Hükümet) arasında 18 Haziran 1941 tarihinde saldırılmazlık ve samimi dostluk anlaşması imzalanmıştır.¹²¹ Üç maddeden oluşan bu anlaşmaya bakacak olursak;

- *Türkiye Cumhuriyeti ve Alman Reich’i arazilerinin masuniyeti ve tamamıyeti mülkiyesine müteakiben riayet ve doğrudan doğruya veya dolayısıyla yekdiğeri aleyhine müteveccih her türlü harekattan tevakki etmeği taahhüt ederler.*

¹¹⁷ *Resmî Gazete*, Tarih: 12 Mayıs 1939, Kanun No: 3600, Sayı: 4206.

¹¹⁸ *Resmî Gazete*, Tarih: 12 Mayıs 1939, Kanun No: 3600, Sayı: 4206.

¹¹⁹ *Resmî Gazete*, Tarih: 28 Mayıs 1940, Kanun No: 3838, Sayı: 4520.

¹²⁰ *Resmî Gazete*, Tarih: 28 Mayıs 1940, Kanun No: 3838, Sayı: 4520.

¹²¹ *Resmî Gazete*, Tarih: 2 Temmuz 1941, Kanun No: 4072, Sayı: 4849.

- *Türkiye Cumhuriyeti ve Alman Reich'i müşterek menfaatlerine taalluk eden bütün meselelerde, bunların halli için mutabakatı temin etmek üzere aralarında atiyen dostane temasta bulunmağı taahhüt ederler.*
- *İmzası günü meriyet mevkiine girecek olan bu muahede on sene müddetle muteberdir.*¹²²

Bu anlaşma ile görüleceği üzere Türkiye, Almanya tarafından saldırıya veya herhangi bir sınır tacizine uğramayacağı konusunda kendisini güvence altına almıştır. Türkiye diğer taraftan bu anlaşmayı imzalamakla kendi tarafsızlığını bir kez daha ilan etmiştir.

1.1.3.1. Almanlar'ın Balkanlara Girmesi Karşısında Türkiye'nin Aldığı Tedbirler

Almanya, 1941 yılının bahar döneminde Balkanlar'a yöneldiği vakit, Türkiye-Almanya saldırmazlık paktı olduğu halde Türkiye Cumhuriyeti, bazı önlemleri almaktan geri durmamıştır. 1941 yılının Nisan ayında başlayan Yunanistan ve Yugoslavya işgalleri sırasında Trakya'daki askeri önlemler bir hayli artırmıştır.¹²³

Öte yandan Anadolu'yu Avrupa'ya bağlayan Meriç Nehri üzerindeki köprüler yıkılıp, yollar tahrip edilmiştir. İngilizlerle anlaşılıp Anadolu'da savunma hatları oluşturulmuştur. Ayrıca uçaklar için hava alanları inşa edilmiştir.¹²⁴

Sınırımızın hemen gerisinde alınan önemli bir savunma tedbiri de Çakmak Hattında bir kuvvet oluşturmak olmuştur. Bu bölgedeki savunma için yeteri sayıda asker bulunmadığı tespit edilmiştir.¹²⁵ Bunun için Çatalca hattına kadar güçlü bir savunma hattı kurulmuştur. Buradaki bir direnişin kırılması halinde son çare olarak eldeki tüm imkânlar değerlendirilip gerekirse gerilla savaşlarına dahi başvurulması planlanmıştır.¹²⁶ Ayrıca tedbir amaçlı Doğu Anadolu'da sınır tugayları kurulması kararlaştırılmış, Kars ve Erzurum müstahkem mevki birlikleri için iki kolordu

¹²² *Resmî Gazete*, Tarih: 2 Temmuz 1941, Kanun No: 4072, Sayı: 4849.

¹²³ C. Koçak, *a.g.e.*, s. 548.

¹²⁴ C. Koçak, *a.g.e.*, s. 548.

¹²⁵ Sabit Çetin, *İkinci Dünya Savaşı'nda İstanbul ve Trakya'da Alınan Tedbirler: Pasif Korunma ve Tahliye*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 26.

¹²⁶ Altay Öymen, *Bir Dönem Bir Çocuk*, Doğan kitap Yayıncılık, İstanbul, 2002, s 256.

kurulmuş ve her ihtimale karşı bir kolordu daha hazır kıta bekletilmiştir.¹²⁷ Trakya’da alarm durumuna geçilmesiyle bu bölgede yaşayan sivil halkın Anadolu’ya göç etmesi için çalışmalar yürütülmüştür. Özellikle Trakya bölgesinin harp sahası içinde bulunması sebebiyle buranın acilen boşaltılması gerekli bir hal almıştır.¹²⁸

Diğer yandan savaş önlemi olarak gıda tüketimine de el atılmıştır. İnsanların en önemli besin kaynağı olan ekmeğe sınırlama getirilmiş ve karneye bağlanmıştır. 13 Nisan 1942’den sonra da kişi başına düşen ekmeğin tüketimi 375 gram olarak kararlaştırılmıştır.¹²⁹ Bunların hepsi gösteriyor ki, içinde bulunulan tehlikeli vaziyetten ötürü Türkiye kendi topraklarını korumak için diplomatik, askeri ve ekonomik bir dizi önlemler almıştır.

1.1.4. Türkiye’nin Sovyetler ile Olan Dış Politikası

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, bir yandan İngiltere ile ittifak kurmuş diğer yandan da Almanya ile saldırmazlık paktı imzalayarak kendi tarafsızlığını kanıtlamıştır. Ayrıca savaşa katılmayacağını, yapmış olduğu diplomatik girişimlerle tüm dünyaya göstermiştir. Yapılan her türlü baskı ve tehditlere rağmen, ikili anlaşmaları imzalayarak o dönemin zor şartlarında zaman kazanmıştır.

Bu olağanüstü dönemde Türkiye’yi rahatsız eden bir diğer mesele, kuzeyinde Sovyet Rusya’nın bulunmasıdır. Çünkü savaşın başlarında Rusya, Almanya ile birlikte hareket ederek ilerlemiştir. Bu durum hem dünyayı hem de Türkiye’yi ciddi manada rahatsız etmiştir. Fakat ilerleyen zamanlar da Rusya’nın Romanya’dan Besarabya’yı almasına karşın Almanya’nın Romanya’ya garanti vermesi, ardından Berlin’deki Molotov-Hitler görüşmelerinde ganimet paylaşımında sorunların çıkması ve son olarak Almanya’nın Balkanlar’daki faaliyetleri, aralarını bozmuştur.¹³⁰ Alman-Rus gerginliğinin git gide arttığı bu dönemde Almanya Hükümeti, orduya 25 Haziran’da Sovyet Rusya üzerine harekât emri vermiştir. Bu Türkiye için sevindirici bir durum olmuştur. Böylece Sovyet Rusya’nın Türkiye üzerindeki baskısı

¹²⁷ Hüsnü Özlü, “Arşiv Belgelerine Göre, İkinci Dünya Savaşı’nda İzmir ve Trakya’nın Savunmasına Yönelik Türk-İngiliz Heyetlerinin Görüşmeleri ve Alman Tedbirler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi*, 2012, C. 12, S. 24, s. 236.

¹²⁸ A. Öymen, *a.g.e.*, s. 256.

¹²⁹ Şinasi Sönmez, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Hükümetlerinin Temel Gıda Maddelerinin Temini Konusunda Aldığı Tedbirler”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2011, C. 12, S. 47, s. 617-618.

¹³⁰ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 211.

azalmıştır. Daha sonra Sovyet Rusya, Türkiye ile ikili görüşmeler gerçekleştirmek istemiştir.¹³¹

Bütün bunlar yaşanırken İngiltere Dışişleri Bakanı Eden, hiç vakit kaybetmeden Moskova'ya giderek Stalin ile görüşmüştür. Stalin-Eden görüşmesinde Stalin, kendince bir düzen kurduğunu belirtmiş ve bu düzeni haritalarla birlikte İngiliz Dış ilişkileri Bakanı Eden'a göstermiştir.¹³² Bu görüşmede ise;

“Stalin, 12 Adanın Türkiye'ye verilmesini, ama adalarda Yunanistan' la ilgili bazı düzenlemeler yapılmasını önerdi. Bunun yanında Türkiye'nin Bulgaristan'ın bazı kesimlerini, hatta bir olasılık olarak Türkiye'nin Kuzey Suriye'yi de alabileceğini” teklif etmiştir.¹³³

Bu önerileri Sovyetler, Ankara'ya bildirmiştir. Ankara'nın tarafsızlık politikası Sovyet Rusya'nın işine gelmiştir. Ayrıca Türkiye'nin Almanya'nın yanında yer almaması Rusları çok memnun etmiştir. Bu tarafsızlık ilkesini memnuniyetle karşılayarak Türkiye'yi ödüllendirmişlerdir. Bu duruma İngiltere hayret etmiş ve Rusya'nın Türkiye'ye sunduğu bu teklifi tenkit etmiştir.¹³⁴

Bu tekliflerin perde arkasına baktığımız vakit, Rusya'nın hiç de dostane olmadığı görülmektedir. Resmi olmayan bir İngiliz-Rus görüşmesinde; *“Almanya'nın doğuya ilerlemesini önlemek için Türkiye'nin bir tampon bölge olarak savaş dışı durumunun sürmesini, bunun İngiliz-Sovyet ortak çıkarlarına yardımcı olacağını ifade etti. Hatta, Türk Hükümetinin yansızlık politikasını güçlendirmek için Türkiye'ye bazı toprak önerilerinde bulunulmasını yineledi”*.¹³⁵ Bu görüşme de bunun kanıtıdır.

Bu sebeple Türkiye Cumhuriyeti, yapılan bu tekliflere şüpheyle yaklaşmıştır. Türkiye'nin niyetini yoklamaya yönelik bir oyun olacağından sebeple bu önerileri reddetmek zorunda kalmıştır. Türkiye tarafsızlık kartını yine sahaya sürmüş, her ne

¹³¹ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, Pera Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 1140-1141.

¹³² R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 640.

¹³³ Cüneyt Arcayürek, *Şeytan Üçgeninde Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987, s. 159.

¹³⁴ R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 640.

¹³⁵ C. Arcayürek, *a.g.e.*, s. 159.

sebepler olursa olsun büyük harbe girip kendini bir felaketin eşiğine getirmekten kaçınmıştır.¹³⁶

1942'den sonra müttefiklerin baskısı bir hayli artmıştır. Özellikle Sovyet Rusya'nın, Stalingrad cephesinde savaşı kazanmasıyla, Türkiye üzerindeki baskısı iyiden iyiye artmıştır. Savaşın sonuna dek sürecek olan baskı, savaş sonunda bir tehdit olarak kendisini göstermiştir. Bu dönemde yapılan konferanslarda da görüleceği üzere Türkiye'nin dahil edilmediği ya da konusunun geçmediği konferans olmamıştır.¹³⁷

1.1.5. Türkiye'nin Müttefik Devletlerle Yaptığı Konferanslar

1942 yılından sonra Kuzey Afrika'daki Mihver devletleri püskürtülmüştür. 1941'den beri Rusya'ya taarruz eden Almanya, Stalingrad'da güçlü bir direnişle karşılaşmış ve geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu cephelerde mihver devletlerin zor duruma düşmesi neticesinde İngiltere aradığı fırsatı yakalamıştır. Bu durumu değerlendirmek için İngiltere Başbakanı Churchill, ABD Başkanı Roosevelt ile bir görüşme ayarlamışlardır. 14 Ocak 1943'de Casablanca'da gerçekleşen bu görüşme neticesinde gelecek ile ilgili kararlar alınmıştır.¹³⁸

Yapılan bu konferansta Almanya'nın kesin bir şekilde teslimi gerektiği belirtilmiştir. Diğer bir hususta Türkiye'yi ilgilendiriyordu. Türkiye hakkında alınan karar ise; Türkiye'nin savaşa sokulmasıyla alakalıydı. Bu konuda Türk politikasının kararlı bir duruş sergilediğini Churchill iyi bilmekteydi. Türkiye çok zor durumda olduğunun farkındaydı. Nitekim Müttefiklerin safında savaşa katıldığı takdirde, Müttefik Devletlerin yardım etmemesi söz konusu olursa Türkiye, Almanya karşısında yalnız kalabilirdi. Öte yandan Müttefiklerin yapacağı yardımlar geri çevrilirse bu Türkiye için sorun teşkil edebilirdi. Ayrıca ileriki süreçte Türkiye, Sovyet Rusya karşısında yalnız kalacağından, Rusya'nın istekleri karşısında zor duruma düşebilirdi. Türkiye, kendi topraklarına saldırılmadığı sürece tarafsız kalma

¹³⁶ R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 640.

¹³⁷ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 212.

¹³⁸ Hüsnü Özlü, "İkinci Dünya Savaşı'nda, Adana Görüşmeleri Sonrası, İngiltere'den Sağlanan Askeri Yardımların, Türkiye'de Sevkiyat ve Lojistik Yapılanması," *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2012, C. 13, S 50, s. 465-466.

politikasını devam ettirmekteydi. Zaten savaş Balkanlara kadar gelse de Türkiye sınırında etkisini yitirdi.¹³⁹

Casablanca konferansında alınan kararlar, Türkiye savaşa sokulduğu takdirde Sovyet Rusya'ya yeni bir yardım yapma ihtimalinin önü açılmış olacaktı. Bunun yanında, Türk hava sahasını kullanma imkânı kazanacak olan Müttefik Devletler, Romanya'daki Petrol Kuyularını bombardımana tutarak Almanya'nın ele geçirdiği petrol kuyularını saf dışı bırakmış olacaktı. Türk Ordusunun yetersiz olduğu dile getirilip Türkiye'ye gerekli olan askeri malzemelerin verilmesi de kararlaştırıldı.¹⁴⁰

Bunların hepsini gerçekleştirmek için Churchill, İngiltere ve ABD adına 25 Ocak 1943'te İnönü ile görüşme talebinde bulunmuştur.

1.1.5.1. Adana Görüşmeleri

Alman Ordularının, Stalingrad'da yenilmeleri üzerine Müttefik devletler, Türkiye üzerinde baskısını artmıştır. Müttefiklerin ve özellikle de Churchill'in belirlemiş olduğu stratejiye göre Balkanlardan yapılacak olası bir saldırıda Alman kuvvetlerinin yenilgiye uğratılması planlanmıştır. Balkanlardan harekât yapılması durumunda Türkiye'nin, buradaki rolünün önemi belirtilmiştir. Fakat ABD ve İngiliz Genelkurmayı, Churchill'in bu düşüncesine mesafeli yaklaşmıştır. Onlara; Türkiye'nin askeri yetersizliğinin istenilen faydayı sağlayamayacağını belirtmişlerdir.¹⁴¹

Churchill'in ısrarına dayanamayıp Türkiye stratejisini kabul eden Roosevelt, Churchill ile birlikte 25 Ocak 1943'te Türkiye'ye buluşma teklifi göndermiştir. İsmet İnönü, 26 Ocak'ta bu teklifi kabul ettiğini bildirmiştir. Bundan sonra 30 Ocak 1943'te Adana civarındaki Yenice İstasyonunda bulunan müselles denilen özel demiryolu hattı üzerinde Cumhurbaşkanlığı treninin salonunda bir araya gelmişlerdir. Türk heyetinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak; İngiltere

¹³⁹ William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Çev. Petek Demir, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, s. 92.

¹⁴⁰ H. Özlü, *a.g.m.*, s. 466.

¹⁴¹ Osman Yalçın, "İkinci Dünya Savaşında İsmet İnönü ve Churchill Arasında Yapılan Adana Görüşmesi," *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2011, C. 12, S. 47, s. 708.

tarafında ise Başbakan Churchill, Dışişleri Bakanı Sir Alexander Cadogan ve Genelkurmay Başkanı Sir Alon Brook bulunmuştur.¹⁴²

Churchill'in Türkiye'den birtakım istekleri vardı. Bu görüşmede bunlar dile getirilip müzakere edilmiştir. Bu isteklere gelince;

“İtalya’ya karşı geniş bir sefer açılacaktır. İtalya’nın çöküşü, Almanların Balkanlardaki durumunu sarsacaktır. Bu takdirde de Sovyetlerin kuzeyden, Müttefiklerin de Türkiye vasıtasıyla güneyden harekete geçmeleri ve savaşın bu suretle Balkanlara İntikali, Almanları yenilgiye doğru itecektir. Bu arada Romanya petroleri de bombardıman edileceğinden, Almanya’nın akaryakıtsız kalışı, Alman mukavemetini ayrıca sarsacaktır. Ama bütün bu işlerde hem kara hem hava harekâtı için Türkiye’nin yardımı ihtiyacı vardır. Hulasa Türkiye, 1943 yılı sona ermeden, müttefikler safında savaşa girmeli ve bu suretle de müttefiklerine karşı taahhütlerini yerine getirmelidir...”¹⁴³

Türkiye, Churchill'in bu istekleri karşısında, özellikle iki husus üzerinde durmuştur.

- *“Türkiye Sovyet Rusya’dan emin değildir. Almanya’nın yenilmesiyle beraber, Rusya’nın Avrupa’da hâkim olması mümkündür.*
- *Türk ordusunun boşa savaşa katılması için, bu ordunun evvela ve geniş ölçüde teçhizatlandırılması icap eder...”¹⁴⁴*

Buradan hareketle Türkiye, bu durumu fırsat bilip gerekli görülen silah ve savaş teçhizatlarının bir listesini hazırlatarak İngiltere’ye vermiştir. Yaşanan bu görüşme, Türkiye’yi müttefiklere biraz yaklaştırmıştır. Neticeye baktığımızda İngiltere, Türkiye’nin savaşa girmesini istemiş, Fakat Türkiye, sadece kendi topraklarını korumak istemiştir. Sonuç olarak Türkiye ve İngiltere temelde görüş farklılığı yaşamıştır.

¹⁴² Cevdet Teke, “II. Dünya Savaşı’nda Adana Görüşmeleri ve Etkileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, 2016, C. 9, S. 45 s. 303.

¹⁴³ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam 1939-1950 II*, Remzi Yayınları, İstanbul, 1991, s. 259.

¹⁴⁴ Ş. S. Aydemir, *a.g.e.*, s. 259.

İngiltere, Türkiye'nin bu duruşuna karşı verdiği cevapta, komünizmin artık eskisi kadar güçlü olmadığını hatta Türkiye'ye saldırı olsa bile, savaştan sonra kurulacak Milletlerarası Teşkilatın buna izin vermeyeceğini ve gereken tedbirlerin alınacağını belirtmiştir. Şükrü Saraçoğlu ise; Türkiye'yi garantiye almak gerektiğini Orta Avrupa'nın ve Balkanların komünistleştiğini hatta Rusya Almanya karşısında galip gelirse Almanya'nın bile komünistleşeceğini belirtmiştir.¹⁴⁵

İngilizlerin istekleri doğrultusunda 1943'te Türk-Sovyet görüşmeleri başlamıştır. Aradaki problemleri çözmek için yapılan bu görüşme de Rusya, Türkiye'ye karşı mesafeli tavır takınmıştır. Türk temsilcisi Büyükelçi Cevat Açıkalın, Türkiye ve Sovyetler birliği arasında ortak dostluk bildirisi yayınlamak istemiştir. Rusya Dışişleri Bakanı Molotov buna izin vermemiştir. Molotov, Adana da yapılan görüşmelerin İngiliz eksenli olmasına karşı çıkmıştır. Türkiye ve Rusya'nın dostluğunun İngiliz eksenli olmasına karşı çıkıp bu ilişkinin yalnızca Türkiye ve Sovyet Rusya arasında olmasını istemiştir.¹⁴⁶

Adana konferansından sonra Türkiye, Sovyet Rusya ve Alman tehlikesine karşı çok dikkatli davranıp tarafsızlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bunun yanında müttefiklerle ilişkilerini daha da artırıp ve onlardan çeşitli yardımlar almıştır. Türkiye, Müttefikler lehine tarafsızlık politikası takip ettiyse de devamlı surette savaşa girmesi hususunda baskı altında kalmıştır.¹⁴⁷

1.1.5.1.Kahire Konferansı

Görüşmelerin ve konferansların yoğun bir şekilde yaşandığı bu yıllarda İngiliz Dışişleri Bakanı Eden ve Türkiye Dışişleri bakanı Numan Menemencioğlu Kahire'de buluşmuşlardır. Bu görüşmeler, vakit kaybetmeksizin başlamıştır. Konferansta İngilizler, üç hafta içerisinde kendi uçaklarının Türk Havaalanlarına inmesini talep etmiştir. Fakat Türk Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu, havaalanlarının açılması durumunda Türkiye'nin savaşa girmiş olacağını varsayarak bunu kesin bir dille reddetmiştir. Ayrıca böyle bir durum yaşanması halinde Almanya ile diplomatik açıdan sorunlar yaşanabileceğini ve Türk topraklarına

¹⁴⁵ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 213.

¹⁴⁶ R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 645

¹⁴⁷ R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 645.

yapılacak bir işgalin söz konusu olabileceğini belirterek bu konunun tartışmaya açık olmadığını kesin olarak dile belirtmiştir.¹⁴⁸

Kahire’de bu gelişmeler yaşanırken Müttefik Devletler, Tahran’da bir araya gelmişlerdir. Bu görüşmelerde Müttefikler, Türkiye’nin savaşa sokulmasında fikir birliğine varmışlardır. Türkiye savaşa girmek istemediği takdirde Rusya, kendi haddini aşarak Türkiye’nin gerekirse zorla savaşa sokulmasını istemiştir. Tahran, konferansında Türkiye hakkında alınan bu karar üzerine Başkan Roosevelt ve Başkan Churchill bu konuyu konuşmak için İsmet İnönü’yü Kahire’ye davet etmişlerdir.¹⁴⁹ İnönü; görüş alışverişinden öteye geçmemek ve Tahran’da İngilizler, Amerikalılar ve Ruslarca alınmış ortak kararları dikkate almamak suretiyle çağrıya olumlu karşılık vereceğini bildirmiştir. Ancak bu şartlarla Kahire’ye geleceğini Churchill ile Roosevelt’e bildirmiştir. Müttefikler tarafından bu durum kabul edilmiştir.¹⁵⁰

İnönü, Roosevelt ve Churchill arasında 4-6 Aralık 1943 tarihlerinde İkinci Kahire konferansı gerçekleşmiştir. Bu görüşme de Müttefik Devletler tüm diplomatik imkanlarını kullanarak Türkiye’ye ağır bir baskı yapmışlardır. Özellikle Türkiye’den istekleri; İngiliz ve ABD uçaklarının Türkiye’ye iniş yapabilmeleri için havaalanlarını kullanıma açmaları olmuştur. Hatta bu isteklerinin reddedilmesi sonucunda tehdit dilini kullanmaya başlamışlardır.¹⁵¹ İnönü ise; yapılan askeri yardımların yetersiz olduğunu, muhtemel Alman saldırısına karşı koyulamayacağını, Almanlara karşı büyük bir direniş göstermek için ABD ve İngiliz yardımlarına ihtiyaç olduğunu, Adana konferansında ise söz verilen yardımların ancak %4’nün geldiğini söylemiştir. Ayrıca durumun ne kadar güç olduğunu belirterek ancak yardımların tamamının gelmesi koşuluyla savaşa katılmayı kabul edeceklerini belirtmiştir.¹⁵² Bu istek Churchill tarafından tekrardan kabul görmüştür. Roosevelt’te Churchill’in bu tutumunu desteklemiştir. Bu şekilde konferans 7 Aralık’ta sona ermiştir.

¹⁴⁸ M. Goloğlu, *a.g.e.*, s. 211.

¹⁴⁹ R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 646.

¹⁵⁰ M. Goloğlu, *a.g.e.*, s. 227.

¹⁵¹ R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 646.

¹⁵² E. Weisband, *a.g.e.*, s. 225-226.

1.2.İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye Etkileri

İkinci Dünya Savaşında Türkiye, tarafsız bir politika takip etmiş olsa da hem ekonomik olarak hem de sosyal olarak oldukça etkilenmiştir. Bunun sebebinin ise iç politikada yapılan bazı hatalar olduğu söylenebilir. Türkiye Cumhuriyeti, ekonomisini büyütmek ve geliştirmek yerine, daha çok iç piyasada; fiyat istikrarını dengelemek, mal darlığının önüne geçmek ve karaborsa ile mücadele etmek istemiştir. Hükümet, yapmış olduğu bu mücadeleler ile istediği sonuca tam olarak ulaşamamıştır. Bu sebeple ülkede karaborsacılık ve haksız kazanç oldukça artmıştır.¹⁵³

Türkiye'nin, savaşa girme ihtimali sebebiyle seferberlik ilan edilmiştir. Hükümet, bu sebeple savunma giderlerine ayrılan bütçeyi daha da artırmıştır. Bunun sonucu olarak çeşitli vergiler çıkarılarak halktan temin yoluna gidilmiştir. Halk ise İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri nedeniyle oldukça yoksullaşmıştır. Hükümetin çıkarmış olduğu bu vergileri ödemekte güçlük çekmişlerdir. Diğer yandan ülkede seferberlik ilan edilince erkek nüfus, silah altına alınmıştır. Bu sebeple üretimde azalma meydana gelmiştir. Yeterince mahsul üretilmediği için pazarlarda fiyat artışı oldukça yüksek seviyelere ulaşmıştır. Ayrıca halkın temel besin kaynağı olan ekmeği elde etmesi zorlaştığı gibi hükümet çıkarmış olduğu karne uygulaması ile halka belirli bir miktar da ekmeği vermiştir.¹⁵⁴

Türkiye Cumhuriyeti, savaşın başından beri hem Müttefik Devletlerle hem de Mihver Devletleriyle arasını iyi tutarak denge siyaseti gütmüştür. Bu durum savaşan devletlerin menfaatlerine ters düşmüş ve bu konuda Türkiye'yi eleştirmişlerdir. Fakat Türkiye Cumhuriyeti, savaş sonunda Müttefik devletlerin tarafını seçerek savaşa girmiştir.¹⁵⁵

Savaşın bitiminden sonra Sovyet Rusya'nın yayılmacı politikasından dolayı Türkiye son derece rahatsız olmuştur. Bu sebeple batılı devletlerle çeşitli askeri ve ekonomik antlaşmalar yaparak bu rahatsızlığı gidermeye çalışmıştır. Ayrıca çok

¹⁵³ Mahmut Arslan, "2. Dünya Savaşı ve Türkiye'de Savaş Ekonomisi", *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, 2016, S. 2, s. 4-5.

¹⁵⁴ İbrahim Mert Öztürk, "İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Olağanüstü Ekonomik kararlar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi", *Tarih Araştırma Dergisi*, 2013, C. 32, S. 54, s. 139.

¹⁵⁵ M. Özçelik, *a.g.m.*, s. 267.

partili siyasal döneme geçiş yaparak batı devletleriyle uyum içerisinde hareket etmiştir.¹⁵⁶

1.3.İkinci Dünya Savaşında Türkiye’de Yaşanan İç Sıkıntılar

1.3.1 Ekonomik Sıkıntılar

İkinci Dünya Savaşı, siyasi olduğu kadar ekonomik olarak da Türkiye’yi olumsuz etkilemiştir. Türkiye, savaşa girmediği halde alınan sıkı önlemlerle savaşın sosyo-ekonomik açıdan etkilerini belirgin bir şekilde yaşamıştır. Birçok tedbir alınmasına rağmen bunlar başarılı bir şekilde uygulanamamıştır. Halk, açlık ve sefaletten neredeyse kırılacak duruma gelmiştir.¹⁵⁷

Ülkede fiyat artışlarının önü alınamamış neredeyse tüm ürünler (gıda, giyim vs.) oldukça fazla zamlanmıştır. Örnek vermek gerekirse, 1938’de 100 TL’lik bir alışveriş tutarı, 1941’de 175,3 TL gibi bir rakama tekabül etmiştir. İşte bunun için sonraki başlıkta işleyeceğimiz “Milli Korunma Kanunu” çıkartılarak bu fiyat artışlarının önüne geçilmek istenmiştir. 1941’den sonra temel gıda maddelerinde de fiyatların sürekli bir şekilde artması karşısında, hükümet buna çare olarak “Fiyat Murakabe Komisyonu” kurmuştur.¹⁵⁸

Türkiye, savaşa katılmamasına rağmen savaşın gidişatı öngörülemediği için her açıdan teyakuzda bulunmuştur. Askeri harcamaları bir hayli artırmış ve bu durum bütçe açığının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Savaştan önce herhangi savaş ekonomisi tecrübesi yaşamayan İsmet İnönü kabinesi, bu döneme oldukça hazırlıksız yakalanmıştır. Özellikle savunma harcamalarını para basma yoluyla halletmeye çalışan İsmet İnönü kabinesi bir hata yaparak, ülkeyi devalüasyon denilen bir duruma sokmuştur. Bu da enflasyonu beraberinde getirmiştir. Ayrıca çalışan nüfusun büyük bir bölümü askerliğe alındığı için sanayi ve tarım sektöründe üretim ciddi bir şekilde azalmıştır.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Abdolvahap Akıncı- Sefa Usta, Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili olan İç Faktörlerin Analizi”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2015, C. 17, S. 29, s. 47.

¹⁵⁷ Alev Gözcü, “İkinci Dünya Savaşı Türkiye’inde Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2018, S. 62, s. 107.

¹⁵⁸ Bülent Duru, “1941: Kıtık Yılında Milli Korunma Kanunu uygulamaları”, *Türkiye Cumhuriyeti İdare Tarihi Araştırma*, Ankara, 2008, s. 161.

¹⁵⁹ İ. M. Öztürk, *a.g.e.*, s. 139.

Ortada böyle bir tablo varken devalüasyonun gerçekleşmesiyle ve ithalat mallarındaki kıtlık başlangıcı, halk arasında panik havası yaratmıştır. Piyasadaki arz talep dengesizliği gün geçtikçe artmıştır. Bunun yanında ticaret yapan kesimlerin malları stok yapması da eklenince fiyatlar, oldukça yukarı seviyeye çıkmıştır. Bu sıkıntılı ve olağanüstü dönemde, ileride de birçok tartışmayı beraberinde getirecek olan bazı yasalar çıkartılarak tedbir alınmıştır. Bunlardan biri daha sonra işleyeceğimiz Milli Korunma Kanunu diğeri de Varlık vergisidir.¹⁶⁰

1.3.2.Milli Korunma Kanunu

İkinci Dünya Savaşının dışında kalabilmek için büyük çaba sarf eden Türkiye, buna rağmen her an savaşa girecekmiş gibi bilhassa askeri harcamalara büyük önem vermiştir. Bunun yanında zaten ülkede üretim kısıtlı iken bir de ithalat sorunu baş gösterince olumsuzluklar iyiden iyiye kendisini göstermiştir. İktisadi sorunların belirgin bir şekilde artması, ekonomiyi düzeltmek için yeni tedbirlerin alınması zorunluluğunu doğmuştur.¹⁶¹

İkinci dünya savaşı başlarında, ülkeyi Refik Saydam Hükümeti yönetmekteydi. Refik Saydam Hükümeti azalan üretim, ithalattaki sıkıntılar, enflasyonla mücadele, büyük kentlerin beslenmesi, ısınma ve giyim problemini çözmeye, hastalıkla mücadele gibi konular da yoğun çaba harcadı. Refik Saydam, bu sorunlarla mücadele ederken katı fiyat denetimleri yapmış ve tarım ürünlerine düşük fiyatla el koyma gibi yöntemlerle bu problemlerin üstesinden gelmeye çalışmıştır.¹⁶² Fakat uzun uğraşlar verildiği halde barış döneminde alınan tedbirler, savaş döneminde ekonomiyi düzeltmeye yetmemiştir. Bu olağanüstü dönem için yeni yasalar gerekli görülmüştür.¹⁶³

Refik Saydam Hükümeti tarafından Şevket Süreyya Aydemir'in de içinde bulunduğu bir uzman heyet oluşturulmuştur. Bu uzman heyet, savaş yüzünden ekonomiyi sarsan etkenler hakkında detaylı bir "Müdafaa Ekonomisi" raporu

¹⁶⁰ B. Duru, *a.g.m.*, s. 161.

¹⁶¹ Sabit Dokuyan, "Savaş Ekonomisi ve Varlık Vergisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, C. 15, S 2, s. 26.

¹⁶² Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2005, s. 83.

¹⁶³ Ceren Utkugün, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Ekonomik Sıkıntıların Sosyal Hayata Etkileri (1939-1945)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Afyonkarahisar, 2016, s. 80.

yazmıştır. 1939 yılında hazırlanan bu rapor başbakanlığına sunulmuştur. Bunun üzerine hükümet bu rapora dayanarak Cumhuriyet Halk Partisinden bir yasa tasarısı istemiştir. Bu tasarıda yer alan emek, tasarruf ve şirket kurmanın önündeki kısıtlayıcı maddeler mecliste ciddi tartışmalara sebep olmuştur. Bunun üzerine Recep Peker başkanlığında bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyonda barış döneminin kanunlarıyla hareket edilemeyeceği üzerinde hemfikir olunmuştur.¹⁶⁴ Bu karardan sonra hükümete ekonomi üzerinden geniş yetkilerin verildiği “Milli Korunma Kanunu” maddeleri 18 Ocak 1940 tarihinde kabul edilmiştir.¹⁶⁵

Bu kanun, bakanlar kuruluna ekonomi ile ilgili çok geniş yetkiler veren maddeleri barındırmıştır. Bakanlar kuruluna görev icabı verilen bu yetkiler, ancak olağanüstü hallerde; yani devletin savaşa girmesi, seferberlik ilan edilmesi ve Türkiye’yi ilgilendiren savaş hali gibi durumlar söz konusu olunca devreye girecektir. Kanunun içeriğindeki maddelerin, müdahale yetkisi verme açısından çok geniş olması, Anayasaya uygunluğu tartışılmıştır. Hatta bu hususun Muvakkat Encümenince incelenmesi gerekli görülmüştür. Kanunun, Hukuku Esasiye kurallarına uygun bulunduğu kararlaştırılmıştır.¹⁶⁶

Bu kanuna göre:

“Hükümet, halk ve ulusal güvenlik gereksinimlerini karşılayabilecek miktarda üretim yapmaları için sanayi ve maden şirketleri ile küçük sanat kooperatiflerini kontrol ederek, bunları istediği gibi yönlendirebilir ve bu amaca yönelik olarak şirketlere kredi, malzeme, işçi ve ihtisas elemanları temin edebilir. Hükümet, üretilen ürünleri maliyetin üzerine belirli bir kâr payı ekleyerek satın alabilir, gerektiğinde ürünlere bedeli ödenerek el konulabilir. Ayrıca, sahiplerine bedeli ödenmek kaydıyla un fabrikalarına, değirmenlere, diğer sanayi ve maden şirketlerine de el konulabilir. Hükümete, ihracat ve ithalat ile ilgili olarak çeşitli kısıtlamalar getirebilme yetkisi de verilmiştir. Yasa çerçevesinde vatandaşlar ücretli iş mükellefiyeti uygulamasına tabi tutulabilir. Hükümet tarafından tayin edilen iş yerlerinde çalışan işçiler, teknisyenler, mühendisler, uzmanlar ve diğer görevliler

¹⁶⁴ Pakize Çoban Karabulut, “İkinci Dünya Savaşı yıllarında Milli Korunma Kanunu ve Ege Kırsalında Etkileri”, *Tarih Okulu Dergisi*, 2015, C. 8, S. 22, s. 374.

¹⁶⁵ C. Utkugün, *a.g.t.*, s. 81.

¹⁶⁶ Korkut Boratav, *Türkiye’de Devletçilik*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006, s. 321-322.

geçerli bir mazeret olmaksızın çalıştıkları yeri terk edemezler. Sanayi ve maden şirketlerinin sahipleri Hükümetçe lüzum görülen düzenlemeleri yerine getirmezse, şirketlere el koyma dâhil çeşitli cezalar uygulanabilir”¹⁶⁷

Ticaret erbabı stok yaparak halkın ve milli savunmanın ihtiyaçlarını tazyik altına alırsa, devlet ilgili mallara değerini ödemek suretiyle el koyar ve kar olmaksızın ihtiyacı olan kurumlara dağıtır. Belirli malların ne miktarlarda tüketileceği hükümetçe tespit edilebilmekle ve böylece savaş yıllarının vesika uygulamasının kanuni dayanağı ortaya konmuş olmaktadır. Gerekli görülen malların azami fiyatları, cins ve vasıfları tespit edilebilmekle ve 100 kuruşu aşan alımlarda müşteri talep ederse fatura vermek zorunlu kılınmaktadır. Haklı bir sebep olmaksızın fiyatların yükseltilmesi veya yapay olarak yükselmesine sebep olabilecek her türlü hareketin yapılması (malın satışa çıkarılmaması, muvazaa ile satılması, makbul sebep olmadığı halde gümrükten çekilmemesi, lüzumundan fazla mal satın alınması, üretici veya tüketici aleyhine fiyat birliği veya anlaşmalar yapmak) yasaktır. Dış ticarete de kontroller konmuştur: ithal mallarının azami, ihraç mallarının asgari fiyatları, hangi malların ne miktarda ithal edileceği hükümetçe tespit edilebilir.¹⁶⁸

Yukarıda da görüldüğü üzere özel teşebbüs belli ölçüde kısıtlanmıştır. Hatta Milli Korunma Kanunu'nun sağladığı yetkiler, tam anlamıyla kullanıldığı takdirde özel teşebbüs neredeyse ortadan kaldırılabilirdi. Özellikle sanayi ve ithalat söz konusu olduğu vakit, devletleştirme çabaları görülmüştür. Hükümet devletleştirmeyi ön plana çıkaran maddelerle üretim, tarım ve ithalat gibi konularda tamamen kendi kontrolünde bir mekanizma kurmak istemiştir.¹⁶⁹

Yine kanuna göre; sanayi ve maden ocaklarının hangi ürünü ne kadar üretebileceklerine hükümet karar vermiştir. Eğer ki bir yatırım gerçekleşecekse hükümetin onayı ve denetimine tabi tutulmuştur. Devlet, gerekli gördüğü anda sanayi ve maden işletmelerine el koyma hakkına sahip olmuştur. Fabrikalar ve maden ocakları hükümetin aldığı bu tedbirlere ayak uydurmadığı takdirde, devlet el koyma yetkisine sahiptir. Ülkedeki bütün taşıtlara azami fiyat koyma yetkisini devlet

¹⁶⁷ İ. M. Öztürk, *a.g.m.*, s. 141.

¹⁶⁸ K. Boratav, *a.g.e.*, s. 323.

¹⁶⁹ K. Boratav, *a.g.e.*, s. 323-324.

kendinde görmüş ve gerektiği takdirde satın alma hakkını da elinde bulundurmıştır.¹⁷⁰

Alınan bunca tedbire rağmen başarılı olunamamıştır. Bu kararlarla karaborsacılığın ve stokçuluğun önü açılmış hatta daha da artarak devam etmiştir. Hükümet kendi koymuş olduğu kuralları tatbik etmek için sert yöntemlere başvurmuştur. Bu durum toplum içinde tepkilere sebep olmuştur. Açlık ve sefalet halkın içinde artarak devam etmiş, bu da hoşnutsuzluğu beraberinde getirmiştir.¹⁷¹

Görüldüğü üzere diyebiliriz ki kanunlarla verilen bu yetkiler uygulandığında, özel sektörün ve hükümetin arası tamamen açılmıştır. Bazı çevreler bu durumu fırsat bilip karaborsacılık, vurgunculuk, rüşvetçilik ve stokçuluk yaparak, haksız kazanç elde edip zengin olmuşlardır. Diğer yandan, halkın zor durumu günden güne artmıştır. Ekonomik sıkıntılar arttıkça Cumhuriyet Halk Partisinin halk nazarındaki prestiji de yavaş yavaş azalmaya başlamıştır. Halktan toplanan ürünler, depolama yetersizliği yüzünden bozulmaya ve çürümeye başlamıştır. Bu durum, halkın Hükümete olan tepkisini artırmış ve yapılan her hatada Hükümeti sorumlu tutmasına sebep olmuştur.¹⁷²

1.3.3.Varlık Vergisi

1942 yılının temmuz ayında Refik Saydam vefat etmiştir. Onun yerine başbakanlığa geçen Şükrü Saraçoğlu, kötü giden ekonomiyi düzeltmek, katı denetim mekanizmasından ülkeyi kurtarmak için piyasayı rahatlayıcı tedbirler almıştır. Ayrıca bu olağanüstü dönemde, enflasyonla ve aşırı kazanç sağlayanlarla mücadele etmek için “Varlık Vergisi” adı altında bir vergi sistemi kurma yoluna gitmiştir.¹⁷³

Varlık vergisi çıkmadan hemen önce İsmet İnönü TBMM’de yaptığı bir konuşmasında; *“Bulanık zamanı bir daha ele geçmez fırsat sayan eski bataklık çiftlik ağası ve elinden gele teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metai yapmaya yeltenen gözü doymaz vurguncu tüccar, büyük bir milletin bütün hayatına küstah bir surette kundak kurmaya çalışmaktadır”* demiştir. Saraçoğlu, İsmet İnönü’den güç alarak haksız kazanç sağlayan kişilerden bir defaya mahsus olarak vergi alınmasını Maliye

¹⁷⁰ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 464-465.

¹⁷¹ İ. Mert, *a.g.m.*, s. 143.

¹⁷² C. Utkugün, *a.g.t.*, s. 132.

¹⁷³ K. Boratav, *a.g.e.*, s. 82.

Bakanî'na önermiştir. Maliye Bakanî bunu istemeyerek de olsa kabul etmek zorunda kalmıştır.¹⁷⁴ Bunun üzerine 11 Kasım 1942'de TBMM'de bu konu görüşülmüştür.¹⁷⁵ Yapılan oylamada, 350 Milletvekilinin oybirliğiyle Varlık Vergisi kanunu kabul edilmiştir.¹⁷⁶

Varlık Vergisinin 1. maddesi bu kanunla ilgili şu bilgileri bize vermektedir; “*Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalâde kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere «Varlık Vergisi» adıyla bir mükellefiyet tesis edilmiştir.*” Yani bu vergi İkinci Dünya savaşı sırasında, Türkiye ekonomisinin zor durumda olduğu göz önünde bulundurulup bir defaya mahsus olarak zengin ve haksız kazanç sağlayan kesimden tahsis edilmiştir.¹⁷⁷

Faik Ökte, bu kanunun ana hatlarını şu şekilde açıklamıştır; “*bu kanun servet ve fevkalâde kazançlara hitap etmektedir. Kanun esas itibariyle kazanç vergisi mükelleflerini, büyük çiftçileri, uhdesinde 2500 lira iratlı veya 5000 lira kıymetli emlak bulunanları mükellefiyete almaktadır. Şirket şeriklerinin şahıslarına ayrıca vergi konulabilir. Bir mükellef yukarıda yazılı üç gruptan ayrı ayrı teklif olunabilir. Aynı gruptan iki veya daha ziyade teklif edilenlerin büyük vergileri ipka ile küçükleri Mal memurunca terkin edilir. Şirketlerde verginin azam ve asgari haddi tayin olunmuştur. Vergiyi tespit komisyonlar serbesttir. Vergi 15 gün içinde tarh edilecektir. Unutulanlara 2 ay içinde tarhiyat yapılacaktır. Vergi mahallin en büyük mülkiye âmiri, en büyük Mal memuru, ticaret ve belediyelerden seçilecek azadan mürekkep komisyonlar marifetiyle takdir yolu ile tayin edilecektir. Tebliğ, ilân yolu iledir. Vergiye itiraz edilemez. Tahsil müddeti 15 gündür. Bunu takip eden hafta içinde yatırılan vergiler yüzde 1, müteakip haftada yatırılanlar yüzde 2 cezaya tâbidir. Bu devrede borcunu ödemeyenler çalışma mükellefiyetine tâbi tutulur. Bunların ücretlerinin yarısı borçlarına mahsup edilir. Çalışma tatbikatı dolayısıyla de mercilere müracaat edilemez. Karı kocanın, bunlarla birlikte oturan usul ve fîruun menkul ve Gayri Menkulleri bu verginin teminatıdır. Mükellefin elindeki*

¹⁷⁴ Muhammet Güçlü, “Varlık Vergisi (1942-1944)”, *Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 1991, C 2, S. 3, s. 99.

¹⁷⁵ Kerem Karabulut, “11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi'ne Bir Bakış”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2005, C. 11, S. 27, s. 326.

¹⁷⁶ Rıdvan Akar, Varlık Vergisi Kanunu, *Belge Yayınları*, İstanbul, 1992, s. 50.

¹⁷⁷ Faik Ökte, *Varlık Vergisi Faciası*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1951, s. 217.

menkullere müteallik rehin, temlik iddiaları muteber değildir. Bu bahiste istihkak davası da dinlenmez. Gayri menkul satışlarında alâkalarının vergiden borçlu olmadığı varidatça tasdik edilmedikçe muamele tapuca tescil edilmez”¹⁷⁸

Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere bu verginin usulsüz bir şekilde toplanmasının hiçbir şekilde izahı mümkün değildir. Üstelik vergi miktarının bu insanların takdirine bırakılması daha en başından usulsüz bir şekilde toplandığının göstergesidir. Vergi miktarına karşı her türlü itiraz yolu kapalı olmuştur. Vergi toplanırken halkın maruz kaldığı muamele karşısında derdini hiç kimseye anlatamaması ve başvuracağı tüm yolların kapalı olması, özellikle değerlendirilmesi gereken bir konudur. Varlık vergisinin müddeti 15 gün olarak kararlaştırılmıştır. İleri ki süreçte yaşanacak sıkıntıları bilenler hemen vergisini ödemek için tahsilat şubelerine başvurmuşlardır. Ödeyemeyenler hakkında ise 15 gün sonunda takibat başlatılmış ve isimleri ilan edilmiştir. Kısa bir süre sonra ise ya mallarına haciz konulmuş ya da çalıştırılmak üzere kamplara gönderilmişlerdir.¹⁷⁹

Görüleceği üzere yetkileri neredeyse sınırsız olan ve kendi üstünde hiçbir mercii bulunmayan Varlık Vergisi memurları özgür hareket etmişlerdir. Bu komisyon; iki memur, iki belediye meclis üyesi ve iki ticaret odası üyesinden oluşmuştur.¹⁸⁰

Varlık Vergisini en çok destekleyenlerin başında basın gelmiştir. Cumhuriyet yazarı olan Yunus Nadi hükümetin almış olduğu Varlık Vergisi tedbir kanununa destek verenler arasında en çok öne çıkan isimdir. Hatta harp zamanlarında dünyanın çeşitli bölgelerinde bu tarz uygulamaların olduğunu belirtip bu gibi durumlarda insanların fedakârlık göstererek elini taşın altına koymasını gerektiğini savunmuştur. Yine Ulus gazetesi yazarı olan Falih Rıfkı Atay; insanların kendi menfaatlerini bir kenara bırakıp milli menfaatler etrafında toplanmasının önemini vurgulamıştır. Öte yandan Akşam gazetesi yazarı Necmettin Sadak'ta, Varlık Vergisinin gerekliliğinden

¹⁷⁸ F. Ökte, *a.g.e.*, s. 56.

¹⁷⁹ F. Ökte, *a.g.e.*, s. 57.

¹⁸⁰ K. Boratav, *a.g.e.*, s. 339.

söz etmiştir. Haksız kazanç elde ederek zenginleşen zümrenin vazifeye çağrılıp vergi yükümlüklerini yerine getirmeleri gerektiğini yazmıştır.¹⁸¹

Varlık Vergisi Kanununda din, dil, ırk ayrımı yapılmamıştır. Üstelik verginin yarından fazlası azınlıklarca ödenerek tarihe geçmiştir. Bu vergi 1944 yılında kaldırıldığı zaman 114.000 mükelleften 315.000.000 lira vergi toplanmıştır. Vergisini ödemeyen 1400 sorumlu ise Aşkale'ye gönderilerek yol yapımı için çalıştırılmışlardır. Bu vergi 1943 yılında devlet harcamalarının %38'ini karşılayarak devletin savaş zamanındaki ağır yükünü bir nebze de olsa hafifletmiştir.¹⁸²

Savaş zamanlarında hükümetlerin halktan fedakârlık beklemesi pek tabiidir. Ancak iş uygulama konusuna gelince, pek çok hata yapılmıştır. Yapılan hatalar yanında halka yapılan zulüm ve ağır cezalandırmalar halkın tepkisinin giderek artmasına sebep olmuştur. Uygulamada yapılan hatalar neticesinde amacına ulaşamayan vergi kanunu, tabii olarak birçok tartışmayı ve farklı yorumları da beraberinde getirmiştir.

1.3.4.Sosyal Sıkıntılar

Savaş yıllarında, ekonomik sıkıntılar beraberinde sosyal sıkıntıları da getirmiştir. Hükümet, seferber olmuş bir vaziyette, meseleler için çözüm üretme gayreti içindeydi. Enflasyonun yükselmesi, mal kıtlığının yaşanması temelde sadece ekonomiyi etkilemiş gibi görünse de halk üzerinde birtakım sosyal sorunlara da sebep olmaktaydı.¹⁸³ Bazı kesimler dışında halk, bu krizin oluşturmuş olduğu sorunla mücadele etmek zorunda kalmıştı.¹⁸⁴ İnsanlar yeterince beslenemediğinden, bu durum bazı hastalıkların habercisi anlamına geliyordu. Hatta mevcut süreçte, hastalığın neredeyse her eve yayıldığı söylenebilirdi.¹⁸⁵

Savaş yıllarında ülkede altyapı sorunları görülmeye başlamış, personel yetersizlikleri nedeniyle bu alanda birçok aksaklık meydana gelmiştir. Bununla birlikte sağlık kurumlarında, temizlik sorunlarının başlaması, ilaç bulmada yaşanan

¹⁸¹ İ. M. Öztürk, *a.g.e.*, s. 149.

¹⁸² K. Boratav, *a.g.e.*, s. 85.

¹⁸³ Cemil Koçak, "Siyasal Tarih 1923-1950" *Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 130.

¹⁸⁴ A. Gözcü, *a.g.m.*, s. 88.

¹⁸⁵ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitapevi, Ankara, 2004, s. 378.

güçlükler, beslenme şartlarının çok kötü durumda ve yetersiz olması, ilaç fiyatlarının fahiş seviyelerde olması, sağlık konusunda çok ciddi problemlere neden olmuştur. Sağlık alanında bu gibi problemlerin yaşanması nedeniyle ülke de verem, frengi, sıtma, tifüs, çiçek gibi salgın hastalıkların yayılması ciddi boyutlara ulaşmıştır. Özellikle halk, en temel besin ihtiyaçlarını bulmakta bile zorluklar yaşarken bir de sağlık sorunlarının baş göstermesi ciddi manada sıkıntılara yol açmıştır. Bunun en büyük sebepleri arasında halkın temel ihtiyacı olan ürünleri, bazı kesimlerin stoklayarak kara borsada satması olmuştur.¹⁸⁶

Hükümet, bu olumsuzluklara karşı boş durmamıştır. İnsanları hastalıklara karşı bilinçlendirip, yoksul olan halkın tedavi giderlerini kendileri karşılamaya çalışmıştır. Sıtmalı hastalara kinin dağıtmak, sağlıklı doğumların gerçekleştirilmesi için çocuk bakım evleri kurmak, belediyeler tarafından hamamlar açılarak tifüs, uyuz ve tifo gibi hastalıkların önüne geçilmek istenmiştir. Trenlerin, vapurların, otobüslerin, devlet dairelerinin yani aklınıza gelebilecek toplu taşıtların çoğunun dezenfekte edilmesi ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Çiçek ve Tifüs hastalıklarının önüne geçebilmek için aşilar yapılmış ve hastalıklardan korunmak için broşürler dağıtılarak halkın bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır.¹⁸⁷

Savaş döneminin zorlu günlerinde, 1941 yılının sonlarına doğru halkın ekmeğine de kısıtlama getirilerek, yanlış bir karar alınmıştır. Milli Korunma Kanunu'nun 21. maddesine göre ekme sınırlandırıldığı gibi artık bundan sonra ekmeğin karne ile alması kararı verilmiştir. Yedi yaşına kadar çocuklar 287 gram, yedi yaşından büyükler ise 375 gram, ağır işte çalışanlar ise 750 gram tüketme hakkına sahip bulunmuştur. Bu uygulama ile hükümet, açlık sorunlarının önüne geçmek istemiştir.¹⁸⁸

Görüldüğü gibi savaş boyunca Türkiye, atmış olduğu adımlarla halkın ihtiyaçlarına çözüm üretmeye çalışmıştır. Fakat bunda tam olarak başarılı olamamıştır. Halkın temel ihtiyaçları yeterli ölçüde karşılanamamıştır. Hatta halkın

¹⁸⁶ Ahmet Şimşek ve Namık Çencen, "Milli Şef Dönemi (1938-1950), *Modern Türkiye Tarihi*, Marmara Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 265.

¹⁸⁷ Seher Boykoy, *II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir, 2008, s. 77-78.

¹⁸⁸ Ş. Sönmez, *a.g.m.*, s. 617-618.

bakış açısı değişmiştir. Bu durumu önemli bir kanıtı ise “*geldi İsmet gitti İsmet*” şeklindeki slogandır. Halk bu dönemde daha da yoksullaşmış, vergilerini dahi ödeyememiştir. Bu durumda da halk ile hükümetin arası bir hayli açılmıştır. Ülkedeki bu ekonomik zorlukları hükümet, ancak savaş bitimine doğru normal seviyeye çekebilmiştir. Halkın yaşamış olduğu acı tecrübe kolayca zihinlerden çıkmamış hatta 1950’de yapılan seçimde açık ara farkla Demokrat Parti galip gelmiştir.¹⁸⁹

Görüleceği üzere İkinci Dünya Savaşı sürerken Türkiye Cumhuriyeti, iç ve dış politikada büyük mücadele vermiştir. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti, Trakya ve İstanbul’dan Anadolu’ya bir göç yapılması kararı almıştır. Bu durumda Türkiye, dış siyasette; Müttefik ve Mihver Devletlerin baskı ve tehditleri ile uğraşırken iç politika da ise; Sosyo-ekonomik sıkıntılar konusunda mücadelesini sürdürmüştür. Durum bu kadar kötüyken devlet yöneticileri, Trakya ve İstanbul’dan Anadolu’ya yapılacak göç kararı üzerinde oldukça hassas hareket etmişlerdir. Göçün problemsiz bir şekilde gerçekleşmesi için her türlü tedbiri almışlardır. Ancak göç konusu, Türkiye’nin ekonomik, siyasi, sosyolojik ve diğer sorunlarından bağımsız değerlendiremeyecek kadar çok boyutlu bir olgudur.

¹⁸⁹ A. Gözcü, *a.g.m.*, s. 107.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1.GÖÇ OLGUSU VE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TRAKYA VE İSTANBUL'DAN ANADOLU'YA YAPILAN GÖÇLER

1.1.Göç Olgusu ve Göç Çeşitleri

Göç, insan ve insan topluluklarının, hayatını idame ettiği bölgeden başka bölgelere, dini, kültürel, siyasi, sosyal, iktisadi vb. nedenlere bağlı olarak, geçici veya daimî surette yerleşmek için yapmış oldukları hareketin adıdır.¹⁹⁰

İnsanın kişisel olarak kendini geliştirmek ve yaşam standardını yükseltmek için yapılan yer değişikliklerini akla getirmek, göç hadisesini basite indirgemek olacaktır. Bunların aksine göç, sosyolojik, kültürel, ekonomik ve insani boyutları olan çok nedenli karmaşık bir olgudur.¹⁹¹ II. Dünya Savaşından sonra, uluslararası alanda sürgünler, milletlerarası göçmenler, tahliye olunan göçmenler, mülteciler, siyasi mülteciler, sürgünler, antlaşmaya tabi olanlar, geri gelenler, yurtsuzlar ve devletsizler olarak göçmenler, bu terimlerle ifade edilip çeşitli kategorilere ayrılır.¹⁹²

Göçleri, ortaya çıkış sebepleri, göç edilen bölgenin özellikleri, yapılan göçün yoğunluğu göz önünde bulundurarak tasnif etmek mümkündür.¹⁹³ Ayrıca bu tasnifleme, devletin sınırları esas alınarak, iç göç ve dış göç olarak ta yapılabilir.¹⁹⁴ İç göçler: Ülke sınırları içerisinde iktisadi, sosyal, siyasi, nedenlerle bölge, kent, kasaba ve köy gibi yerlerden başka bir kesime doğru yapılan nüfus hareketidir.¹⁹⁵ Dış göçler ise: Belirli bir süre ya da devamlı olarak en az iki ülkenin yerleşim birimleri arasında gerçekleşen göç hareketleridir.¹⁹⁶ Bu tanımlardan gördüğümüz üzere Trakya ve İstanbul'dan yapılacak göç hareketi, hem siyasi hem de sosyal olarak bir iç göç olma özelliği gösterir.

¹⁹⁰ Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas göçleri (1856-1876)*, TTK Yayınları, Ankara, 1997, s. 1.

¹⁹¹ Hilmi Bayraktar, "Kırım ve Kafkasya'dan Adana Vilayeti'ne Yapılan Göç ve İskanlar (1869-1907)", *Türkiyat Araştırma Dergisi*, Konya, 2007, S. 22, s. 407.

¹⁹² Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, TTK Yayınları, Ankara, 1999, s. 1.

¹⁹³ A. Saydam, *a.g.e.*, s. 1.

¹⁹⁴ Nedim İpek, "Kaynakların Dilinde Göç Kavramı", *Karadeniz İnceleme Dergisi*, 2014, C. 17, S. 17, s. 11.

¹⁹⁵ Hakan Özdemir, "Türkiye'de İç Göçler Üzerine Bir Değerlendirme", *Akademik Bakış Dergisi*, 2012, S. 30, s. 2.

¹⁹⁶ Ertuğrul Güreşçi, "Ortak ve Farklı Yönleriyle İç ve Dış Göçler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016, C. 9, S. 43,

Birkaç kişilik küçük grupların farklı sebeplerle yaptıkları göçlere “münferit göçler” denilmiştir. Bunun dışında büyük bir topluluğun yapmış olduğu göçlere ise “kitle göçü” denilmiştir. Ayrıca göçler, kendi aralarında mekân değişikliği göz önünde bulundurularak kademeli ve kademesiz göç diye ikiye ayrılmıştır. Kademeli göç, göçü yapan kişinin ikiden fazla bölgeye yaptığı göçtür. Kademesiz göç ise, iki coğrafya arasında yapılan göçtür. Bunun yanında göçü gerçekleştiren kişinin kendi iradesiyle yapmış olduğu göç türü vardır. Bu göçler ise serbest göç ve mecburi göç olarak ikiye ayrılmıştır. Serbest göç, insanın kendi rızasıyla hiçbir baskı altında kalmadan daha iyi yaşamak için yaptığı göçlerdir. Mecburi göç ise, kendi coğrafyasında yaşama koşullarının ortadan kalkması sonucu, bir yerden başka yere yaptığı zorunlu göçlerdir.¹⁹⁷

Göç, tarih boyunca yaşanmış bir olgudur.¹⁹⁸ İnsanoğlunun var olduğu andan başlayan göçler, doğal afetler, savaşlar, siyasi, ekonomik, sosyal sebepler başta olmak üzere çeşitli gerekçelerle devam etmektedir. Bu göç hareketleri gerçekleşirken insanoğlu bazen kendi rızasının dışında, bazen de yaşam kalitesini artırmak için göç hadiselerini gerçekleştirmiştir. Siyasi ve dini sebebe dayandırılarak yapılan göçlerde bir otorite söz konusudur. Doğal afetler, kıtlıklar ya da daha iyi yaşama arzusu için yapılan göçlerde, herhangi bir otoriteden ziyade ekonomik ve sosyal etkenler süreci belirler. Bu göçleri gerçekleştiren göçmenler, bazen gittikleri yerlerin kültürel yapısını değiştirmişler, bazen de örgütlenip devlet kurmuşlar veya asimile olup benliklerini kaybetmişlerdir.¹⁹⁹

Göçün gerçekleşmesi için birçok itici ve çekici etmenler sıralanabilir. Özellikle itici faktörler arasında; ekonomik, çevresel, demografik etmenler ve en önemlisi siyasal baskılar vardır. Siyasal baskılar, savaşlar, ihtilaller, sıkıyönetim, otoriter rejimlerin halk üzerindeki uygulamaları, insanların buldukları yeri terk etmesine neden olabilir. Bu noktada, konumuz olan Trakya ve İstanbul'dan yapılacak

¹⁹⁷ A. Saydam, *a.g.e.*, s. 3-4.

¹⁹⁸ Kıvılcım Akkoyunlu Ertan ve Birol Ertan, “Türkiye'nin Göç Politikası”, *İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar*, 2019, C. 1, S. 2, s. 11.

¹⁹⁹ Cemile Şahin, *XIII. Yüzyıldan Günümüze Eskişehir Yöresinde Tatarlar*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2011, s. 100.

göç hareketinin en büyük sebebinin siyasal baskı yani İkinci Dünya Savaşı olduğu söylenebilir. İkinci Dünya Savaşı, sınırimıza kadar geldiği vakit hükümet, gönüllü olarak Trakya ve İstanbul'daki insanları göç ettirmek istedi. Bu hususta Trakya ve İstanbul'dan yapılacak göç hareketinin temel özelliği, gönüllü olarak yapılan iç göçün siyasal baskı sonucu gerçekleşmiş olduğu çıkarımı yapılabilir.²⁰⁰

1.2. Türkiye'nin Göç Tarihi

Türkiye Cumhuriyeti'nin göç tarihini daha iyi anlayabilmek için Osmanlı Devleti'nin son yıllarına değinmek gerekmektedir. Osmanlı Devleti, geniş sınırlara hâkim olmasıyla nüfus olarak çok kültürlü yani kozmopolit bir yapıya sahip olmuştur. Osmanlı Devlet geleneği, ülkedeki insanlara; din, dil ırk, ayrıma yapmadan hoşgörü ile yaklaşmıştır. Bu devlet anlayışı ve kendi ülkesine gelen göçmenlere hoşgörü içinde yaklaşması, göçmenlerin Osmanlı coğrafyasına göç etmelerinde etkili olmuştur. Bu durum sonucunda Osmanlı coğrafyasına yoğun bir şekilde göç yaşanmıştır.²⁰¹

Osmanlı Devleti Rumeli'de en geniş sınırlarını, Viyana şehrine kadar götürdükten sonra 1683 yılında yapılan İkinci Viyana Savaşı'nda başarısız olmasıyla geri çekilmeye başlamıştır. Bu tarihe kadar nüfus hareketleri batıya doğru seyrederken, bu tarihten sonra bazı şehirlerin kaybedilmesiyle burada yaşayan Müslümanlar, muhacir durumuna düşmüştür.²⁰² Örnek vermek gerekirse; Balkanların önemli bir şehri olan Üsküp, 1689'da Avusturyalılar tarafından işgal edilmiştir. Burada yaşayan birçok Müslüman, göç etmek zorunda kalmıştır. Göç etmek zorunda kalan Müslümanlar, İstanbul'a gelerek Eyüp civarına yerleşip Üsküp mahallesini kurmuşlardır.²⁰³

Çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti, Avrupalı devletlerin baskısı ve bunun yanında Fransız İhtilalinin etkisiyle azınlıkların uluslaşmasından

²⁰⁰ Salih Aydemir ve Mehmet Cem Şahin, "Zorunlu-Kitlesel Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar Örneği", *Dini Araştırmalar*, 2018, C. 21, S. 53, s. 126.

²⁰¹ Ayhan Kara, "Türkiye'de Göç ve Uyum Tartışmaları: Geçmişe Dönük Bir Bakış", *İdealkent*, 2018, C. 5, S. 14, s. 18.

²⁰² Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanlar'ın Makus Tarihi Göç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2001, s. 31.

²⁰³ Mehmet İnaş, "Üsküp", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara, 2013, C. 42, s. 379.

dolayı çok güç duruma düşmüş ve sonuç olarak dağılmaya başlamıştır.²⁰⁴ Özellikle Fransız İhtilali sonucunda Rum, Sırp, Hırvat ve Bulgarların 1806-1812 yılları arasında Müslümanlara yapmış olduğu baskı ve mezalim sonucunda 200.000'e yakın kişi Osmanlı coğrafyasına göç etmek zorunda kalmıştır.²⁰⁵

Osmanlı Devleti Balkanlar'dan geri çekilmeye başladıkça göçler, birbirini takip etmiştir. Yüzyıllarca Osmanlı İdaresinde kalan Kırım, 1774'te Küçük Kaynarca Antlaşması ile siyasi bakımdan tamamen müstakilleştirilmiş ve Rusya'nın etkisi altına sokulmuştur.²⁰⁶ Ardından, 1783'te Kırım'ın Ruslar tarafından ilhak edilmesinden sonra, bölgeden ilk kitlesel göç hareketi gerçekleşmiştir.²⁰⁷ Kırım'ın kaybedilmesiyle birlikte 500.000 insan Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli yerlerine göç etmiştir.²⁰⁸ Aynı şekilde, 1827-1829 Osmanlı-Rus savaşında Rusya, galip gelip katliamlar yapmaya başlayınca Müslümanlar, savaş esnasında işgal altındaki yerlerinden göç etmeye başlamıştır. Ayrıca Rusya, boşalan yerlere kendi ırk ve dindaşlarını yerleştirmiştir.²⁰⁹ Bunun yanında, 20.000 kişilik Rus ordusunun Edirne üstüne yürümesi ve bazı Rus birliklerin Çorlu, Silivri ve Enez'i talan ve yağma etmeleri bölgede ciddi panik havası oluşturmuştur. Bu sebeple Trakya'da bulunan halk bu durumdan etkilenip İstanbul'a doğru göç etmeye başlamıştır.²¹⁰

Osmanlı Devleti, 1853-1856 yılları arasında Ruslarla, Kırım Savaşı'nı gerçekleştirmiştir. Bu savaştan sonra Osmanlı topraklarına doğru yoğun bir göç yaşanmıştır. Rusların Kafkaslara doğru yayılmacı bir politika takip etmesi²¹¹ ve buradaki insanlara tazyik ve şiddette bulunması sebebiyle²¹² Osmanlı coğrafyasına

²⁰⁴ Cemile Şahin, "Atatürk Dönemi Göç Politikasının Temel Esasları", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası III, İdeal Kültür Yayıncılık*, İstanbul, 2019, s. 321.

²⁰⁵ Y. Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 32.

²⁰⁶ Justin McCharty, *Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanların Etnik Kıyımı (1821-1922)*, TTK Yayınları, Ankara, 2014, s. 17.

²⁰⁷ Murat Erdoğan – Ayhan Kara, *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 122.

²⁰⁸ Y. Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 32.

²⁰⁹ Nedim İpek, "Kafkaslardan Anadolu'ya Göçler (1877-1990)", *19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1991, C. 6, S. 1, s. 99.

²¹⁰ Y. Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 33.

²¹¹ Hilmi Bayraktar, "Kırım ve Kafkasya'dan Adana Vilayetine Yapılan Göç ve İskânlar (1869-1907)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2007, S. 22, s. 407.

²¹² Van P. Goç, *Beynelmîlel Usul-i Temsil İskân-ı Muhacirin*, çev. Ali Cin – Haluk Kortel, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 103.

yaklaşık olarak 2 milyona yakın bir göçmen kitlesinin geldiği görülmüştür.²¹³ Kafkasya’da terk edilen bölgelere Ruslar, 3 milyona yakın insanı iskân etmiştir.²¹⁴

Osmanlı Devleti, 1877-1878 tarihleri arasında Ruslarla savaşarak büyük bir yenilgi yaşamıştır. Bu savaştan dolayı hem Balkanlarda hem de Kafkas bölgelerinde ciddi nüfus kaybı yaşanmıştır.²¹⁵ Çünkü bu savaştan sonra Ruslar, güney sınırlara ilerleyerek evleri yakıp yıkmış, yöre halkının hayvanlarını ve mallarını gasp etmiş ve birçok insanın kıyımına sebep olmuştur. İnsanlar bundan dolayı toplu halde göç etmiştir.²¹⁶ 93 Harbinden dolayı göç edenlerin ortalama sayısı 1.200.000 civarında olmuştur.

Osmanlı topraklarına göç eden insanların sayısı milyonlara ulaşmıştır. Osmanlı Devleti, sosyal, siyasal, ekonomik, idari, kültürel ve daha birçok problemleri çözmek için bir hayli uğraştırmış ve ayrıca göçmenler için kültürel açıdan kaynaşmaları ve uyum sağlamaları için çeşitli yapıcı iskân politikaları uygulayarak sorunlara çözüm üretmiştir. Osmanlı Devleti, birçok savaş yaşamış olmasına, ekonomik sorunlara ve daha birçok olumsuzluklara rağmen göçmenler için her türlü çabayı göstermiştir.²¹⁷ Bunun için 3 Mayıs 1856’da “Göç ve İskân Nizamnamesi” hazırlanmıştır. Bir yıl sonra 3 Mayıs 1857’de göç ve iskân ile ilgili kanunname çıkarılmış, bu kanunla sultana bağlılık yemini edilmiştir. Ayrıca Osmanlı tebaasına ve ülke kanunlarına saygılı olan her göçmene Osmanlı Devleti’nin kapısının açık olduğu ilan edilmiştir. Fakat göçmen sayısının artması üzerine bu göçmenlerle uğraşmak bir hayli zor olmuştur. 1860 yılına gelindiğinde ise göçmen sayısının oldukça artması sonucu eski Trabzon Valisi Hafız Paşa’nın başkanlığında, göçmenlerle ilgili her türlü iş ve yazışmaları yürütmekle görevli Muhacirin Komisyonu’nun kurulmasına karar verilmiştir. Devam eden yıllarda ise göçmenlerin iskân edilmiş olduğu vilayet, sancak ve kazalarda, Muhacirin Komisyonu faaliyetlerini sürdürmüştür.²¹⁸

²¹³ Y. Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 33.

²¹⁴ V. P. Goç, *a.g.e.*, s. 103

²¹⁵ Y. Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 33.

²¹⁶ J. McCharty, *a.g.e.*, s. 39.

²¹⁷ C. Şahin *a.g.m.*, s. 322.

²¹⁸ Muzaffer Tepekaya, “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kırım ve Kafkasya’dan Göç Hareketleri ve Saruhan (Manisa) Sancağına Göçler”, *Türk Dünyası İnceleme Dergisi*, 2006, C. 6, S. 2, s. 466-467.

1.3.Cumhuriyet Dönemi Göç Politikaları

1912’de Balkan Savaşları’ndan hemen sonra Birinci Dünya Savaşı gerçekleşmiş ve ardından yaşanan Kurtuluş Savaşından sonra Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu andan itibaren Osmanlı Devleti’nden birçok sorunu devralmıştır. Bu sorunlardan biri de göç olmuştur. Siyasal sınırları çizilmiş olan ve bu sınırlar ötesinde herhangi bir maceraya girmeme niyetindeki Türkiye, içteki duygusal eğilimleri gerçek amaçlara yöneltmek, ülkenin ekonomik ve sosyal alanlardaki kalkınmasını sağlayacak insan unsuruna sahip olmak, dıştan kaynaklanan iddia ve kampanyalara karşı koyup Türk yurdunu gelecekte olası bir tehlikeden kurtarmak için, kısa zamanda nüfusun artmasını sağlayan bir nüfus politikası izlemiştir. Bu yaklaşımın yansımalarını Cumhuriyet’in ilk yıllarından bu yana çıkarılan yasalarda ve uygulamalarda görmek olanaklıdır.²¹⁹

Göç konusu siyasal, sosyal ve ekonomik boyutuyla oldukça önem taşıyan bir olgudur.²²⁰ Bu dönemde yapılan kitlesel göçler, Türkiye’den, ülke dışına yapılan göçler, işgalden kurtarılmış bölgelere yapılan göçler ve Türkiye dışından Türkiye’ye yapılan göçler şeklinde olmuştur.²²¹ Türkiye’nin anavatan olarak kabul edildiği 1923-1938 yılları arasında Türkiye’ye yapılan göçlerde; Bulgaristan’dan 180.979, Yugoslavya’dan 111.273, Romanya’dan ise 113.760 kişi Anadolu’ya gelmiştir.²²² Ayrıca mübadele ile Yunanistan’dan Türkiye’ye 476.720 civarında göçmenin geldiği bilinmektedir.

Uzun yıllar devam etmiş olan savaşlar, yaşanan acılar ve kayıplar yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti’nin iç ve dış politikasına yansımıştır. Türkiye Cumhuriyeti, yeni kurulduğu için halkın güvenliği, nüfus, toprak ile ilgili sorunları çözmek ve ulusal bir kimlik oluşturmak için oldukça çabalamıştır. Bu dönemde yeni kurulmuş bir devlet için en önemli amaçlardan birisi de; gelen göçmen kitlelerinin,

²¹⁹ Canan Emek İnan, “Türkiye’de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2016, C. 2, S. 3, s. 16.

²²⁰ C. Şahin, *a.g.m.*, s. 323.

²²¹ Kemal Arı, *Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s. 7.

²²² Önder Duman, “Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2009, C. 11, S. 43, s. 474.

anavatanı bildikleri bu topraklara bağlılıklarını artırmak ve milli değerlere bağlı nesiller yetiştirmek için çeşitli politikalar üretmek olmuştur.²²³

Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele dönemini kapsayan süreçte Türk nüfusunda; salgın hastalıklar, kıtlık, savaşlarda verilen kayıplar, erkek nüfusun askerde olması, doğum oranında meydana gelen azalmalar ve yaşanan göçler gibi nedenlerle bir hayli azalma olmuştur. Türkiye sınırları içerisinde 1914'te nüfus yaklaşık olarak 16.300.000 kişi iken, 1923'te 12.360.000 kişiye kadar düşmüştür. Yaşanan on yıllık süreçte savaşlar, kıtlık ve göç gibi sebeplerle milyonlara varan nüfus kaybedilmiştir.²²⁴ Kalan nüfus ise verem, tifo, frengi ve dizanteri gibi bulaşıcı hastalıklar sonucu büyük kayıplara uğramıştır.²²⁵ Ayrıca kalan nüfusun üretim yapma gücü ve yeteneği düşmüştür.²²⁶ Kısacası Türkiye Cumhuriyeti hem sağlık sorunlarıyla yüklü bir nüfus hem de üretim yapma kapasitesi düşmüş bir nüfusu devralmıştı. Gazi Mustafa Kemal'in 16-17 Ocak 1923'de İstanbul gazetecileri ile yaptığı mülakatta da bu durum gündeme gelmiş, bunu; "... *Hakikaten memleketin nüfusu şayan-ı teessüf bir derecededir...*" demiştir. Mustafa Kemal Paşa bu konuşmada, Türkiye'nin yarısı kadar toprağa sahip Almanya'nın 70 milyonluk bir nüfusu beslediğini vurgulayıp genç Türkiye'nin bundan daha fazla olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa konuşmasının devamında ise nüfus probleminin çözümü yolunda uygulanacak politikanın esaslarını da şöyle anlatmıştır:

"...sıhhi ve içtimai tedbirler almak lazım gelir. Bunun için icap ederse ve aramızda mütehassıs yoksa neredede varsa oradan mütehassıs celbedeceğiz. Fakat aynı zamanda hudud-ı milliye haricinde kalan aynı ırk ve aynı harstan olan anasırı da getirmek ve nüfusumuzu tezyid etmek lazımdır". Eğer Rusya'dan da getirmek mümkün olursa, oradan da getireceğiz. Fakat bence Garbi Trakya'dan kamilen Türkleri nakletmek lazımdır..."²²⁷

²²³ C. Şahin, *a.g.m.*, s. 325.

²²⁴ Nasrullah Uzman, "Türkiye'nin Göçmen Politikalarını Belirleyen Etkenler (1923-1947)", *Bilimin Uğrunda 30 Yıl*, Ankara, 2018, s. 272.

²²⁵ Önder Duman, "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938)", *Bilig Dergisi*, 2008, S. 45, s. 24.

²²⁶ C. Şahin, *a.g.m.*, s. 326.

²²⁷ Ö. Duman, *a.g.m.*, s. 24-25.

Anlaşılacağı üzere hem nüfusun sağlık sorunlarını iyileştirilmesi hem de dışarıdan göçmen getirilerek nüfusun artırılması hedeflenmiştir.

1927’de yapılan nüfus sayımına göre Türkiye nüfusu 13.648.270 kişidir. Bu durum da Türkiye’de kilometrekareye düşen nüfus ortalaması 18 kişi idi. Türkiye’nin nüfus ortalaması, 13,2 olan dünya nüfus ortalamasının üstünde olmasına karşın²²⁸ Avrupa ülkeleriyle mukayese edildiğinde, Türkiye'nin az nüfuslu bir ülke olduğu gerçeği ortaya çıkıyordu. Nitekim kilometrekareye İtalya’da 133, Romanya’da 62, Bulgaristan’da 58 ve Yunanistan’da 49 kişi düşmekteydi.²²⁹

Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün İzmit’teki basın toplantısında;

“...Bir de Memleketin nüfusu meselesine temas edelim. Hakikaten nüfusumuz arazimize göre pek azdır. Bunun sebebi basittir. Vaktiyle imparatorluk tesisine heves ettik. Fütihat yaptık. Dünyayı almak istedik Her zapt ettiğimiz yere Anadolu Halkını gönderdik...”²³⁰ “...Yemen’e gidip ölen Anadolu çocuklarının miktarı zannederim 1.500.000’dir. “Ona göre Suriye’yi, Irak’ı, Afrika’yı muhafaza edebilmek için öldürdüğümüz Türklerin adedini düşünersek yekunları milyonlara balığ olacaktır. Şimdi biz bunu telafi etmek istiyoruz. Telafi etmek için ise şüphe yok herkesçe malum olduğu gibi sıhhi ve içtimai tedbirler almak lazım gelir. Bunun için icap ederse ve aramızda mütehassıs yoksa nerede varsa oradan mütehassıs celp edeceğiz. Fakat aynı zamanda hudud-ı milliye haricinde kalan aynı ırk ve aynı harstan olan anasırı da getirmek ve onları da müreffeh bir halde yaşatarak nüfusumuzu tezyid etmek lazımdır ki buna da tevessül olunacaktır. Eğer Rusya’dan getirmek mümkün olursa, oradan da getireceğiz. Fakat bence Makedonya’dan, Garbi Trakya’dan kamilen Türkleri buraya nakletmek lazımdır...”²³¹ şeklindeki ifadelerle bu durumu dile getirerek, Türkiye’nin nüfus politikasında bu doğrultuda hareket edileceğinin sinyalini vermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, nüfus artışını, askeri, siyasi ve ekonomik gelişmelerin olmazsa olmaz bir şartı olarak kabul etmiştir.²³² Nüfusun artması sonucu ülkede

²²⁸ N. Uzman, *a.g.m.*, s. 273.

²²⁹ Ö. Duman, *a.g.m.*, s. 25

²³⁰ İsmail Arar, *Atatürk’ün İzmit Basın Toplantısı*, Cumhuriyet Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 43.

²³¹ N. Uzman, *a.g.m.*, s. 272.

²³² C. Şahin, *a.g.m.*, s. 327.

tarım alanlarının ekilip biçilmesiyle üretimde, vergi gelirlerinde bir artış ve yüksek istihdam sağlanabilirdi. Bunun yanında gelen göçmenler ve sağlıklı bir nüfus artışıyla güçlü bir ordu için gerekli insan sayısı da temin edilmiş olabilirdi.²³³ Türkiye Cumhuriyeti, nitelikli ve milli değerlere sahip bir insan topluluğu oluşturarak güçlü ve bulunduğu coğrafya da caydırıcı bir devlet olmayı arzu etmekteydi. Nüfusun bir ülke için çok önemli olduğu olgusu ve yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin temel politikasının nüfusu artırmaya yönelik olduğu bir gerçektir.²³⁴ Bunu Şevket Süreyya Aydemir;

“Nüfus meselesi ortaya milli bir mesele olarak konmadıkça, Millet in iktisadi, siyasi ve her türlü kabiliyetleri bu meselenin istikametlerine göre tayin edilmedikçe, bir milletin sınai, zirai, terbiyevi faaliyetlerini milli mikyasta organize edebilmek imkansızlaşır. Hulasa bir millerin adetçe artması veya eksilmesi, keyfiyetçe terakki veya tereddi etmesi, o milletin içinde yaşadığı nizamın, her türlü münasebetlerini tayin ve tahdit eden bir teknik münasebetlerin o şekilde bir ederidir ki, o nizam bir taraftan kendi tekniğini, diğer taraftan bu teknik üstündeki cemiyet münasebetlerin, nüfusun korunması ve çoğaltılması bakımından tanzim ettikçe nüfus artar. Aksi takdirde eksilir. Adetçe artan ve keyfiyetçe ilerleyen muasır milletler karşısına Türk milleti hem adetçe artan hem keyfiyetçe ilerleyen bir millet olarak çıkabilmek için, Türkiye’de çocuk ve nüfus meselesinin bu şekilde konulması ve telakki edilmesi bir zarurettir.”²³⁵ demiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfus konusundaki politikası ile ilgili olarak Kemal Arı'nın şu ifadeleri de oldukça dikkat çekicidir;

“Misak-ı Milli ile saptanıp, Lozan Antlaşması ile siyasi sınırları belirlenen ulusal yurt topraklarını dolduracak Türk çocuklarının o zamana değin ihmal edilmiş toprağı işlemesi; Türklük kimliğini içine sindirmiş ve benimsemiş ‘özdeş’ bir toplum olarak Türk nüfusunun, ülkenin kalkınmasında etkin bir rol oynaması, yeni

²³³ C. Şahin, *a.g.m.*, s. 327.

²³⁴ Şevket Süreyya Aydemir, “Polemik: Çok Nüfuslu Anadolu”, *Kadro Dergisi*, 1932, S. 5, s. 31-32.

²³⁵ Şevket Süreyya Aydemir, “Polemik: Çok Nüfuslu Anadolu”, *Kadro Dergisi*, 1932, S. 5, s. 31-32.

Türkiye'nin çağdaş, dinamik ve atılcı yönetici kadrosunun başta gelen arzularından birisiydi."²³⁶

Ayrıca ülke için bu gibi politikalar devam ederken Avrupa'da sömürgecilik faaliyeti içinde bulunan birtakım devletler Türkiye topraklarında hak iddia ederek Anadolu'nun Türk yurdu olmadığı ile ilgili varsayımlarda bulunmuşlardır. Akdeniz ve Ege adalarında hak iddia eden İtalya Başbakanı Mussolini; Türkiye'nin gerçek nüfusunun 6.000.000 olduğunu söylemiştir. Bunun yanında Fransa Dışişleri sözcüsü ise söz konusu nüfusun 8.000.000 olduğu ile ilgili tahminlerde bulunmuştur. Yunanlı bir araştırmacı ise Türkiye nüfusunun 10.000.000 olduğunu iddia ederek yalnızca 1.800.000 kişinin Türk olduğunu söylemiştir.²³⁷ Bu durum bizi ciddi manada rahatsız etmiştir. Bağımsızlık savaşını kazanan yeni Türkiye Cumhuriyeti için bulunduğu coğrafyada var olma mücadelesinin önemini ortaya koymuştur.

Görüldüğü üzere Türkiye Cumhuriyeti, iktisadi, siyasi, sosyal, kültürel ve askeri alanlardaki nüfus ihtiyacını karşıladığı takdirde, içten ve dıştan gelebilecek tehlikelere karşı koymak için hem nüfus artııcı politikalar üretmiş hem de milli değerler üzerine yurttaş yetiştirmek için girişimlerde bulunmuştur. Ayrıca dışarıdan göçmenler getirilerek Türkiye'nin askeri gücünün artırılması planlanmıştır.²³⁸ Hatta nüfusla ilgili olarak Dahiliye vekili Şükrü Kaya; "*bir memleket için en büyük servet ve en büyük kuvvet, nüfustur.*" Hemen devamında ise "*en büyük felaket de nüfus kıtlığına uğramaktır.*" diyerek Türkiye'de nüfus artırmanın önemine dikkat çekmek istemiştir.²³⁹

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında nüfusun %80'i kırsal alanlarda yaşayarak geçimini tarım ve hayvancılıkla sürdürmekteydi. Genç bir ülke olan Türkiye, hızla kalkınmak için tarımsal üretimini artırmak zorunda idi.²⁴⁰ Fakat kırsal alanlardaki ziraate elverişli topraklar boştu. Ülke toprağının %31'i tarıma elverişli olmasına rağmen, bunun sadece %15,67'sini kullanılabilmekteydi. Ülkenin hızla

²³⁶ Kemal Arı, "Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1992, C. 8, S. 23, s. 410.

²³⁷ K. Arı, *a.g.m.*, s. 415.

²³⁸ N. Uzman, *a.g.m.*, s. 274.

²³⁹ *CHP Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşme Tutanağı (9-16 Mayıs 1935)*, Ulus Yayınları, Ankara, 1935, s. 143.

²⁴⁰ C. Şahin, *a.g.e.*, s. 333.

kalkınabilmesi için verimli topraklarda üretim gerçekleştirip, emek arzını genişletmek oldukça önemliydi.²⁴¹

Hükümet, emek arzını genişletmenin yolunu, göçmenleri boş ve zengin arazilere iskân edip buradaki topraklardan üretim elde etmekte bulmuştur. Nitekim yapılan çalışmalara göre, nüfusun fazla olduğu yerler olan İstanbul ve Doğu Karadeniz'e iskân yapılması plan dışında tutulmuştur. Kilometrekareye İstanbul'da 5.672, Doğu Karadeniz'de ise 68 kişi düşmekteydi. Buna karşılık Doğu Anadolu, Akdeniz, İç Anadolu ve Trakya mıntıklarının nüfus yoğunluğu oldukça düşük seviyedeydi. Nitekim Doğu Anadolu'da nüfus yoğunluğu 12-15, Akdeniz'de 18, İç Anadolu'da 22 ve Trakya'da 27,5'di. Dolayısıyla muhacir iskân planı için Trakya mıntikasının tümü, Akdeniz'in ova ve yayla bölgeleri, İç Anadolu'nun sulama imkânı bulunan yerleri ile Doğu'da ziraat ve hayvancılığa uygun bölgeler öncelikli olarak değerlendirilmekteydi.²⁴²

Dahiliye Vekaleti, CHP'nin dördüncü büyük kurultayında; *“Türkiye dışında Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'da 1.200.000 göçmenin olduğunu ve bunların Türkiye'ye gelmek istediğini söylemiştir.”* Hemen akabinde *“Türkiye Cumhuriyeti'nin bu nüfusu kendi ülkemizde karşılayacak güçtedir ve bunun için birçok tedbir alınmıştır.”* demiştir.²⁴³

Bunun yanında Trakya'da birçok boş arazinin mevcut olduğu, bataklık sahalarının kurutulup, yerleşim yerlerine açılıp buraya nüfusun iskân edilmesi gerektiği düşünülmüştür. Savaşlardan dolayı Doğu Anadolu'da Van'ın bir hayli nüfusu azalmıştır. Gelen göçmenlerin bir kısmı da Van'a, iskân için düşünülmüştür. Orta Anadolu'nun nüfusunun da az olduğu düşünülmüş ve Ankara'nın, Türkiye Cumhuriyeti'ne layık medeni bir şehir olabilmesi için nüfusunun artırılması gerektiği planlanmıştır. Bunun içinde Ankara'nın etrafının çöllerle kaplı olduğu, bu yerlerin yerleşim yerlerine açılması gerektiği vurgulanmıştır.²⁴⁴ Görüldüğü üzere Dahiliye Vekaletinin CHP kurultayında nüfusla politikası ile ilgili konuşması son derece önem arz etmektedir.

²⁴¹ Ö. Duman, *a.g.m.*, s. 25.

²⁴² Ö. Duman, *a.g.m.*, s. 479.

²⁴³ *CHP Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşme Tutanağı (9-16 Mayıs 1935)*, s. 143-144.

²⁴⁴ *CHP Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşme Tutanağı (9-16 Mayıs 1935)*, s. 143-144.

Görüldüğü üzere Hükümetin, yapmış olduğu çalışmalar neticesinde iskân faaliyetlerindeki hedefi ülkenin başboş kalmış arazilerini iskana açarak üretimi artırmak ve ülkenin ekonomisini canlandırarak tedbirler almaya çalışmaktır.²⁴⁵

Osmanlı Devleti, fethederek hâkimiyet altına aldığı bölgelerde adalet ve hoşgörüyü dayalı bir yönetim sistemini tercih etmiştir. Böyle olunca gayrimüslim kesim kendi kültürünü ve milli benliğini korumuştur. Bu şekilde uzun yıllar boyunca Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde yaşamışlardır. Osmanlı kimliğini ve kültürünü benimsemeyen gayrimüslim tebaa ise hem Osmanlı Devleti'nin zamanla güç kaybetmesi hem de büyük devletlerin gayrimüslim tebaayı bağımsızlıkları konusunda desteklemesi sonucu başarılı olmuş ve bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bağımsızlığını kazanan gayrimüslim tebaa, yüzyıllarca aynı sınırlar içerisinde yaşadıkları Müslüman halka baskı ve zulümle muamele etmiş ve göçe zorlamışlardır. Bu sebeple Osmanlı toplumu dağılmış ve zaman içerisinde de devlet yıkılmıştır. Bunu gören Cumhuriyetin genç kadrosu, dil ve kültür bakımından toplumsal bütünlüğü sağlayarak milli bir devlet kurmak istemişlerdir.²⁴⁶

Türkiye Cumhuriyeti, göçmenler ve ülkedeki mevcut azınlıkların haklarına saygı duymuş, ülkede birlik ve beraberliğin yürütülmesini sağlamıştır. Bunun yanında Türkçe dilinin hâkim kılınması gaye edinilmiştir. Bunu Atatürk; *“Milliyetin çok bariz vasıflarından biri dildir. Türk milletindenim diyen insan her şeyden evvel Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk kültürüne, topluluğuna bağlılığını iddia ederse buna inanmak doğru olmaz.”* şeklinde ifade etmiştir.²⁴⁷

21 Haziran 1934 yılında göçmenleri kabul ve iskân kanunu çıkarılarak göçmenleri kabulü için belirli şartlar hazırlanmıştır. Bu kanuna göre; Türkiye'ye gelen göçmenlerin Türk kültürünü benimsemiş olması şartı koşulup, devamında ise Türk kültürünü benimsememiş, Anarşistler, Casuslar, Göçebe Çingeneler ve memleket dışına çıkarılanların Türkiye'ye göçmen olarak alınmayacağı belirtilip kanun olarak kabul edilmiştir.²⁴⁸

²⁴⁵ Ö. Duman, *a.g.m.*, s. 476.

²⁴⁶ N. Uzman, *a.g.m.*, s. 275-276.

²⁴⁷ M. Tepekaya, *a.g.m.*, s. 276.

²⁴⁸ *Resmî Gazete*, Tarih: 21 Haziran 1934, Kanun No: 2510, Sayı: 2733.

Türkiye Cumhuriyeti devleti, hiçbir zaman ırkçı bir politika izlememiştir. İskân politikasının asıl amacı Türkiye’de dil ve kültür bakımından milli bir şuur sağlamak olmuştur. Atatürk bunu; “*Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı ve Makedonyalı, hep bir ırkın evlatları, hep aynı cevherin damarladır.*” şeklinde ifade etmiştir.²⁴⁹

Göç politikalarının en önemli tarafı, Türk kültürünü göz önünde tutmuş olması yanında ulusal ekonomik ve sosyal esaslara dayanmış olmasıdır. Ayrıca Türkiye’de Türk kültürünü kuvvetlendirmek ve bunun içinde Türk kültürünü benimsemiş göçmenleri bilhassa getirterek nüfusu artırmak hedeflenmiştir.²⁵⁰ Sonuç olarak yapılan bunca girişim ve alınan kararlara bakıldığında, toplumu oluşturan tüm kültürlerin ayrımcılık yapmadan bir bütün olmasını sağlamak ve çağdaş bir ulus oluşturmak için hareket edildiği gözlemlenmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin yapmış olduğu politikalar ile göçü teşvik etmesi ve her türlü imkânı sağlaması neticesinde nüfus sayısında yükselme olmuştur. Bunda göçmenlerin payı yadsınamaz. 1923-1927 tarihleri arasında göçmenler nüfus artış hızının %22,8’ni oluşturmuştur. 1927-1935 döneminde ise nüfus artışında göçmen hareketlerinin payı %9,17 oranındadır. 1940-1950 yıllarını kapsayan harp döneminde ise %2 olmuştur.²⁵¹

1.4. Trakya ve İstanbul’dan Yapılan Göçün Sebepleri

İkinci Dünya Savaşı, başlar başlamaz dünyada ekonomik, sosyal ve siyasal konularda mevcut düzen işlemez hale gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, ekonomide birçok reform yapmasına rağmen istediği sonuca bir türlü ulaşamamıştır. Bu sebeple Türkiye yabancı devletlerin etkisi altına girmekten kurtulamamıştır. 1930’lardan itibaren barış ortamının bozulmasıyla birçok devlet hızlıca silahlanmaya başlamıştır. Fakat Türkiye, ekonomisi yeterince güçlü olmadığı için istenilen düzeyde silahlanma gerçekleşmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti, savaşa katılmamasına rağmen oldukça kötü etkilenmiş ve mevcut düzen alt üst olmuştur. Türkiye, aynı zamanda her an savaşa girme ihtimali olduğu için ülkede seferberlik ilan edilmiştir. Bu durum Türkiye’nin

²⁴⁹ N. Uzman, *a.g.m.*, s. 277.

²⁵⁰ Şeref Nuri, “İskân Kanunu ve Yurtlandırma Politikamız” *Ulus*, 1 Ağustos 1935, s. 2.

²⁵¹ Cevat Geray, “Türkiye’de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi”, *Amme İdaresi Dergisi*, 1970, C. 3, S. 4, s. 18.

mevcut ekonomisinin büyük bir bölümünü askeriye yatırmaya sebep olmuştur. Oldukça kötü etkilenen ülke ekonomisi, üretimin de azalmasıyla dışarıya bağımlı hale gelmiştir. Türkiye, tarafsızlığını korumayı başarmış ancak ülkesini her an savaşa hazır vaziyette bulundurmak için sınır kesimlerinde askeri tedbirleri en üst düzeyde tutmuştur. Özellikle savaşta o dönemin en önemli silahları olan tank ve uçakların kullanılması çok ağır sonuçlara neden olmuştur. Türkiye gibi ülkelerde buna benzer ağır silahların bulunmaması sebebiyle, Trakya ve gerek Ege Bölgesinde askeri yığınak yapılarak tedbir alınmıştır.²⁵²

Bir yandan İtalya'nın Balkanlardaki faaliyetleri ve Akdeniz'deki emelleri diğer taraftan da Almanların, Balkanlara yaklaşması ve hayat sahasında Türkiye'nin de içinde bulunması Türkiye'yi son derece rahatsız etmiştir.²⁵³ Savaşın geniş alanlara yayılmasıyla Alman ordularının bir kısmı Bulgaristan'a giriş yapmıştır. Almanya, Türkiye'ye sınır güvencesi vererek, Bulgaristan ile Türkiye arasında 20 km bırakıp, Yunanistan'a yönelmiştir. Türkiye ise bu durum karşısında Almanya'nın verdiği güvencelere aldırılmayıp gereken tedbirleri almıştır. Bu tedbirlerin en önemlilerinden biri Trakya ve İstanbul'dan halkın İç Anadolu'ya göç etmeye teşvik edilmesi olmuştur. Beraberinde Almanya'nın, Yunanistan'a girmesiyle, Trakya bölgesindeki askeri tedbirler en üst düzeyde tutulmuştur.²⁵⁴

Almanların işgal ettiği yerlerde, insanlara yapmış olduğu işkence ve kötü muameleler halk arasında yayılmıştır. Ayrıca tarafsız bir tavır sergileyen Türkiye Cumhuriyeti, hem halkla ilgilenip korku ve endişeye kapılmalarının önüne geçmek için mücadele etmiş, hem de sınır bölgelerindeki tedbirleri en üst seviyede tutarak Balkanlar'dan gelebilecek tehlikeyi bertaraf etmek istemiştir. Halkta ise Trakya'da kesinlikle bir harp yaşanacağı kanısı hakimdir. Almanya'nın bu kadar kısa sürede zafer kazanması sonucu halk arasında yayılan bir düşünce de harpte Almanya'nın yanında yer alacağımız fikri olmuştur. Ama ne olursa olsun düşmanın iyisi kötüsü olmayacağı düşüncesiyle hareket ederek, tedbiri mutlaka en üst seviyede tutmamız gerekmiştir.²⁵⁵

²⁵² H. Özlü, *a.g.m.*, s. 234.

²⁵³ B. Bakar, *a.g.m.*, s. 3.

²⁵⁴ A. Öymen, *a.g.e.*, s. 254-255.

²⁵⁵ İlhan Engin, *Göç Yolları Tıkadı*, Ararat Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 135.

Alman ordularının, Türkiye sınır hattını geçmesi halinde büyük çatışmaların yaşanması sonucu ağır bir mağlubiyet alma ihtimali de vardı. Ayrıca bu bölgede yaşayan halk, Alman orduları karşısında olumsuz etkilenebilirdi. Savaşın şehir çatışmalarına dönüştüğü takdirde burada bulunan halk, orduya yardım etmekten ziyade daha çok yük olabilirdi. Bu yüzden halkın bu bölgelerden tahliye edilmesi doğru bir karardı.²⁵⁶

Türkiye Cumhuriyet'i hava saldırılarına karşı oldukça savunmasız bir durumdaydı. İstanbul'da ekseriyetle ahşap ev yaygındı. Bu sebeple Alman savaş uçakları yangın bombalarıyla İstanbul'u yakıp yıkabilirdi. Hitler ve Mussolini arasında "Dağ Köşkü'nde" gerçekleşen görüşmede, İstanbul hakkında bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmelerden birinde Hitler; "*İstanbul'a hava saldırısı gerçekleştirip tahrip etmek için yangın bombaları yeter. Tahrip bombalarına gerek kalmaz.*" demiştir. Türk Hükümet'i bunun farkında olduğu için İstanbul'un acilen boşaltılmasını istiyordu. Hükümetin istemiş olduğu bu göç, zorunlu olmayıp gönüllük esasına dayanıyordu.²⁵⁷

1.5.Beşinci Kol Faaliyeti

Beşinci kol harekâtı; bir devlette her türlü araca başvurarak gizlilik içerisinde düşman aleyhine gerçekleştirilen faaliyetlerdir.²⁵⁸

Casusluk ve istihbarat faaliyetinin amacı, karşı devletin ekonomik, stratejik ve askeri hedeflerini önceden kestirilmesi ya da bu hedeflere karşı bir savunma mekanizmasının oluşturulması değildir. Amaç, tamamen karşı devletin yıpratılması, ekonomik olarak zor duruma düşmesi veya dil, din, ırk gibi konulardaki sorun çıkabilecek noktaları tetikleyerek o ülkede kargaşanın çıkmasıdır. Bunun yanında ülkenin hassas olduğu durumlarda kalabalığın içine sızarak toplumu daha fazla öfkelenirip hükümetler aleyhine faaliyette bulunulmasını sağlayarak tamamen kaos ortamı oluşturmaktır.²⁵⁹

²⁵⁶ A. Öymen, *a.g.e.*, s. 256.

²⁵⁷ A. Öymen, *a.g.e.*, s. 256-257.

²⁵⁸ <http://sozluk.gov.tr/> (26.05.2019).

²⁵⁹ <https://blog.cyberage.com.tr/2016/11/14/5-kol-faaliyetleri-ve-toplum-uzerindeki-etkileri/> (12.02.2019).

Görüldüğü üzere, beşinci kol faaliyetleri aynı anda birçok cephede verilen psikolojik bir savaştır. Bu savaşta, bir hedef seçilir ve bu hedef kitlenin duygu ve düşüncelerinin, tutum ve davranışlarının kontrol edilerek istenen doğrultuda hareket ettirilmesi çabası vardır. Bu çaba verilirken teknolojik araçlar, basın yayın organları, ekonomik, siyasi ve sosyolojik çalışmalar etkin olarak kullanılmaktadır. Bu psikolojik savaşta başarılı olmanın ya da etkin bir şekilde önüne geçmenin birinci yolu, halkın eğitim kalitesinin yüksek tutulması ve ikinci yolu da hükümetlerin basın yayın organları ve teknolojik faaliyetleri etkin bir şekilde kullanarak, halkı bu tarz durumlarda bilgilendirmesidir. Bunlar gerçekleştiği takdirde beşinci kol faaliyeti dediğimiz psikolojik harpler başarısızlıkla sonuçlanacaktır.²⁶⁰

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, yapılacak göçte ajanlık faaliyetlerinin ülkenin aleyhine olacağını öngördüğünden çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bunun için “Dahili Propaganda Ajanlığı” kurulmuştur. Propaganda Ajanlığı ile, ülkede yalan yanlış haber yapılarak halkın içinde panik havasının oluşturulmasının önüne geçilmek istenmiştir.²⁶¹

12 Nisan 1941’deki Cumhuriyet gazetesinde yapılacak göç için, ajanlık faaliyetlerine karşı “*uyanık olalım*” diye manşet atılmıştır. Hemen devamında yalan haberlere kendimizi kaptırmayalım diye de eklenmiştir. Görüldüğü üzere hükümet, basını aktif bir şekilde kullanmıştır. Yine aynı gazetede Trakya ve İstanbul’dan Anadolu’ya yapılacak göçle alakalı, ajanlık faaliyetleri için uyarılar devam etmiştir.²⁶²

“Dünyanın, içinde bulunduğumuz bu buhranlı zamanda, bila istisna her vatandaşa düşen esaslı ve büyük bir vazife var: Uyanık olmak. Fakat bu tabiri basmakalıp bir tekerleme gibi bellemekten elbette hiçbir fayda hasıl olmaz.

Uyanık olmanın ruhu bir kelime ile her şeyden şüphe etmek, hiçbir şeye kolayca inanmamaktadır. Bu sırada memleket dahilinde ve hususu ile karışık

²⁶⁰Hasan Ateş, “Vekâlet Savaşının Sinsi Boyutu: Beşinci Kol Faaliyetleri”, s. 5-6. https://www.academia.edu/31910575/Vek%C3%A2let_Sava%C5%9F%C4%B1n%C4%B1n_Sinsi_Boyutu_Be%C5%9Finci_Kol_Faaliyetleri (12.02.2019).

²⁶¹ *Vatan*, 13.04.1941.

²⁶² *Cumhuriyet*, 12.04.1941.

muhitleri çok olan İstanbul'umuz da kulaktan kulağa namütenahi havadisler duyuluyor.

Yalnız memleketin içine heyecana vermek, halkı endişeye hatta neden olmasın evvela lüzumsuz sevince ve sonra sukuta hayale düşürmek vatanımız için fena maksatlara alet olanların meçhul olmayan gayelerindedir.

Bilhassa İstanbul'da her gün, birbirini takiben, pek çok gazeteler çıkıyor. Ankara radyosu günü muhtelif saatlerinde neşriyat yapıyor. Bunlar haricinde duyacağınız her şeyanın mutlaka propaganda olduğuna inanınız ve dinlemeyiniz.

Dinlerseniz yavaş yavaş alışırsınız ve farkında bile olmadan düşmanın gayesine hizmet etmiş olursunuz.

Uyanık olunuz!” şeklinde Cumhuriyet gazetesinde yazı yazılarak Halk uyarılmıştır.²⁶³

1.6.Trakya ve İstanbul'dan Anadolu'ya Yapılacak Olan Göç ile İlgili Alınan Karar

Dünya'da 1930'lardan sonra savaş riski kendini yoğun bir şekilde hissettirmeye başlamıştır. Genelkurmay Başkanlığı tarafından, İkinci Dünya Savaşının başladığı bu dönemde, seferberlik ya da seferberlik hazırlığının vuku bulması halinde insanların tahliyesi için Vekaletler Mümessiline bir teklif gönderilmiştir. Bu teklif, Vekaletler Mümessili toplu komisyonu tarafından 17.03.1938 tarihinde tetkik ve tanzim edilmiştir. İcra Vekilleri Heyetinin 07.04.1938 tarihinde yapılan toplantısı ile Genelkurmay'ın sunmuş olduğu tahliye ve tahrip teklifi kabul edilmiştir.²⁶⁴

Almanya ordusunun, 1941'de Yunanistan'a girmesiyle Türkiye'nin aldığı tedbirler iyiden iyiye artmıştır. Bu doğrultuda, hem askeri alanda gerekli tedbirlerin alınması, hem de bölge halkı için yapılacak göç ile ilgili seçenekler masaya yatırılmıştır. Alman ordusunun, Yunanistan'a girmesi sonucu Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, bu konuyu oldukça ciddiye alıp Trakya bölgesinin bir an önce

²⁶³ Cumhuriyet, 12.04.1941.

²⁶⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer Kodu: 82.28.6.

boşaltılmasını istemiştir. Almanların belirsiz tavırları yüzünden her an Türkiye Cumhuriyeti'ne saldırabileceği ihtimali Ankara Hükümetini çeşitli tedbirler almaya yöneltmiştir. Bu arada göç konusu da bölge idarecileri için oldukça önemli bir gündem olmuştur.²⁶⁵

1 Nisan 1941 tarihinde tahliye için gerekli tetkik ve incelemenin yapılmasına karar verilmiştir. Bu kararnamede 9 maddelik bir bildiri yayınlanarak, göç için her türlü tedbir alınmıştır. Bir yol haritası çizilerek hareket edilmesi planlanmıştır. Bu kararlarda İstanbul ve Trakya'da bulunan yaşlılar, yetimler ve dul kalanlar için aileleriyle birlikte istedikleri yerlere, devlete ait olan tren ve vapurlarla nüfus başına 50 kiloyu aşmayacak şekilde nakillerinin yapılması uygun görülmüştür. Ayrıca maaşı bulunanların gittikleri yerlerde de maaşlarını almaya devam etmeleri için Maliye Vekaleti her türlü kolaylığı sağlamıştır. İstanbul'da çeşitli noktalarda bulunan petrol türevi olan yakıtların 15 gün içinde Eskişehir, Afyonkarahisar, Konya, Ankara, Kayseri, Samsun'un merkezi ve mntıklarına, naklinin gerçekleşmesi kararlaştırılmıştır. Bunun yanında İstanbul'daki taşınması mümkün olan fabrikaların da Anadolu'ya naklinin gerçekleşmesi uygun görülmüştür. Nakil işlemlerine, 1.500.000 lira meblağ ayarlanıp göç için yapılacak her türlü masrafın, ayrılan bu ücretten alınması kararlaştırılmıştır.²⁶⁶

Bu konuda Trakya Umumi Müfettişi olan Kazım Dirik'in 10.04.1941 tarihinde göndermiş olduğu bir telgrafta; göç eden kişilerin işleri en iyi şekilde yapılmakta olup, o gün için kalkacak vapurun hazır olduğunu, trenle yapılacak yolculuk hakkında da aynı titizlikle devam edileceğini, Edirne'den karayolu ile kalabalık gelen grupların trenler ile Anadolu'ya gönderileceğini yazılmıştır. Ayrıca Edirne'den gelen bu kalabalık kitlenin sayısı 1200 kişi olup Trakya Umumi Müfettişliği tarafından yollarda göç ederken görülmüştür.²⁶⁷

Bu konu Trakya'da olduğu gibi İstanbul'da da gündemi yoğun şekilde işgal etmiş ve basında konu ile ilgili gerekli duyurular yapılarak halk yönlendirilmeye çalışılmıştır. Yine 10 Nisan 1941 tarihli bir gazetede, İstanbul Valiliğinde "*her Türk vatandaşı isterse İstanbul'u terk edebilir*" duyurusu yapılmıştır. Bu duyuruda

²⁶⁵ B. Bakar, *a.g.m.*, s. 5.

²⁶⁶ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer Kodu: 94.29.4.

²⁶⁷ BCA, Fon kodu: 030. 10, Yer Kodu: 73. 481. 12.

İstanbul'da oturan vatandaşların, ikamet ettikleri kaza kaymakamlıklarına 15 Nisan 1941 tarihine kadar müracaat ederek gereken evrakları doldurulmaları istenmiştir. Ayrıca gazete de iki maddelik bir tebliğ yapılmıştır. Bu tebliğ de;

- “İstanbul’da oturan ve başka hiçbir iş ve gücü olmayıp da aldığı tekaüt (emekliye ayrılma) maaşı ile geçinen ve seferde de bir hizmet deruhte etmeyecek olan askeri mülki mütekaütler ile Eytam(yetim) ve Eramil’in (dul kadın) aileleri ile berber (Trakya, İstanbul, İzmir, Erzurum, Ankara hariç) istedikleri yerlerin iskele ve istasyonlarına kadar devlete ait vapur ve trenlerle mütesaviyen nüfus başına elli kiloya kadar sandık ve denk eşyalarıyla birlikte nakillerinin yapılması muvafık görülmüştür.
- İstanbul’da oturup (İzmir, Ankara, Erzurum, hariç) Anadolu’da bulunan akrabaları nezdinde aileler ile birlikte gitmek arzusunu izhar edenlerin ve yahut kendileri kalıp da ailesini göndermek isteyenlerin istedikleri yerin iskele ve istasyonlarına kadar devlete ait vapur ve trenlerde nüfus başına mütesaviyen 50 kiloya kadar sandık ve denk eşyalar ile meccanen nakilleri tensip edilmiştir.”²⁶⁸ maddeleri yayınlanmıştır.

Yukarıdaki gazetede de görüldüğü üzere Ankara, İzmir ve Erzurum şehirlerinin, göç için uygun görülmediği ve göç yapılacak bölgelerin dışında tutulduğu belirtilmektedir. Ankara’nın, Türkiye Cumhuriyet’inin başkenti olması sebebiyle her an saldırıya uğrama ihtimali olduğundan, göç için uygun görülmemiştir. İzmir ise, Ege’ye kıyısı olan şehir olup, Ege Denizi’nde savaş başlaması halinde, her an saldırıya açık olduğundan burası da uygun görülmedi. Son olarak da Erzurum ise, Sovyetler Birliği’nin, doğudan savaşa girmesi halinde Erzurum ve çevresi güvensiz bir bölge olduğu için riske girilmek istenmemiştir.²⁶⁹ Ayrıca bir kararname çıkarılarak bu şehirlerin yanına “Kars” şehrinin ilavesi öngörülmüştür. Genelkurmay Başkanlığı tarafından teklif edilen karar, İcra Vekilleri Heyetince Mayıs 1941 tarihinde kabul edilmiştir.²⁷⁰

²⁶⁸ Vatan, 10 Nisan 1941.

²⁶⁹ A. Öymen, a.g.e., s. 257.

²⁷⁰ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer Kodu: 94.39.19.

Yapılacak göç için Örfi İdare Komutanı Ali Rıza Artankal'ın Yeni Sabah gazetesine vermiş olduğu tebliğde;

- “Örfi idare altına alınmış olan mıntıkada İstanbul, Kırklareli, Edirne, Tekirdağ ve Çanakkale vilayetleri muhterem halkından gerek şimendiferle ve gerek deniz yolu ile nüfus başına meccanen taşınacak 50 kilo eşyalar ile birlikte meccanen Anadolu'ya geçmek isteyenler hakkında hükümetimizin gazetelerle veya münasip vasıtalarla ilan edilmiştir.
- İşbu nakil işlerini muntazam bir şekilde başarabilmek için alınacak tedbirler de aynı suretle ilan edilecektir.
- Matlup intizam ve inzibatı temin zmnında muhterem halkımızın işbu ilanlarda bildirilecek esaslara tamamen riayet etmelerini bilhassa rica ederim.”²⁷¹ ifadeleri bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere Örfi İdare Komutanı, göç için alınan kararları tebliğ için, gazeteyi ön planda tutmuştur. Yapılan göç için her türlü tedbir alınmış ve nakiller gerçekleşirken titiz davranılması için kararlar çıkarılmıştır. Ayrıca yapılan göç için 50 kilo yük şartı koşulmuş ve yapılacak yolculuğunda ücretsiz olması tebliğ edilmiştir. Hükümet almış olduğu bu kararlarla, savaş riski olan bölgelerin nüfus yoğunluğunu mümkün olduğunca azaltmak istemiştir. Bu kararlar gayet yerinde olmuştur.²⁷²

1.7.Halkta Oluşan Paniğe Karşı Hükümet'in Almış Olduğu Tedbirler

İkinci Dünya Savaşı'nın bizim sınırimıza kadar gelip dayanmasıyla İstanbul ve Trakya'da büyük bir korku ve panik havası meydana gelmiştir. Halk telaşa kapılmış ve ülkenin her an savaşa girme ihtimalinden olumsuz etkilenmiştir.²⁷³ Bu panik havasında halk, ev eşyalarını ve hayvan sürülerini satışa çıkarmıştır.²⁷⁴ Bazı kişiler bu durumu fırsata çevirip, halkın elinden bu malları ucuza alarak fahiş

²⁷¹ Yeni Sabah, 11.04.1941.

²⁷² B. Bakar, a.g.m., s. 7.

²⁷³ M. Goloğlu, a.g.e., s. 107.

²⁷⁴ Sabit Çetin, İkinci Dünya Savaşı'nda İstanbul ve Trakya'da Alınan Tedbirler: Pasif Korunma ve Tahliye, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s. 79.

fiyatlara satmıştır.²⁷⁵ Alınan göç kararının basında da fazlasıyla yer alması halkı iyice telaşa düşürmüştür. Balkanlar'ın durumuna, Türkiye'nin de düşme endişesi, İstanbul ve Trakya'yı sarmıştır. Bu karşın hükümet, her şeyin kontrol altında olduğu ile ilgili demeçler vermiş ve basın yoluyla, halkı bilinçlendirmeye çalışmıştır.²⁷⁶

Bu olumsuz hava, Silivri ve Çatalca'yı da etkilemiştir. Hükümet, Trakya ve civarlarında yaşayan halk için göç konusunda çeşitli düzenlemeler yapınca, Silivri ve Çatalca civarında yaşayan insanlarda bir hayli korkmuştur. Hükümet Silivri ve Çatalca'da önceden almış olduğu tedbirler ve yapılan telkinlerle muhtemel panik ortamından, halkın etkilenmesinin önüne geçmeye çalışmıştır. Silivri ve Çatalca'da yapılan gözlemlerde herhangi bir panik havasının oluşmadığı ile ilgili rapor düzenlenip Ankara'ya haber edilmiştir.²⁷⁷

Diğer yandan, birtakım çevreler tarafından bazı psikolojik savaş metotları kullanılarak halk tahrik edilmeye çalışılmış ve bir kaos ortamı oluşturulmak istenmiştir. Hükümet, bu durumu öngörerek basın gücünü etkin bir şekilde kullanmış ve karşı propaganda yaparak halkı teskin etmiştir. Ayrıca yazarlarda, kendi köşe yazılarında halkı uyarmak için çeşitli yazılar yazmıştır. Vatan gazetesindeki bir manşette; *“Türk hududuna uzak mesafeye çekilecekmiş”* ve devamında ise;

*“İyi haber alan Berlin mahfillerinde, Bulgar kıtalarının Türk hududundan çok büyük mesafede geriye çekileceği temin edilmektedir. Trakya'da bulunan Alman kıtalarının da bu misali takip etmeleri ve Türk hududuna yaklaşmaları gayri varit değildir.”*²⁷⁸

Yine Cumhuriyet gazetesindeki “Sözcülere Dair” verilen bir manşette;

“Uzun tetkikat neticesinde edinebildiğim aciz kanaatime göre, o, devletin gayrimesul kalmak istediği anlarda, sesini milli politika emrine amade kılan ücretli ve fahri bir zattır.” diye benzetilmiş ve yazının devamında;

²⁷⁵ Sabit Çetin, “İkinci Dünya Savaşı'nda İstanbul ve Trakya'nın Tahliye Edilmesi,” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2013, S. 52, s. 777.

²⁷⁶ B. Bakar, *a.g.m.* s. 7.

²⁷⁷ *BCA*, Fon Kodu: 490.1, Yer Kodu: 611.120.5.

²⁷⁸ *Vatan*, 12.04.1941.

“Propaganda bu harpte başlıca silahlardan biri oldu. Topun tüfeğin vazifesini daha önceleri kelimeler hazırlıyor. Devlet, mesul adamları vasıtasıyla propaganda yapmaktan çekindiği için bu maksatlı birtakım isimsizleri kullanmayı tercih ediyor. Dikkat edersiniz sözcülerin sözleri ekseriyetle mübalağalı ve hadiselere aykırıdır. Aman “sözcülere” dikkat edelim.” denilerek halk arasında panik havası oluşturan sözcülerin varlığı dile getirilip uyarılmıştır.²⁷⁹

Yine aynı gazetede manşette “*Dinlemeyiniz! Bakmayınız! Susunuz!*” denilerek halkı, sözcü denilen provokatörlere karşı uyarılmışlardır. Halkı bu üç kaideye karşı vazifeye çağırılmışlardır.²⁸⁰

Hükümet, ülkede kaos çıkarıp halkta korku ve panik havası oluşturmaya çalışan bu ajanlarla mücadele için Dahiliye Propaganda Ajanlığını kurdu. Bu kapsamda yapılan istihbari faaliyetlerle, ülkeyi alakadar eden her türlü haber karşısında, Efkârı Umumiye bilgilendirilerek halk arasında oluşan panik havasının önüne geçilmiş olacaktır.²⁸¹

Mayıs 1941’lerin ortalarında itibaren göç hadisesinin bir düzene girmesiyle kurulan Dahiliye Propaganda Ajanlığından netice alınmaya başlanmıştır. Bundan sonra göçün ilk baştaki panik havası azalmaya başlamış ve yapılan göçlerle İstanbul ve Trakya’da nüfus seyrekleşmiştir. Basındaki yoğun ilgi ve çıkan haberler de azalmaya başlamıştır. Hükümet ise daima temkinli ve tedbirli olmuştur. Görüldüğü üzere hükümet, gerçekleşecek sevk için gereken birçok tedbiri almıştır.²⁸²

1.8.Göç İçin yapılan Hazırlıklar

Hükümet, yukarıda da görüldüğü üzere göç için gerekli tedbirleri almaya çalışmıştır. Bu tedbirler gündemi oldukça etkilemiş, sınırdaki gelişmeler yüzünden, göçün bir an önce hayata geçirilmesi gerekmiştir. Gazetelerdeki göç üzerine yazılan yazılardan anlaşılacağı üzere hükümet, bunu önceden planlamıştır. Halkın kaymakamlığa giderek adı, soyadı, işi, gideceği istasyonu belirtmesi istenmiş ve 9 kişiye kadar ücretsiz yolculuk yapabilmeleri için imkân sağlanmıştır. Ayrıca her

²⁷⁹ *Cumhuriyet*, 13.04.1941.

²⁸⁰ *Cumhuriyet*, 13.04.1941.

²⁸¹ *Yeni Sabah*, 13.04.1941.

²⁸² B. Bakar, *a.g.m.*, s. 11.

birey için 50 kilo yük taşıma kapasitesi şart konulmuştur. 50 kiloyu aşacağı tespit edildiği takdirde ücret farkı istenmiştir. Bu başvuruyu din, ırk ayrımı yapılmadan herkes yapabilmıştır.²⁸³

Hükümet, İstanbul'dan Anadolu'ya göç etmek isteyenler için yolculuk esnasında da büyük kolaylık sağlamıştır. Bunu 11 Nisan 1941 tarihindeki *Vakit* gazetesinde atılan bir manşette; "*Hükümet göç etmek isteyenler için Vapur ve Trenlerde ilave seferler yapılacaktır*" şeklinde görmekteyiz. Yazının devamında ise, göçmenlerin sefer esnasında sıkıntı çekmemeleri için bütün tedbirlerin alındığı bildirilmiştir. Ayrıca uzun yolculuklarda iâşe sıkıntısı çekilmemesi için tren ile vapurlarda yiyecek ve içecek bulundurulduğu belirtilmiştir. İstanbul'dan yapılacak bu seferlerin diğer illere de yapılması için çalışmalar başlatılmıştır.²⁸⁴

Başvurular sona erdikten sonra tasnif işi başlamış göçmenlerin bilgileri belli bir düzene sokulmuştur. Bu tasnif işi bittikten sonra bilet basılıp hazır hale getirilmiştir. Vapur biletleri mavi, tren biletleri ise kırmızı renkli olarak basılmıştır. Ayrıca biletlerin üzerinde, aileden sorumlu kişilerin resimleri, yanında kaç kişi bulunduracağı ve ne kadar eşya götüreceği yazılmıştır.²⁸⁵ *Vakit* gazetesinin 18 Nisan'da vermiş olduğu manşette; İstanbul'u terk edecek olanlar için hazırlıklar devam ediyor denmiştir. Devamında ise, limanda bir komisyon kurulacağı halka, sefer başlamadan iki gün önce biletlerinin verileceğini yazılmıştır.²⁸⁶ Bunun yanında Münakalat Vekaleti, deniz yolu ile yapılacak olan nakliyatta vapurların gideceği, iskelesi olmayan ya da olup da gemilerin yanaşmasına müsait olmayan yerlere, parasız geldikleri belirlenenler için sahil botları ve sandallarla kıyıya getirilmeleri göz önünde bulundurularak gerekli tedbirler alınmıştır.²⁸⁷

Biletler, seferden 2 gün önce dağıtılmaya başlanmıştır. Sefer numaralarına bakarak gazetelerde hangi saatte taşıtın kalkacağı ilan olunmuştur. Deniz yolunu tercih edenler içinde kolaylık olsun diye nakliyat komisyonu kurulup çalışmalarına hemen başlanmıştır. İlan edilen tarihte seferlerini kaçıranlar için soruşturma

²⁸³ B. Bakar, *a.g.m.*, s. 12

²⁸⁴ *Vakit*, 11.04.1941.

²⁸⁵ S. Çetin, *a.g.m.*, s. 778.

²⁸⁶ *Vakit*, 18.04.1941.

²⁸⁷ *BCA*, Fon Kodu: 30.10, Yer Kodu: 170.182.9.

başlatılmıştır. Bu kişiler içerisinde ciddi bir mazereti olmayanların, ücretsiz Anadolu'ya gitme hakkını kaybedeceği ilan olunmuştur.²⁸⁸

Göç için yapılan çalışmaların ciddi bir seviyede devam etmesi sonucu, Almanya dış ilişkiler sözcüsüne, yabancı bir gazete tarafından, bu göç hadisesinin sınırdaki hareketlilikle ilgisi bulunup bulunmadığı sorulmuştur. Alman dış ilişkiler sözcüsü, İstanbul ve Trakya'nın boşaltılmasında, Türk Hükümetinin haklı olarak karar vermiş olduğunu belirtmiştir. Bu tedbirin hiçbir suretle Almanya ile ilgisinin bulunmadığını ve akabinde de Almanya'nın bundan endişe duymadığını belirtmiştir.²⁸⁹

Anadolu'nun farklı farklı vilayetlerine gitmek isteyenlerin mecburi dolduracakları beyannamelerinin müddeti 15 Nisan 1941'de akşam saat 05.00'te bitmiştir.²⁹⁰ 16 Nisan'da Vali Lütfi Kırdar'ın başkanlığında kaymakamların katılımıyla bir toplantı yapılmış ve bu toplantı neticesinde alınan kararların hükümete bildirileceği ve son olarak verilecek emre göre de göç işine başlanacağı belirtilmiştir. Diğer bir açıklamada ise yapılacak sevk işleminde son durağın sadece iskele ve istasyona kadar olacağı belirtilmiştir. Civar köy ve kasabalara gidecek insanların ise kendi imkânlarıyla hareket etmeleri gerektiği tebliğ edilmiştir.²⁹¹ Ayrıca Anadolu'ya gidip kirada oturacaklar ve ev sahipleri arasında ciddi sıkıntılar yaşanabileceği konusu Hükümetin dikkatini çekmiştir. Hükümet bu konu hakkında tetkikatın yapılacağını bildirmiş ve göçmenlerin mağdur olmaması için kanuni düzenleme yapılacağını Grup Umumi Heyeti'ne bildirmiştir.²⁹²

İstanbul'da bunlar gerçekleşirken, Trakya bölgesinin ciddi risk teşkil etmesi, tehlikenin de hemen sınırimızda bulunması ve savunma hattımızın içinde bulunan Nakkaş, Orcünlü ve Bahşayis köylerinin Başvekalet tarafından boşaltılması uygun görülmüştür. Ayrıca nakilleri gerçekleşen köyler için; bir veya iki yeni köy kurulacaktır. Bölgenin sıhhati için kurulacak bu yeni köyler için bütçe ise Milli Müdafaa Vekilliği tarafından İstanbul vilayetinin emrine verilecek tahsisatla

²⁸⁸ S. Çetin, *a.g.m.*, s. 778-779.

²⁸⁹ *Vakit*, 14.04.1941.

²⁹⁰ *Yeni Sabah*, 16.04.1941.

²⁹¹ B. Bakar, *a.g.m.*, s. 13.

²⁹² *Vatan*, 16.04.1941.

karşılacaktır. 20 Nisan'a gelindiğinde Yeni Sabah Gazetesi bir manşet atıp; "İstanbul'dan gitmek isteyenlere biletleri veriliyor", demiştir. Biletlerin nasıl ve kimler tarafından verileceği ise hemen aşağıda açıklanmıştır.²⁹³

*"İstanbul'u terk edeceklerin verdikleri beyannamelerin tasnifi bitmiştir. Gideceklere verilecek beyanname ve biletlerin yazılması için İstanbul vilayetinde daktilolar cumartesi ve pazar günleri akşama kadar çalışacaklardır. Anadolu'ya gidenlerin biletleri pazartesi günü akşamından itibaren kaymakamlıklardan polis bekçiler vasıtası ile beyanname verenlere dağıtılacaktır. Ayrıca gidecek olan her şahıs için üç adet beyanname hazırlanmıştır. Bunlardan biri gidecek olanın kendisine verilecek diğeri İstanbul vilayetinde kalacak üçüncüsü de o kimsenin gideceği vilayete gönderilecektir."*²⁹⁴

Hükümet yine aynı gazetede maaş sorunu hakkında; "Maaşlarını muhasebe-i hususiyeden ve diğer yerlerden alan emekliler İstanbul'u terk ettikten sonra bunları gittikleri yerlerdeki Ziraat Bankası şubelerinden alacaklardır."²⁹⁵ demiştir.

Yapılan hazırlıkların ardından bazı aksaklıklar yaşandığı görülmüştür. Yapılacak olan bu göç hadisesi aniden geliştiği için ve ülkenin olağanüstü bir durumda olması sebebiyle bazı sorunlar oluşmuştur. Göçmenlerin kayıta belirtmiş olduğu yerden başka yerlere gitmek istemesi işlerin aksamasına sebep olmuştur. Bunun için gerekli tedbirler alınmış ve biletler basılıp kendilerine beyan edilen yerin dışına gitmelerinin önüne geçilmiştir. Bu gibi durumlarda göç edecek kişilere olumsuz cevap verilmiştir.

Devletimiz o dönemde de elinden geldiğince bu durum üzerinde hassasiyet göstermiş ve aksaklığa mahal vermemek için tedbiri üst seviyede tutmuştur.²⁹⁶

1.9.Göç Olayının Basındaki Yankıları

Hükümet, İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından itibaren ülkenin selameti ve güvenliği açısından bazı tedbirlere başvurmuştur. Bu tedbirleri günden güne artırırken, aynı zamanda halkın telaşa kapılmasına asla fırsat vermemiştir. Bu savaşta

²⁹³ Yeni Sabah, 20.04.1941.

²⁹⁴ Yeni Sabah, 20.04.1941.

²⁹⁵ Yeni Sabah, 20.04.1941.

²⁹⁶ B. Bakar, a.g.m., s. 14.

her ne kadar tarafsız bir politika izlese de hükümet tarafından savaşa girme ihtimali daima göz önünde bulundurulmuştur. Bu sebeple savaş için hazırlıklı olmak gerekmiştir. Hükümet, bir yandan ısrarla tarafsızlık politikası uygulamış, diğer yandan da gerekli tedbirleri almak zorunda kalmıştır.²⁹⁷

Yunus Nadi, Cumhuriyet gazetesinde alınan tedbirler için köşe yazısında şunları söylemiştir:

“Hükümet tedbirlerini artıksız eksiksiz en hakiki mahiyetler ile anlamak ve bu yolda en ufak yanlışlığa bile yer bırakmamak şart ve icabında bilen bilmeyenin tenvir etmesi vatanî bir vazifedir. İstanbul ve Trakya havalisinde oturan vatandaşların bilhassa burada işleri güçleri olmayanlarından arzu edenlerin devlet vasıtaları ile Anadolu dahilinde isteyecekleri yerlere nakilleri için gösterilen kolaylık, ilânın tamamen temkinli olan şeklinden de açıkça anlaşıldığı üzere, acele bir tehlike işareti değil, belki sadece sırasında ve zamanında alınmış bir ihtiyat tedbiridir Müstacel bir zaruret olsa hükümet bu iş için verdiği tebliğde söylediği gibi bu kolaylıktan .arzu edenlerin» istifade edeceklerini ilânla iktifa etmez. Belki kâfi bir tahliye kararının tatbikine geçerdi. Ortada böyle bir say yoktur. Sadece her hal ve ihtimale karşı kendilerini buralarda mihlayacak işleri olmayanlardan isteyenlerin Anadolu dahilinde muvafık göreceikleri yerlere gitmeleri münasip olacağı ifade edilmiş bulunmaktadır.

Burada anlaşılmayacak bir taraf var mı? İstanbul ve Trakya’da kalmaları zarurî olmayan vatandaşların bir müddet için buralarda beyhude kalabalık etmemeleri elbette kendileri için de memleket için de faydalıdır. Nitekim hükümet tedbirinin kolaj lığından istifade etmek üzere birçok vatandaşların müracaatı de vaki olmuştur. Âlâ Bunlar vasıtaların haiz olduğu imkânlar dairesinde sıra ile hiç telâşsız istedikleri yerlere nâkil olunurlar Böylelikle onlar daha kolay yaşayacakları yerlere bulunurlarken buralarda aralanacak kesafet nispetinde iaşeyi ve hareket serbestliğini kolaylaştırmış da olurlar.”²⁹⁸

Yeni Sabah gazetesinde yazar olan Behçet Safa göç için alınan tedbirler ile ilgili;

²⁹⁷ Cumhuriyet, 12.04.1941.

²⁹⁸ Yunus Nadi, “Bir Tedbir Etrafında”, Cumhuriyet, 12.04.1941.

“Bitaraf memleketlerin aldıkları bu tedbirler yanında, harp ateşi hudutlarına kadar gelmiş olan Türkiye'nin her ihtimali göze alması zaruri idi. Devlet, Türkiye'nin en kalabalık şehri İstanbul'u ve Trakya'yı düşündü ve isteyenleri Anadolu'ya taşınmaya davet etti. Ancak Anadolu'nun da iaşe bakımından müşkülata uğrayabilecek şehirleri hariç bırakılmıştır.

Şimdi gitmek isteyenler yalnız beyanname vereceklerdi. İlk gün İstanbul'da beyanname, verenlerin sayısı 7 bin, evvelki güne kadar 37 bin olmuştur” demiştir.²⁹⁹

Durum böyle iken 13.04.1941 tarihli Vakit gazetesinde köşe yazarlığı yapan Ahmet Emin Yılmaz, Türkiye'nin bu hassas durumunda “Beşinci Kol Hareketine” değinerek Türkiye hükümetine uyarılarda bulunmuştur.³⁰⁰ Hükümet, bu ajanlık faaliyetleri ve memlekete zarar verebilecek haberlere karşı Dahili Propaganda Ajanlığı kurdu muştur.³⁰¹ Diğer yandan, köşe yazarları da bu minvalde çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. 15.04.1941 tarihinde yayınlanan Vatan gazetesinde ise köşe yazarı Kör Kadı;

“Kendi hesabımıza memnun olabileceğimiz nokta, millerimizin büyük bir ekseriyetinin propaganda haberlerini şeklinden, membaından, taşıdığı ajansların damgasından, verilen radyo istasyonlarının mevkiinden şıp diye ayırt etmek kabiliyetine sahip olmasıdır.

Evet dediğimiz gibi, propogandanın bin bir ve belki de yüz bin bir çeşidi vardır. Bunların her biri de bir diğerinden daha mahirane, daha yaldızlıdır ve kolay yutturulabilmek için üstü şekerli sulfato gibidir.”³⁰² demiştir.

16 Nisan 1941 tarihinde Vatan gazetesi köşe yazarı olan Nusret Köymen, göç konusunu farklı bir şekilde ele alarak, halkı göçe teşvik etmek istemiştir. Yazmış olduğu yazısında;

“İstanbul'dan isteyenlerin Anadolu'ya nakli tedbiri İstanbul'un nüfus yükünü hafifletecek ve birçok korunma tedbirlerini kolaylaştıracaktır. Fakat isteyenlerin Anadolu'ya geçmesi demek İstanbul'un boşalması demek değildir. Öyle tahmin

²⁹⁹ Behçet Safa, “Sabahtan Sabaha İhtiyat Tedbiri”, *Yeni Sabah*, 13.04.1941.

³⁰⁰ *Vatan*, 13.04.1941.

³⁰¹ *Yeni Sabah*, 13.04.1941

³⁰² Kör Kadı, “Propaganda”, *Vatan*, 15.04.1941.

ediyorum ki İstanbul'u terk edenler, İstanbul'da kalanlardan az olacaktır. Türk'ün canı o kadar tatlı değildir!

Anadolu da gidebilecek yeri olanları İstanbul'u terk etmesi, gidebilecek yeri olmayanların kalması ve tehlikenin kalanları tehdit etmekte bulunması İstanbul'daki eski mahalle ruhunun yeniden canlanmasında mühim amil olacaktır.

Diğer taraftan Anadolu'da gidebilecek yeri, bilhassa köylerde tanıdıkları ve akrabaları olanların da buralara gitmeleri bir vatan borcudur. Bu yalnız kendilerini emniyet altına almak bakımından değil türlü müdafaa tedbirleri bakımından da faydalıdır. İstanbul'da nüfus kesafetinin azalması iâşe meselesini de kolaylaştıracaktır. Köyde hiç kimsenin yiyecek sıkıntısı çekmesine ihtimal yoktur. Elinde ufak tefek işler gelen insanlar köylerde büyük bir şevkle karşılanır ve memnuniyetle beslenir. Hele bu sene o kadar çok yer ekilmiştir ve yağmurlar o kadar zamanlı yağmaktadır ki köylerimizde görülmemiş bir bolluk olacaktır. Şehirlerin köye itmesi şehir evini köye götürecektir ve köy evinin şehirleşmesine hizmet edecektir.”³⁰³ diyerek göç hadisesine farklı bir açıdan yaklaşarak göçe teşvik etmiştir.

Yeni Sabah gazetesi yazarı olan Saraçoğlu, kendi köşe yazısında, göç kararının çok isabetli ve yerinde olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca hükümetin vatandaş için her türlü kolaylığı sağlamasına rağmen vatandaşların göç esnasında bazı zorlukları yaşayacağını pek tabii olduğunu dile getirmiştir. Yine göç konusunda farklı bir bakış açısı sunan Yeni Sabah gazetesi yazarı Behçet Safa; İstanbul ve Trakya'dan yapılacak göçleri sadece harp için bir tedbir olarak görmemiştir. Behçet Safa, Anadolu topraklarını; vatani besleyen ve her ihtiyacını karşılayan bir bölge olarak görmüştür. Ayrıca ülkenin iâşe açısından zor duruma düşebileceğini ve durumun daha da vahim bir hal alabileceğini yazmıştır. Bundan dolayı, Trakya ve İstanbul'da çalışma imkânı olmayanların ve Anadolu'da akrabası bulunan kişilerin, böylesi zor zamanlarda iâşe temini için çalıştırılması önemli bir husus olmuştur. Göç

³⁰³ Nusret Köymen, “Harp İhtimalleri Karşısında: Şehir ve Köy”, *Vatan*, 16.04.1941.

edecek kişilerin memleketin hayati ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmaları, hükümetin alması gereken tedbirlerin başında gelmiştir.³⁰⁴

Yukarıdaki paragrafta bahsi geçen konu için Yeni Sabah gazetesi yazarı olan Murat Sertoğlu kendi köşe yazısında;

“Filhakika harp felaketi; yarında memleketimizi saracak olursa İstanbul halkının bilhassa iâşe hususunda az veya çok sıkıntılı günler geçirmesi pek muhtemel görülebilir. Ancak bu nüfus kısmen olsun azalırsa her bakımdan idare olunmaları keyfiyeti daha ziyade imkân dahiline girmiş bulunur. Bunun içindir ki İstanbul’da bulunmaları hiçbir mecburiyet veya vazifeye makrun bulunmayan vatandaşların şehri terk ederek muvakkat bir müddet için olsun Anadolu’ya çekilmeleri çok musip bir karardır.”³⁰⁵ demiştir.

1.10.Göç Edecekler Arasında Asker Ailelerinin Durumu

Hükümet, memur ve asker ailelerinden, İstanbul ve Trakya’dan Anadolu’ya göç edeceklere yönelik çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Örnek vermek gerekirse; daha sonra maaşlarından kesilmek üzere asker ve memura bir maaş avans verilmesi düşünülmüştür.³⁰⁶ Ayrıca Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ vilayetlerinde bulunan muhtaç haldeki asker ailelerinin tespit edilmesi ve bu aileler için Dahiliye Vekaletine 100.000 lira ayrılması kararlaştırılmıştır.³⁰⁷ Bunun yanında Başbakan’dan da valiliklere bit yazı gönderilerek; *“Cephede vatan hudutlarını korumak vazifesini alan askerlerimizin geride bıraktıkları ailelerinin yardım işine alaka göstermek idare amirlerimizin başlıca vazifesini teşkil eder. Asker ailelerine yardım işinin idare amirlerinin alakaları nispetinde muvaffakiyetle başarmak mümkün olduğuna kaniyim. Askerlik mükellefiyeti kanununun 71. Ve 72. Maddeleri ve asker ailelerine yardım talimatnamesi mucibince muhtaç asker ailelerinin iâşe ve ibadetlerinin temininde devamlı ve semereli faaliyetinizi beklerim.* Diye tebliğ yapılmıştır.³⁰⁸

Hükümet, asker ailelerine ayrıca önem vermiştir. Bu konuda çok hassas davranılmıştır. İstanbul ve Trakya’dan Hatay’a gelen ve köylere yerleşen 148 aileye

³⁰⁴ Yeni Sabah, 22.04.2016.

³⁰⁵ Yeni Sabah, 03.05.1941.

³⁰⁶ S. Çetin, a.g.m., s. 785.

³⁰⁷ BCA, Fon Kodu: 30.18.1, Yer Kodu: 95.52.17.

³⁰⁸ BCA, Fon Kodu: 30.10, Yer Kodu: 47.303.9.

yapılan 48 liralık yardım hükümet tarafından az bulunmuştur. Dahiliye vekaleti, az bulunan yardım karşısında asker aileleri için, daha fazla gayret gösterilmesini istemiştir. Ayrıca hükümet, ailelere yapılan yardımların listesinin her ay düzenli bir şekilde Dahiliye vekaletine gönderilmesini tebliğ etmiştir.³⁰⁹

Asker ailelerine yapılacak yardımı yasal bir dayanağa oturtmak için, 11.08.1941 tarihinde asker ailelerinden muhtaç olanlara yardım hakkında kanun çıkarılmıştır. Bu kanunun birkaç maddesini yazacak olursak;

- *Hazarda ve seferde 45 günden ziyade müddetle askerlik hizmetinde bulunanların muhtaç ailelerine yardım yapılır. Bu yardım askerin hizmete alındığı tarihten başlar, terhisini takıp eden 15 günün hitamında sona erer. Kanunî sebep ve salâhiyete müstenit olmaksızın vazifesinden ayrılmış olanların ailelerine yapılmakta olan yardım, resmî ittila tarihinden itibaren, iltihakında tekrar devam olunmak üzere derhal kesilir.*
- *Askerin usul veya furuu, karısı, kız veya erkek kardeşi olmak ve Yiyecek ve sair ihtiyaçları askere giden tarafından temin edilmekte bulunmak.*
- *Yardım isteyenlerin talepleri, şehir ve kasabalarda belediye encümenleri, köylerde ihtiyar meclisleri tarafından tetkik edilerek1 yardıma muhtaç olanların adedi, mahallî rayice göre her bir nüfusa yapılacak aynî veya nakdî yardım miktarı ve imece nevi ve tarzı tespit olunur. Yardım miktarı, her yerde asker ailelerini, en az oradaki asgarî maişet haddi içinde, geçindirecek derecede olacaktır.³¹⁰*

Hükümet, Çocuk Esirgeme Kurumu Umumi Merkezi Başkanlığına bir yazı göndererek, askerlerin kimsesiz çocuklarına ve asker ailelerine yardım için belediyelere tahsilat yapmıştır. Bu tahsilattan Çocuk Esirgeme Kurumunun faydalanması ve kimsesiz asker çocuklarının himaye edilmesini tebliğ etmiştir.³¹¹

1.11.Eğitim Binalarının Taşınması

Hükümet, almış olduğu bu kararların yanında eğitim kurumlarında taşınması hakkında çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Ayrıca batıdan gelen tehlikenin sınırlarımızı tehdit etmesi ve İstanbul'un bombalanması ihtimali, eğitim

³⁰⁹ BCA, Fon Kodu: 30.10, Yer Kodu: 56.377.3.

³¹⁰ Resmî Gazete, Tarih: 15.08.1941, Kanun No: 4109, Sayı: 1556.

³¹¹ BCA, Fon Kodu: 30.10, Yer Kodu: 179.235.13.

kurumlarımızı olumsuz etkilemiştir. Herhangi bir tehlikeli girişime karşı hükümet, askeri okullar olan Harp Akademisi ve Askeri Tıbbiye mekteplerini Ankara'ya, Fen ve Tatbik okulunu yine Ankara'nın ilçesi olan Mamak'a taşımıştır. Top ve Topçu Atış Okulları Polatlı'ya nakledilmiştir.³¹² Ayrıca Polatlı'ya nakledilecek Topçu okulu için 50.000 lirayı aşan bir teklif sunulmuş bunun için ivedilikle pazarlık yapılması kararlaştırılmıştır.³¹³

Maltepe Piyade Atış Okulu, güvenli bölgelerden olan Çankırı'ya nakledilmiştir.³¹⁴ Askeri Lisesi Mayıs 1941'de Konya'ya nakledilmiştir. Kuleli askeri Kışlası bin yataklı askeri hastane haline getirilmiş ve daha sonra Boğaz Deniz Nakliyat Komutanlığı da buraya taşınmıştır. Maltepe Askeri Lisesi Akşehir'e taşınmıştır. İstanbul'da bulunan Deniz Harp Okulu ve Deniz Lisesi 23 Mayıs 1941'de, Deniz Astsubay Hazırlama Okulu da 27 Mayıs 1941'de Mersin'e taşınmıştır. Deniz Harp Okulu ve Deniz Lisesi, Mersin'de bulunan Deniz Feneri kıyısındaki 23'üncü Piyade Alayı'nın Kışlasına taşınmıştır. Deniz Astsubay Hazırlama Okulu ise Heybeliada'ya taşındığı 09 Eylül 1946 tarihine kadar eğitim ve öğretimine yine burada devam etmiştir. Yine bu dönemde Kasımpaşa'dan İskenderun'a taşınan Deniz Er Eğitim Alayı İskenderun'da kalmış, bir daha geri dönmemiştir. İstanbul Yıldız Sarayı'nda bulunan Deniz Harp Akademisi 18 Nisan 1941'de Ankara'ya taşınmıştır. Deniz Harp Akademisi savaş sonunda İstanbul'a dönerek 13 Kasım 1946'dan itibaren yeniden Yıldız Sarayı'nda eğitim faaliyetlerine başlamıştır.³¹⁵

Askeri okullardan ayrı olarak, yayınlanmış olan bir kararname ile İstanbul Yüksek Öğretim okulu ile Tıp Fakültelerinin Ankara'ya nakli istenmiştir. Bu talebeler için yapılacak masraflar ve yol ücretlerinin ise korunma işleri için ayrılan 3500 liralık ödenekten karşılanması, İcra Vekilleri Heyetinin yapmış olduğu toplantı ile kabul olunmuştur.³¹⁶

³¹² S. Çetin, *a.g.m.*, s. 789

³¹³ BCA, Fon Kodu: 030.18.1, Yer Kodu: 95.53.12.

³¹⁴ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer Kodu: 95.63.1.

³¹⁵ S. Çetin, *a.g.m.*, s. 789-790.

³¹⁶ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer Kodu: 96.75.13.

İstanbul'da bulunan sanat okullarının da Ankara'ya nakli kararlaştırılmıştır. Bunların yanında bu okullardaki makineler ve yapım onarım aygıtları, paketlenip hazırlanmıştır. Bunlar için korunmaya ayrılan ödenekten 1500 lira verilmesi Maarif Vekilliği tarafından istenmiştir. Ayrıca ödeneklerin yetersiz kaldığı durumlarda ise tekrardan yeni bir karar alınmış, sorunların çözümü için İcra vekilliğine başvuru yapılmıştır. Bu konu 26 Mayıs 1941'de İcra Vekilleri Heyetinde görüşülmüş, Ankara'ya nakilleri gerçekleştirilmek istenilen her türlü eşya ve makineler için istenilen tutar kabul edilmiştir.³¹⁷

Askeri okulların ve diğer okulların nakli gerçekleşirken, birçok sorunla karşı karşıya kalınmıştır. Nakiller bilindiğinin aksine hiçte kolay olmamıştır. Bu nakiller için birçok plan yapılmış fakat mali yetersizlikler ve dünyanın o anda bulunduğu konjonktürel yapı dolayısıyla, istenilen sonuç tam olarak gerçekleşmemiştir. Örnek vermek gerekirse, mali yetersizlikler sebebiyle sandıklara koyulacak birçok malzeme çuvallara doldurularak taşınmak zorunda kalınmıştır. İlaçlar, anatomi ve kimya laboratuvar eşyaları otlara sarılarak, Sirkeci garından trenle taşınmıştır. Bu kadar zorlu bir süreçte doktorların dahi birer işçi olarak çalıştığı olmuştur.³¹⁸

1.12.Göç Esnasında Yaşanan sıkıntılar

1.12.1.Okul Sorunu

Göç eden ailelerin çocuklarını okula göndermeleri her zaman sorun teşkil etmiştir. Hatta ikinci dünya savaşında insanlar zor şartlar altında Trakya ve İstanbul'dan Anadolu'ya göç etmiştir. Bu durumda olan aileler için eğitim sorun olarak görülmemekte ve ikinci planda kalmaktadır. İnsanlar için asıl büyük endişe ve en önemli sorun ekonomik temelli ihtiyaçlardır.³¹⁹

Göç eden ailelerin eğitim sorunu gündeme gelmiş ve Maarif Vekâlet'inden okullardan; İstanbul ve Trakya'dan Anadolu'ya göç edecek aileler için kolaylık sağlanması istenmiştir. Ayrıca Anadolu'ya göç edecek kişilerin müracaat ettikleri

³¹⁷ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer Kodu: 95.44.8.

³¹⁸ S. Çetin, *a.g.m.*, s. 790.

³¹⁹ Yüksel Kaştan, "Türkiye'de Göç Yaşamış Çocukların Eğitim Sürecinde Karşılaşılan Problemler", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2015, C. 2, S 4, s. 225.

takdirde okullarından tasdiknamelerinin verilmesi sağlanmıştır.³²⁰ Ayrıca yeni öğretim yılında başka okullarda öğrenim görmeleri için tedbirler alınmıştır.³²¹

Bunun birlikte okullarda 16 Nisan'da öğretmenler, öğrenciler hakkında kanaat kullanmış, notlar hazırlanıp öğrenim süresinin bitirilmesine karar verilmiştir. Öğretmenler, toplantılar yaparak son sınıf öğrencileri için tespitte bulunup mezun olmalarını sağlamışlardır. Öğrencilerin bir kısmı, okullarda 15 Nisan 1941 gecesini mezun olmuşken, bir kısmı da 16 Nisan öğlen vaktine kadar öğrenimlerine devam edip sonrasında mezun olmuşlardır.³²²

Göç edecek ailelerin mazeretlerine bakıldığında, son sınıf öğrencilerinin ileriki tarihte yani 22, 23 Nisan 1941 tarihlerinde yapılacak sınavları da göz önünde tutulmuştur.³²³ Mecbur kalındığından sınav için göç tarihini ertelemek isteyenlerin müracaatları kabul edilmiştir. Bu göçmenlerinde daha sonra yapılacak seferlerde gönderilmesi kararlaştırılmıştır.³²⁴

1.12.2.Boşalan Evlerin Sorunu

İnsanlar her ne sebeple olursa olsun göç ederken gittikleri yerlerde problemlerle karşılaşmıştır. Ekonomi, eğitim, sağlık konularında ve özellikle konut yetersizliği önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır. Çünkü insanların barınma ihtiyacını karşılamak için konut önemli bir yer teşkil etmektedir.³²⁵

İstanbul ve Trakya'dan yapılacak göçlerde, konut sıkıntısı göçmenler arasında hayli büyük bir sorun haline gelmiştir. Hükümet, Anadolu'ya gidenlerin sayısının çok olması sebebiyle olaya el atmak zorunda kalmıştır. Bu durumda Hükümet, memleket içerisinde ev kirasında vurgunculuk yapanlar hakkında uyarılar yapmış ve tebligatı da ilgililere bildirmiştir.³²⁶ Hükümet üyelerinin, Meclis grup

³²⁰ *Yeni Sabah*, 13.04.1941.

³²¹ *Cumhuriyet*, 13.04.1941.

³²² *Vatan*, 16.04.1941.

³²³ *Cumhuriyet*, 13.04.1941.

³²⁴ *Vatan*, 21.04.1941.

³²⁵ Halil Cem Sayın, Saye Nihan Çabuk, Verda Canbey Özgüler, Ayşecan Akşit ve Alper Çabuk, "Göçmenler İçin Barınma, İstihdam ve Mekânsal Çözümleri Kapsayan Bir Yerleşim Modeli Önerisi", *Akademik Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2018, S. 65, s. 354-355.

³²⁶ *Cumhuriyet*, 17.04.1941.

konuşmalarında, kirada oturanlar ve sahiplerinin kontrat konuları konuşulmuş, bunun takip edileceği ve hiçbir göçmenin mağdur edilmeyeceği söylenmiştir.³²⁷

Hükümet, sevk başladıktan sonraki süreci de düşünmüş ve bunun için İstanbul'da boşalan yerler için Belediye'yi devreye koyarak, ahşap mahallelerden oluşan bölgeleri, istimlak etmeye karar vermiştir. İstimlak için meclisten ödenek isteyip boşalan yerlerdeki binaların sahiplerine ücretlerini vermeyi taahhüt etmiştir. İstimlaktaki asıl amaç, hem kamu yararının gözetilmesi hem de İstanbul'da mesken bulunmasının zorluğu olmuştur. Boşalan yerler için yeni projeler düşünülerek İstanbul'daki konut sorununun önüne geçilmek istenmiştir. Proje, kanun teklifi olarak hazırlanıp TBMM'ye sunulmuştur.³²⁸

1.12.2.1.Boşalan Evin Kira Kontrat Sorunu

İstanbul'dan ayrılmak isteyen kiracıların, ev sahibi ile yapmış olduğu ev kontratları ayrıca bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Yeni Sabah yazarı olan Saraçoğlu; bu konuda ev sahiplerinin kontratlarını fesh ettiği takdirde, pek cüzi miktarda belki de hiç zarar etmeyecekleri bir mesele için göç etmek isteyenlere zorluk çıkarmamaları gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca bu noktada ilgili makamlarca gerekli kolaylığın sağlanması gerektiğini dile getirmiştir.³²⁹

Bu konu ile ilgili olarak Murat Sertoğlu, okuyucusunun yazmış olduğu mektubu kendi köşe yazısında paylaşarak bu konuya dikkat çekmek istemiştir. Bu mektupta;

“...Biz de gitmek istiyorduk ve yazıldık. Fakat sonradan dükkân ve ev sahibi ile konuşunca aklımız başımıza geldi. Daha mart bidayetinde hem dükkanımın hem evimin kontratlarını birer sene tecdit etmiş bulunuyordum. Ve mal sahipleri pek haklı ve pekte kanuni olarak benden bu paraları istiyorlar. O zaman anladım ki biz bu şekil ve şerait altında buradan gidemeyiz. Nitekim de ilk kafile listesi arasında bizimde isimlerimiz bulunduğu halde gidemedik. Bundan dolayı da son derece üzülüyorum. Acaba gene bir çare bulunamaz, şu kontratların işi halledilemez mi?” diye yazmıştır. Görüldüğü üzere vatandaş yaşadığı bu mağduriyeti mektup yazarak

³²⁷ B. Bakar, a.g.m., s. 15.

³²⁸ Vatan, 19.04.1941.

³²⁹ A. C. Saraçoğlu, *Şimdilik Bu Kadar! İstanbul'dan Gideceklere Dair*, Yeni Sabah, 13.04.1941.

gazetede duyurmaya çalışmıştır. Ayrıca bu gibi durumu yaşayıpta Anadolu'ya gidemeyen pek çok insan olmuştur.³³⁰

Hükümet, ev sahiplerinin mağdur olmaması için gerekli tedbirleri almaya çalışsa da, kiracısı Anadolu'ya göç edecekler arasında bulunan ev sahipleri, sözleşmelerin fesh olmasından ötürü zarara uğramıştır. Bununla ilgili hükümet, ev sahiplerini zarara uğratmamak için tetkikler yapmış, ev sahiplerinin ellerinde bulunan sözleşmelerin sürelerini dikkate almış ve bazı çalışmalar yapılarak ev sahiplerinin mağduriyeti giderilmiştir. Ayrıca kiracıların Anadolu'ya gittikleri takdirde evlerin tekrar kiraya verilmesinin önü açılmıştır. Yeni gelen kiracı ile tekrardan sözleşme imzalanıp eski sözleşmeye ise fesh gözüyle bakılmıştır. Bununla ilgili kaymakamlık bir çalışma başlatmış, vurgunculuk olup olmadığı hakkında tetkikler yaptırıp noterlerden, geçen senenin ve bu senenin kontrat kayıtlarını gözden geçirmeleri istenmiştir.³³¹

Kira sözleşmelerinde sorun çıkmaması için İçişleri Bakanlığı da devreye girmiş, bu durum hakkında bir rapor hazırlatılıp kanunlaşması için TBMM'ye sunulacağı bildirilmiştir. Kanunlaştığı takdirde ivedilikle hareket edilip, gereğinin yapılması kararı alınmıştır.³³² Kanun Meclis'ten geçtiği takdirde kira sözleşmelerinin feshinin mümkün olacağı bildirilmiştir.³³³ Bunun yanında bazı ev sahipleri, kiracı ile arasındaki sözleşmeyi fesh edip vatandaşa yardımcı olmuştur. Fakat bazı ev sahipleri ise fesh sözleşmesinin daha kanunlaşmadığı dönemde icra dairesine başvurmuş alacaklarını tespit ettirmiş ve ödeme emri çıkarttırmıştır.³³⁴ Bu durum halkı mağdur etmiş ve uzun süre gündemi meşgul etmeye devam etmiştir.

1.12.3.Maaşların Ödenmesi Sorunu

İstanbul ve Trakya'dan Anadolu'ya gidecek ailelerin karşılaştıkları sorunlardan bir diğeri de yetim, emekli ve dulların maaş sorunu olmuştur. Anadolu'ya gitmek istediğini bildiren kişiler, yalnızca gidecekleri yerlerde maaşlarını alabilecek olup İstanbul'dan bu kişilere maaş verilmeyeceği tebliğ

³³⁰ *Yeni Sabah*, 03.05.1941.

³³¹ *Vatan*, 20.04.1941.

³³² *Vatan*, 01.05.1941.

³³³ *Yeni Sabah*, 02.05.1941.

³³⁴ *Vatan*, 01.05.1941.

edilmiştir.³³⁵ İstanbul'dan çıkmak istediğini bildirmeyenler ise bulunduğu yerden maaş almaya devam edecektir. Göç edecek kişilerin ise maaş evrakları, gidecekleri yerlere gönderilmiştir.³³⁶

Hükümet, yapmış olduğu düzenleme ile İstanbul ve Trakya'daki mal müdürlüklerinden alınan maaşların, bundan sonra gidecekleri yerlerden alınmasının önünü açmıştır.³³⁷ Ayrıca gittikleri yerlerde resmi senet, nüfus ve maaş cüzdanlarını gösterdikleri takdirde hiç sorunla karşılaşmadan maaşlarını alabilecekleri bildirilmiştir.³³⁸

Anadolu'ya gidenler için 16 Nisan 1941'de İstanbul'daki kaymakamlıklar ve vilayetler kendi aralarında toplantı yapmışlardır. Bu toplantıda emekli, yetim ve dullardan maaş hesabı bulunanların maaşlarını, gidecekleri yerlerdeki Ziraat Bankası şubelerinden alabileceklerine dair karar çıkmıştır.³³⁹ Bununla birlikte göç edeceklerin gidecekleri yerlerde yaşayacağı maaş sorunu bu şekilde çözülmeye çalışılmıştır.

1.13.İstanbul'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler

Yapılan hazırlıklardan sonra sevk işlemi için biletlerin ve vapurların hazırlıkları tamamlanmıştır. 22 Nisan 1941'de harekât için Vatan gazetesinde; "*İstanbul'dan Gidecek İlk Kafile*" diye manşet atılmıştır. Bu manşetin devamında ise gidecek olanların yolculukları Zonguldak ve Ankara arasındaki bölgeyi kapsadığı belirtilmiştir. Bu gidecek olan gruba ait isim listesi, deniz ve demiryolları idarelerine verilmiş olup ayrıca verilen listedeki isim çokluğuna göre araç hazırlanmış, bu araçların nereden kalkacağı ve hangi gün, saat kalkacağı vilayete bildirilerek, buna göre hareket edileceği yazılmıştır.³⁴⁰

Gazetenin hemen devamında, ikinci kafilenin Zonguldak ile Hopa arasındaki bölgelere gidecek vatandaşları kapsayacağı belirtilmiştir. Ayrıca yapılacak olan sefer için Samsun ve Sivas'a gideceklerinde seferlerde yer alacağı belirtilmiştir. Bu seferden sonra da Bandırma limanından Balıkesir bölgesine seferler devam edecek

³³⁵ *Yeni Sabah*, 17.04.1941.

³³⁶ S. Çetin, *a.g.m.*, s. 778.

³³⁷ B. Bakar, *a.g.m.*, s. 16.

³³⁸ *Vatan*, 19.04.1941.

³³⁹ S. Çetin, *a.g.m.*, s. 778.

³⁴⁰ *Vatan*, 22.04.1941.

olup Mudanya limanından Bursa ve civarına gidecek seferler hakkında tahminlerde bulunarak, insanların kısa sürede gidecekleri yerlere taşınmaları planlanmıştır.³⁴¹

Kaymakamlar bir araya gelerek toplantılar yapmış ve bu toplantılarda tetkik ve tasnifler yapılmıştır. Birinci kafiye için yapılan tasnif ve tetkikler sonucunda hazırlanan göçmen listesi, Denizyolları komisyonuna gönderilmiştir. Bu listede belirlenen kişilerin sayısı 5000'dir. Biletlerin kaymakamlıklarda hazır olduğu ve nakliyat için sadece emir beklendiği dile getirilmiştir. Emrin ise birkaç güne kadar geleceği belirtilmiştir.³⁴²

Karadeniz bölgesine gidecek olan gemilerin günleri ve saatleri kesinlik kazanınca, Marmara Bölgesine de ek seferler açılmıştır. Sefer için Kadeş ve Trak isimli iki gemi ayarlanmıştır. Trak gemisinin, 5 Mayıs'tan başlayıp Mudanya'ya 5 gün boyunca seferler düzenlemesi planlanmıştır. Bir diğer gemi olan Kadeş'in ise, 8 Mayıs'tan başlayıp 4 gün boyunca Bandırma'ya seferler düzenlemesi planlanmıştır. Bunun yanında Ege Bölgesi içinde 12-18 Mayıs günleri arasında ek seferler yapılması kararlaştırılmıştır.³⁴³

Karadeniz'e düzenlenecek seferde, toplamda 12 bin göçmenin yolculuk yapacağı belirlenmiştir. Göçmenler, İstanbul'dan deniz yolu ile Zonguldak ve Samsun'a çıkacak, oradan da trenlerle İç Anadolu'ya geçmeleri sağlanacaktır. Bu konuda tüm tedbirler alınmıştır. Ayrıca demir yolunu tercih ederek kendi imkanlarıyla Anadolu'ya gidecek göçmenlerin sayısı da bir hayli fazladır. Bu sebeple Hükümet, ücretsiz gidecek bu göçmenlerin seferlerini en sona bırakmıştır.³⁴⁴

İçişleri Bakanlığı vilayetlere tebliğ yapıp, İstanbul'dan Anadolu'ya göç edecek kişiler için kolaylık gösterilmesi ve karaborsacılığa karşı gerekli önlemlerin alınması gerektiğini belirtmiştir. Özellikle halk için yapılacak hamaliye ücretlerinin artırılmasının önüne geçilmesi istenmiştir. Hazırlanan listelerde, ortalama 16 bin

³⁴¹ *Vatan*, 22.04.2041.

³⁴² B. Bakar, a.g.m., s.

³⁴³ B. Bakar, a.g.m., s. 19-20.

³⁴⁴ *Yeni Sabah*, 23.04.1941.

ailenin olduğu ve bu rakamın 50 bine tekabül ettiği söylenerek, yolculukta titiz davranılması gerektiği söylenmiştir.³⁴⁵

Deniz yolları idaresi, Aksu, Tırhan, Ankara vapurlarını bu göçmenler için tahsis etmiştir. Bunca hazırlıktan sonra 12 bin kişilik kafilenin naklinin 1 Mayıs'tan 11 Mayıs'a kadar tamamlanması planlanmıştır. 3 vapurla birkaç sefer yaparak göçmenlerin yer değişikliğini tamamlanması istenmiştir. Karadeniz bölgesine bu kafilenin seferleri yapılırken Münakalat Vekaleti, Marmara bölgesine de vapur seferleri ayarlama girişimlerinde bulunmuştur.³⁴⁶

25 Mayıs'ta Vakit gazetesinde atılan bir manşette, İstanbul'u terk edecek olanlar için vilayetten kazalara bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıda; yolcu biletlerinin tasnif sırasına göre dağıtılacağı açıklanmıştır. Kaymakamlıklar tarafından gönderilen yazıda halkın ne şekilde hareket edeceği detaylı bir şekilde anlatılmıştır.³⁴⁷ Bu yazıda;

- *“Karadeniz iskele ve istasyonlarına gidecek beyanname tabi yolculardan ilk kafilere dahil olanların hareket günleri ile saatleri ve binecekleri rıhtımla inecekleri iskeleler aşığıdaki maddelerde yazılmıştır.*
- *Nakliyata 1 Mayıs 1941 Perşembe günü başlanacaktır. 1 Mayıs saat 18:00'de Aksu vapuru Galata'dan 44 numaradan 444 numaraya kadar deniz yolu ile Zonguldak'a, oradan da kara yolu ile Filyos, Karabük, İsmetpaşa, Eskipazar gidilecektir. Yine aynı gün yani 1 Mayıs'ta 14:00'da Tırhan Vapuru Galata'dan 1121'den 1421 numaralı yolcuları İnebolu'ya deniz yolu ile taşınacaktır. 2 Mayıs saat 14:00'da ise Ankara vapuru, Galata'dan 1422'den 1821'e kadar olan yolcuları İnebolu'ya taşıyacaktır. 3 Mayıs saat 18:00'da 445'den 692 numaralı yolcular ise deniz yolu Zonguldak'a, oradan da Atkaranca, Kurşunlu, Somuncak, Günlüce İldızın, İsparı, Çankırı'ya kara yolu ile devam edilecektir. 5 Mayıs saat 18:00'da Aksu Vapuru Galata'dan 693'den 890 numaralı yolcular ise deniz yolu ile Zonguldak'a, oradan da kara yolu ile Çankırı, Tüney, Kalecik ve Irmak'a taşınacaktır. 5 Mayıs saat*

³⁴⁵ B. Bakar, a.g.m., s. 18.

³⁴⁶ Yeni Sabah, 24. 04.1941.

³⁴⁷ Vatan, 25.04.1941.

14:00'da Tırhan vapuru Galata'dan 891'den 1121 numaralıya kadar deniz yolu ile Bartın'a, oradan da Amasra, Kurucaşil, Cide ve Ayancık'a kara yolu ile gidilecektir. 6 Mayıs saat 18.00'da Ankara vapuru Galata'dan 2161'den 2413 numaraya kadar yolcuları Samsun'a taşıyacaktır. 8 Mayıs saat 18:00'da Aksu vapuru Galata'dan 1861'den 2160'a numaralıya kadar Sinop ve Gerze'ye taşınacaktır. 9 Mayıs saat 18:00'de Tırhan vapuru Galata'dan 2415'den 2580 numaralıya kadar yolcuları deniz yolu ile Samsun'a, oradan da Lâdik, Havza, Hacıbayram ve Amasya'ya kadar kara yolu ile gidilecektir. 11 Mayıs saat 18:00'da Ankara vapuru Galata'dan 2581'den 2848 numaralıya kadar Deniz yolu ile Samsun'a, oradan da Havza, Turhal, Zile, Yıldızeli ve Çarşamba kara yolu ile taşınacaktır.

- Her aileye kara yolu için kırmızı ve Deniz yolu için de mavi biletler hazırlanmış ve birer de vesika numarası verilmiştir. Vesika numaraları esas olup bütün muameleler bu numara ile yapılacaktır. Sevke tabi ailelerin daveti de gene bu vesika numarası ile yapılacaktır.
- Her aile elindeki biletlerin taşıdığı vesika numaralarının dahil olduğu kafilenin davet gününe gerek kaymakamların yapacağı tebliğlerden gerek gazetede ilanlardan öğrenmeli ve o gün o saatlerde behemehal Galata rıhtımında eşya ve yiyecekleriyle beraber hazır bulunmalıdır.
- Her aile beyannameyi verdiği kazaya müracaatla biletlerini hemen alacaktır.
- Her aile götüreceği eşyanın başka eşyalarla karışmamasını temin denk veya sandığı üzerine biletlerinin vesika numarasını okunaklı ve büyük rakamlarla yazacaktır.
- Yolular kamilen güverte yolcusu gibi seyahat edeceklerdir. Kamaralara parası ile de olsa yolcu alınmayacaktır. Kamaralar yolcular için hastane olarak kullanılacak ve gemideki doktorun raporuna nazaran hasta olanlarla, hamile veya emzikli kadınlar kamaralara meccanen yerleştirilecektir.
- Zonguldak'tan ve Samsun'dan trenle dahile gidecek yolcular için bu limanlara muvasalatları günü saat 18'de trenler tahrik ettirilecektir.”³⁴⁸
Denilmiştir.

³⁴⁸ Yeni Sabah, 26.04.2016.

Anadolu'ya yapılacak nakiller için bu maddeler yayınlandıktan sonra, bazı ailelerin verilen tarihlerde gitmek istemedikleri görülmüştür. Bu sebeple hazırlanan listeler, herkesin kesin gideceği tarihe göre ayarlandığı için herkesin gitmesi mecbur tutulmuştur. Emniyet amirlikleri tarafından tebligat yapılmış ve mazereti olmayanların beyanname verdikleri taktirde listede ismi varsa gitmeleri zaruri addedilmiştir. Ancak çeşitli gerekçe ve mazeretleri olanlar bu kuralın dışında tutulup yolculukları ileri günlere ertelenmiştir.³⁴⁹

Cumhuriyet gazetesinde; Hamaliye içinde bir ücret ayarlanmıştır. Limanlar Umum Müdürlüğünün açıkladığı tarifeye göre; bir hamalın elleriyle taşıyabileceği eşyalar 10 kuruşa, bir valiz ise 5 kuruşa ve eşyası çok olanın yani 100 kuruşa denk gelecek hamaliye ücretinin ise dörtte biri fiyatına yani 25 kuruşa düşürüldüğü yazılmıştır.³⁵⁰

1.13.1.İstanbul'dan Anadolu'ya yapılacak Göçün Güzergâhları

Deniz yolu ile yapılacak seferlerde 6 önemli liman planlanmıştır. Bunlar Karadeniz bölgesinde olan Zonguldak ve Samsun limanlarıdır. Karadeniz'e ulaşan gemiler, Samsun ve Zonguldak limanlarına vardıkları takdirde, kendi imkanlarıyla trenlerle İç Anadolu Bölgesine geçmesi planlanmıştır. Ayrıca bununla ilgili herhangi bir kısıtlama getirilmediği için isteyen kişiler istedikleri yerlere gidebilmişlerdir.³⁵¹

Karadeniz bölgesine gidecek olan gemilerin günleri ve saatleri kesinlik kazanınca, ardından Marmara bölgesinde olan Ayvalık, Bandırma, Mudanya ve Karabiga limanlarına gidilmesi kararlaştırılmıştır.³⁵² Ayrıca limanlara varan göçmenler, devamında kara yolunu kullanarak istedikleri yerlere gidebilmeleri konusunda serbest tutulmuştur. Bunun yanında, Ege Bölgesi içinde 12-18 Mayıs günleri arasında ek seferler yapılması kararlaştırılmıştır.³⁵³

Kara yolu seferlerinde yolculuk yapmak isteyenlerin bir hayli çok olması sebebiyle demiryolu içinde seferler yapılacağı tebliğ edilmiştir. Ücretsiz yapılacak bu seferlerin, ancak deniz yolu seferlerinin tamamlanmasından sonra yapılması

³⁴⁹ *Cumhuriyet*, 28.04.2018.

³⁵⁰ *Cumhuriyet*, 28.04.2018.

³⁵¹ *Yeni Sabah*, 22.04.1941.

³⁵² *Yeni Sabah*, 22.04.1941.

³⁵³ B. Bakar, *a.g.m.*, s. 19-20.

kararlaştırılmıştır.³⁵⁴ Kara seferlerinin, Haydarpaşa Gar'ından tren yolu hattından başlayıp Erzurum bölgesine kadar olan istikamette yapılması planlanmıştır.³⁵⁵ Haydarpaşa limanından kalkacak olan trenlerin önemli güzergahları ise; Eskişehir, Kütahya, Konya, Adana, Mersin, Malatya, Elâzığ, Diyarbakır, Kayseri Niğde, Sivas, Erzincan ve Erzurum olmuştur.³⁵⁶

1.13.2. Deniz Yolu ile Yapılan Göçler

1 Mayıs'a gelindiği vakit Galata iskelesinde, iki vapurun yolcuları hazır beklemektedir. Bunlardan ilki 14:00 da Tırhan vapuru 1121 ile 1421 numaraları arasındaki yolcuları İnebolu'ya, diğeri ise 08:00'da Aksu vapuru 45 ile 444 numaraları arasında kalan yolcuları Zonguldak'a nakletmiştir.³⁵⁷

Göç edecek kişilerin bir kısmı, Aksu ve Tırhan vapuru ile ilk kafiye olarak yola çıkmışlardır. Yolcular arasında geçen sohbetlerde, yolculuğun gayet normal seyir ettiği, yolculuk esnasında herhangi bir sıkıntının yaşanmadığı, gittikleri yerlerde kendi akrabaları tarafından karşılandıkları söylenmiştir. Yolculuğun büyük bir titizlik içinde seyrettiğini belirtmişlerdir. Fakat asıl sorunu, yolcu sayısı oluşturmuştur. Çünkü Tırhan seferinde listede 945 yolcu ismi varken, 280 yolcu katılmıştır. Aksu vapurunda ise 1250 yolcu beklenirken ancak ve ancak 349 yolcu yer almıştır.³⁵⁸ Bu seferlerden istenilen sayıya ulaşamayan devlet müesseseleri halk için büyük gayretler gösterirken, halkın fazla önemsememesi, ücretsiz yapılan bu seferleri zarara uğratmıştır. Hükümet ise bu durumda yolcuların, seferlere gelmedikleri takdirde devlet deniz yollarında nakliyat komisyonu reisliğine 48 saat öncesinden müracaat etmelerini halktan rica etmiştir.³⁵⁹

2 Mayıs'a gelindiğinde saat 14.00'da Galata'dan hareket eden Ankara vapuru İnebolu'ya nakil işlemini gerçekleştirmiştir. Gemiye iştirak etmesi beklenen 1000

³⁵⁴ *Yeni Sabah*, 23.04.1941.

³⁵⁵ *Yeni Sabah*, 22.04.1941.

³⁵⁶ *Yeni Sabah*, 08.05.1941.

³⁵⁷ *Cumhuriyet*, 01.05.1941.

³⁵⁸ *Vatan*, 02.05.1941.

³⁵⁹ *Yeni Sabah*, 02.05.1941.

kişi olduğu halde ancak dörtte biri kadar yolcu katılmıştır.³⁶⁰ Bu seferlerde istenilen alaka gösterilmediği için hükümet bundan rahatsızlığını şöyle dile getirmiştir;

*“İstanbul’u terk etmek tamamen ihtiyari olduğundan bunların mecburi sevki tabiidir. Hükümet tarafından bu işe tahsis olunan vapurlar, normal seferlerini yapacaklar ve gitmek isteyenleri götüreceklerdir. Ancak beyanname verdikleri halde gitmeyenler, gitmeye mecbur edilmemekle beraber hükümet tarafından meccani nakil hakkını kaybetmişlerdir. Bunlar ikinci defa meccani gitmek talebinde bulunmayacaklardır.”*³⁶¹

3 Mayıs 1941’de kendi arzusuyla gitmek isteyenlerin oluşturduğu dördüncü kafilenin saati gelmiştir. Bu sefer, Aksu’dan Zonguldak’a 18:00’da yapılmıştır. Sefer için hazırlanan listede 780 kişi ismi yer almış olmasına rağmen, sadece 253 kişi katılmıştır.³⁶² Bu seferde de istenilen sayıya ulaşılmadığı için Hükümet gazetelerden göç hakkında bazı faydalı yazılar yazılmasını istemiştir. Vatan gazetesinde *“İstanbul Anadolu’ya gidiyor, Hasretler Silaya Gidiyor”* manşeti atılarak halk göçe teşvik edilmiştir.³⁶³

5 Mayıs 1941 tarihinde, Mudanya ve Karadeniz’e iki sefer düzenlenmiştir. Mudanya’ya gidecek olan Trak gemisi, saat 10:00’da Galata iskelesinde hazır bulunmuştur. Fakat Mudanya’ya gidecek kişi sayısı, istenilen oranda olmamıştır. Mudanya için hazırlanan listede 460 kişi varken, bunların sadece 27’si sefere katılmıştır. Bu durum karşısında Deniz Yolları İdaresi, Mudanya ve Bandırma seferlerini, keyfi davranıldığı için iptal etmek zorunda kalmıştır. Karadeniz’e yapılmak üzere hazırlanan Tırhan vapur seferi iptal edilmiştir. Bunun yerine Aksu vapuru hazırlanıp, ücretsiz yolcular bu vapura bindirilmiştir.³⁶⁴ Aksu vapuru Zonguldak, Amasra, Bartın, Kurucaşile, Cide ve Ayancık’a gitmek üzere saat 18:00’de Galata iskelesinden hareket etmiştir. Bu seferde 1739 yolcu beklenirken istenilen rakama ulaşamamıştır.³⁶⁵

³⁶⁰ S. Çetin, *a.g.m.*, s. 780.

³⁶¹ *Yeni Sabah*, 02.05.1941.

³⁶² S. Çetin, *a.g.m.*, 781.

³⁶³ *Vatan*, 03.05.1941.

³⁶⁴ *Vatan*, 06.05.1941.

³⁶⁵ S. Çetin, *a.g.m.*, s. 781.

6 Mayıs'a gelindiğinde ise, Mudanya'ya ve Karadeniz'e seferler yapıldığı görülmüştür. Mudanya'ya yapılacak seferde 460 kişinin gelmesi gerekirken, sadece 28 kişi sefere iştirak etmiştir. Karadeniz seferinde ise, Tırhan vapurunda 872, Aksu vapurunda ise 668 kişi listede yer almasına rağmen, bu iki vapura toplamda 397 kişi katılmıştır. Hal böyle iken, Tırhan vapuru seferi iptal edilmiş her iki vapurun yolcusu Aksu vapuru ile yolculuk etmiştir. Yapılan seferlerde istenilen sayıya ulaşılmadığı için vapurlar genelde boş gitmiştir. Bunun için yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenleme ile 6, 8, ve 9 Mayıs tarihlerinde yapılacak seferler iptal edilmiş ve yerine 11 Mayıs'ta kalkacak Aksu vapuruyla kafilelerin yola çıkmasına karar verilmiştir.³⁶⁶

Bunların yanında diğer seferler devam etmiştir. Yeni bir sefer listesi hazırlanıp gazetelerde ilan edilmiştir. İlan edilen listelerde, Çanakkale vapuruyla İstanbul-Bandırma hattına son sefer tarihi olarak 10 Mayıs kabul edilmiştir. Kadeş vapuruyla, İstanbul-İzmir hattına son sefer olarak ise 15 Mayıs planlanmıştır. İstanbul'dan Karadeniz'e Saadet vapuruyla yapılacak seferlerde, son gün 10 Mayıs olarak belirlenmiştir. Ayrıca Marmara bölgesindeki seferlerde istenilen rakamlara ulaşılmaya da İstanbul'dan hem Marmara ve hem de Anadolu'nun diğer yerlerine belli bir düzen içinde seferler yapılması planlanmıştır.³⁶⁷ Son olarak kendi rızasıyla İstanbul'u terk edecek göçmenlerin, deniz yolu ile yapılacak nakilleri 17 Mayıs'ta tamamen bitmiştir.³⁶⁸

1.13.3.Kara Yolu ile Yapılan Göçler

Deniz yolu ile seferler yukarıda anlattığımız şekilde yürütülürken, hükümet tren yoluyla da yeni sevk planlamasını yapıp gazeteye ilan vermiştir. Trenin Haydarpaşa'dan 11 Mayıs'ta hareket edip 7 Haziran'a kadar seferlerin devam edeceği tebliğ edilmiştir. Bu tren güzergâhının planlamasını üç bölüme ayırmışlardır. Birinci planlamada; 11 Mayıs'tan 17 Mayıs'a kadar sürecek Adapazarı güzergâhı, ikincisi ise; 17 Mayıs'tan başlayıp 22 Mayıs'a kadar sürecek olan Vezirhan, Eskişehir, Kütahya, Afyon, Eğirdir, Burdur, Akşehir ve Konya güzergâhıdır. Üçüncüsü ise; 22 Mayıs'tan başlayıp 7 Haziran'a kadar sürecek olan Mersin, Adana,

³⁶⁶ B. Bakar, *a.g.m.*, s. 21.

³⁶⁷ B. Bakar, *a.g.m.*, s. 21.

³⁶⁸ *Yeni Sabah*, 18.05.1941.

Fevzipaşa, Meydanekbez, Malatya, Elâzığ, Diyarbakır, Kayseri, Sivas ve Erzincan güzergâhları olmuştur.³⁶⁹

1.13.3.1.Karayolu ile yapılacak Göçün Güzergâh ve Tarihleri

18 Mayıs 1941 Pazar günü kalkacak trene; Eskişehir'den 740, Kütahya ve çevresine toplamda 672 yolcunun katılacağı, 8 Mayıs 1941 tarihli Vatan gazetesinde tebliğ edilmiştir. Devamında ise, 19 Mayıs günü Afyon ve çevresinden 604, Isparta ve çevresinden ise 411 kişinin biletleri hazır hale getirilmiştir. 20 Mayıs'ta ise; Burdur ve çevresinde 604 kişi, yine aynı gün Akşehir ve çevresinde 692 kişi tren yolunu tercih etmiştir. 21 Mayıs'ta Konya'ya oldukça yoğun seferler yapılmıştır. Bir sefere 718, diğer sefere ise 702 bilet ayrılarak günde iki sefer yapılması kararlaştırılmıştır. 22 Mayıs'ta yine Konya'ya seferlerin iki defa yapıldığını ve öğlen yapılan seferde 701, ikindi vaktinde yapılan seferde ise 715 yolcu olduğu tespit edilmiştir. 23 Mayıs'ta ise Karaman, Ereğli ve Mersin civarlarına toplamda 740 kişinin yolculuk yapacağı bilgisi paylaşılmıştır. Yine aynı gün Adana ve Mersin'e toplamda 719 yolcunun katılacağı bir sefer düzenleneceği tebliğ edilmiştir. Bir sonraki gün 24 Mayıs'ta Adana'ya 715 yolcu taşınarak ek sefer düzenlenmiştir. Ayrıca aynı gün Mersin ve Hatay çevrelerine bir tane daha sefer düzenlenerek toplamda 787 kişi taşınması planlanmıştır.³⁷⁰

25 Mayıs'ta ise 2 sefer planlanmıştır. Yapılacak sefer, Malatya üzerine olup toplamda 756 kişi bilet almıştır. İkinci vaktinde yapılacak Malatya seferinde ise 778 kişinin yolculuk yapacağı kesinleşmiştir. 26 Mayıs'ta Malatya'ya 1557 kişi taşınmıştır. 27 Mayıs'ta öğlen yapılacak seferde Malatya ve Elazığ'a gidecek tren, toplamda 764 kişi taşınmıştır. İkinci vaktinde yapılan seferde ise 762 yolcunun sefere katılması planlanmıştır. 28 Mayıs'ta Diyarbakır, Ergani ve Turhal çevrelerinde toplamda 1145 kişinin sefere iştirak etmesi kararlaştırılmıştır. 29 Mayıs'ta Diyarbakır, Polatlı, Turhal, Etimesgut, Elmadağ, Kırıkkale ve çevresinde toplamda 1118 kişi için bilet basılmıştır. 30 Mayıs'ta, Kerik'li, Çerik'li ve Yerköy civarına

³⁶⁹ *Cumhuriyet*, 3.05.1941.

³⁷⁰ *Vatan*, 8.05.1941.

toplamda 700 kişilik bir sefer yapılacağı kararlaştırılmıştır. Aynı gün yapılan ek sefer de 702 kişi yolculuk yapmıştır.³⁷¹

31 Mayıs'ta Niğde ve çevresine ise toplamda 1502 kişilik bir sefer yapılacağı bilgisi verilmiştir. 1 Mayıs'ta Kayseri ve çevresine 1466 kişinin sefer yapacağı tespit olunmuştur. 2 Haziran'da Kayseri, Sivas, Şarkışla ve çevresine 1447 kişinin sefer yapacağı ilan edilmiştir. 3 Haziran'da ise aynı gün içerisinde iki sefer yapılacağı belirlenmiş olup, toplamda 1370 kişinin Sivas ve çevresine göç edeceği belirlenmiştir. 4 Haziran'a gelindiği vakit, Armağan, Kızılcahan, Divrik, Çaltı, Bağıştaş ve dolaylarına 1252 kişinin yerleşmesi planları yapılmıştır. 5 Haziran Perşembe günü Bağıştaş, Ilıç, Güllübağ, Kemah ve çevrelerine, toplamda 1292 kişinin katılacağı bir sefer yapılacaktır. 6 Haziran'da Kemah, Alp, Dumanlı ve Erzincan'a 1185 kişinin iştirak edeceği bir sefer düzenlenecektir. Seferin son günü olan 7 Haziran'da ise 964 kişinin Erzincan, Altınbaşak, Tunceli, Erbaş, Karasu, Aşkale ve Ilinca'ya gideceği, son seferin de bu güzergahlar kullanılarak yapılacağı kararlaştırılmıştır.³⁷²

1.14.Trakya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler

İstanbul'da yoğun bir göç hazırlığı devam ederken, Trakya bölgesinden Anadolu'ya gideceklerin nakil hazırlıkları da yapılmıştır. Ayrıca göç edecekler için bir liste yayınlanarak, bu listenin Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerinde ikamet edenleri kapsadığı bildirilmiştir. Burada ikamet eden insanlar, buldukları kazalara beyanname vermişler, aynı İstanbul'daki gibi bu beyannameler tasnif edilip, gidecekleri gün, saat ve taşıtlar belirlendikten sonra halka tebliğ edilmiştir.

Bunun yanında, bu işlerin titiz bir şekilde yürütülmesi için, Kırklareli, Edirne ve Tekirdağ illerinden göç komisyonunda bir heyet belirlenerek İstanbul'a gönderilmiştir. Bu heyet İstanbul'daki yetkililer tarafından göç ile ilgili bilgilendirilmişlerdir.³⁷³

09 Mayıs tarihli Vatan gazetesinde; Trakya'dan Anadolu'ya kendi arzusuyla gitmek isteyen kişilerin vermiş olduğu beyannamelerin tasnifi işleminin bitmek üzere

³⁷¹ *Vatan*, 8.05.1941.

³⁷² *Vatan*, 09.05.1941.

³⁷³ *Cumhuriyet*, 29.04.1941.

olduğu yazılmış ve Trakya bölgesinde yaşayan halkın sevkine kısa sürede başlanacağı bildirilmiştir.³⁷⁴

Ayın 18'ine gelindiği vakit Yeni Sabah gazetesinde; Trakya'dan Anadolu'ya gidecek kabilelerin programlarının hazırlanmakta olduğu dile getirilmiştir. Devlet Demiryolları birinci işletme müdürlüğünde içtima olmuş, bu içtimada Tekirdağ, Kırklareli'nde 4 bine yakın beyanname verildiği görülmüştür. Devamında ise kendi arzusuyla gidecek göçmenlerin oluşturduğu kafilenin bir kısmının İstanbul'a, bir kısmının da Derince yolu ile Anadolu içlerine gönderilmesi planlanmıştır.³⁷⁵

21 Mayıs tarihli Vatan gazetesinde; "*Trakya'dan Anadolu'ya geçecek olanların sevkine başlanıyor.*" haberi yayınlanmış ve devamında İstanbul'daki nakil bürosunda tanzim edilmiş biletlerin Trakya'ya gönderildiği yazılmıştır. Trakya'dan göç edeceklerden oluşan ilk kafilenin 1 Mayıs'ta yola çıkacağı tebliğ edilmiştir. Göç edecek kabile ilk başta İstanbul'a gelecek, oradan da deniz yolu ile Mudanya sahiline geçecektir. Devamında ise Anadolu'nun çeşitli yerlerine sevk olunacaktır. 1 Haziran'da İstanbul'dan Bursa'ya 1079 kişinin gönderileceği tahmin edilmektedir. Bandırma yolu ile Akhisar'a ise 674 kişi gönderilecektir.³⁷⁶

Trakya'dan hareket edecek olan ikinci kafilenin, 1 Haziran'da seferlerinin yapılması planlanmış ve rotasının ise Karadeniz limanları olması kararlaştırılmıştır. Vapurun 2 Haziran'da Zonguldak sahiline gideceği gazetede yazılmıştır. Bu vapurda 103 yolcu bulunacak olup, Zonguldak'tan sonra ise 37 kişinin kara yolu ile Anadolu'nun çeşitli yerlerine gideceği belirlenmiştir. Diğer yandan 5 Haziran günü İzmir sahilinden Ege Bölgesi'nin iç kısımlarına doğru bir kafilenin daha yola çıkması planlanmıştır. İzmir sahilinden, Denizli istikametine 116, Manisa'ya ise 351 kişinin kara yolu ile gideceği tespit edilmiştir.³⁷⁷

Yukarıda belirttiğimiz üzere İstanbul'dan Anadolu'ya kara yolu ile yapılacak göç 7 Haziran'da bitmiştir.³⁷⁸ Trakya'dan Anadolu'ya yapılacak son seferin ise 8 Haziran'da kara yolu ile yapılması kararlaştırılmıştır. Bu sefer; Tekirdağ'dan

³⁷⁴ Vatan, 09.05.1941.

³⁷⁵ Yeni Sabah, 18.05.1941.

³⁷⁶ Vatan, 21.05.1941.

³⁷⁷ Vatan, 21.05.1941.

³⁷⁸ Yeni Sabah, 21.05.1941.

Haydarpaşa limanına, oradan da Anadolu'ya kara yolu ile devam edecektir. Bu yolculukta, 1281 kişinin geleceği belirlenmiştir. Bunun yanında özel olarak kendi imkanlarıyla Anadolu'ya geçecekler, inisiyatif çerçevesinde değerlendirilmiştir.³⁷⁹

1.15.Göçmenlerin İskân Edildikleri Yerler

Hükümet, göçmenleri Anadolu'ya taşıma işini, deniz yolu ve tren yolunu kullanarak gerçekleştirmiştir. Deniz yolu ile yapılan olan nakil işleminde Karadeniz, Marmara ve Ege'de bulunan limanlar kullanılmıştır. Özellikle Karadeniz'de; Zonguldak ve Samsun limanlarındaki yoğunluk daha fazla olmuştur.

Vapur, limana vardığında göçmenler kendi imkânlarıyla, yakındaki köy ve kasabalara gitmişlerdir. Göçmenler Zonguldak limanına ulaştığı vakit, buradan; Filyos, Karabük, İsmetpaşa, Eskipazar, Denizyolu, Atkaranca, Kurşunlu, Somuncak, Gümlüce, İldızın, İspari, Çankırı, Tüney, Kalecik, Irmak, Bartın, Amasra, Kuruçayıllı, Cide, Ayancık gibi köy ve kasabalar gitmişlerdir. Samsun Limanına varan göçmenler ise; Sinop, Gerze, Lâdik, Havza, Hacıbayram, Amasya, Turhal, Zile, Yıldızeli, Çarşamba, Denizyolu gibi köy ve kasabalara yerleşmişlerdir.³⁸⁰

Tren istasyonlarına varan göçmenlerin ise; Eskişehir, Kütahya, Tavşanlı, Demirli, Beyköy, Dursunbey, Afyon, Isparta, Eğridir, Sandıklı, Eğinova, Keçiborlu, İshaklı, Akşehir, Ilgın Konya Çumru, Karaman, Ayrancı, Ereğli, Yenice, Dursun, Mersin, Adana, Ceyhan, Toprakkale, Erzincan, Dört Yol, İskenderun, Osmaniye, Feyzipaşa, İslahiye, Meydanekber, Malatya, Pazarcık, Kapıdere, Gölbas, Narlı, Baskil, Yolçatı, Elazığ, Sivrice, Gürek, Maden, Ergani, Geyik, Diyarbakır, Sarıköy, Sazak, Biçer, Sincaköy, Etimesgut, Kayseri, Elmadağ, Kılınçlar, Irmak, Yahşihan, Kırıkkale, Yerköy, Şefaattli, Kanlıca, Paşalı, Fakili, Himmetdede, Beğdeğirmeni, İncesu, Başköy, Dedelihisar, Niğde, Bor, Kayseri, Gömeç, Şarkışla, Sivas, Çatalma, Armağan, Çetinkaya, Kılınçhan, Avşar, Çörek, Divrik, Çaltı, Bağıştaş, İlic, Güllübağ, Kemah, Alp, Dumanlı, Erzincan, Altınbaşak, Tunceli, Tercan, Erbaş, Karasu, Saptıran, Aşkale, Kaplıca ve İlinca gibi köy, kasaba ve şehirlere iskanları gerçekleşmiştir.³⁸¹

³⁷⁹ *Vatan*, 21.05.1941.

³⁸⁰ *Yeni Sabah*, 26.04.1941

³⁸¹ *Yeni Sabah*, 08.05.1941.

Göçmenlerin, Türkiye'nin geniş bir alanına yayılması, yerleştikleri bölgeler ve yaşam koşullarının ne durumda olduğu ve adaptasyon sürecinin nasıl işlediği hakkında net bir bilgi tespit edilememiştir. Trakya ve İstanbul'dan yapılmış olan göçler, Türkiye'nin geniş bir alanına yayılmıştır. Hükümetin gerçekleştirmiş olduğu göç planında bulunan son duraklar, limanlar ve tren istasyonları olarak belirlenmiştir. Bu sebeple göçmenler, son durağa geldikleri taktirde yalnız kalmışlardır. Göçmenler son iskele ve tren istasyonlarından kendi imkânlarıyla civar köy ve kasabalara geçmişlerdir.³⁸²

1.16.Göç Edenlerin Uyum Süreci

Yıllarca bulunmuş oldukları sosyal çevreden, kendi evlerinden ve alışkanlıklarından bir anda yoksun kalan göçmenler için, adaptasyon süreci oldukça sıkıntılı olmakta, yaşanan gelişmeler, sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik açıdan insanları olumsuz yönde etkilemektedir.

Psikolojik ve sosyolojik etkileri açısından uyum sürecinin asıl faktörü insan olmaktadır. Göçten dolayı birçok insan yer değiştirirken dil, kültür ve gelenekler gibi birçok faktörü de beraberinde getirmektedir. Bir yerden başka bir yere giden göçmenler, farklı bir kültürle karşılaştığı için uyum sorunu ortaya çıkmakta, sıkıntılar çekilmekte ve ayrıca bunalımlar yaşanmaktadır.³⁸³

Tarih boyunca çeşitli sebeplerle göç etmek zorunda kalan insanlar, içinde buldukları zor durum ve girmiş oldukları belirsiz yolculuklarda, kendilerini farklı bir dünyada bulmuşlardır. Ayrıca gidecekleri yerlerde barınma sorunu, topluma uyumsuzluk, sosyal açıdan yabancılaşma, maaş sorunu, okul sorunu vb. problemler önemli bir yer teşkil etmiştir.

Göç eden insanların yeni bir çevreye uyumu çok zordur. Aileler göç ettikleri taktirde belki de umduğunu bulamayacaklar hatta depresyona varan sorunlarla karşılaşabileceklerdir. Bu durumlar, ister istemez çocukları da etkileyecek ve

³⁸² B. Bakar, a.g.m., s. 13.

³⁸³ Bülent Akıncı-Ahmet Nergis ve Ercan Gedik, "Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul" *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2015, C. 1, S. 2, s. 67-68.

çocuğun iç dünyasında derin izler bırakacaktır. Böyle durumlar çocuklarda ciddi güven kaybı, kendisini ifade etme sorunları gibi problemlere yol açabilecektir.³⁸⁴

1.17.Trakya ve İstanbul'dan Göç Edenlerin Kendi istekleriyle Geri Dönmeleri

Trakya ve İstanbul'dan Anadolu'ya yapılan göçten yaklaşık 6 ay sonra Almanya tehlikesinin sınırimızdan kalkmasıyla, ülkede huzur ortamının oluştuğu kanaati hâkim olmuştur. Bu noktada Hükümet, Anadolu'ya göç edenlerin eski yerlerine dönmelerinin önünü açmak için çalışmalar başlatmıştır. Ayrıca, Anadolu'ya göç edenlerin geri dönmelerinin yasak olduğu yönündeki söylemlerin gerçek dışı olduğu beyan edilmiştir.³⁸⁵

Münakalat Vekâleti, göç edenlerin tekrar eski yerlerine dönmeleri için 22 Eylül 1941'de bir kararname çıkarmıştır. Bu kararnamede, İzmir, Erzurum, Ankara ve Kars hariç olmak üzere kendi arzusuyla göç edenlerin ellerindeki beyannamelerin, mahalli idare amirleri tarafından vize edilmesine başlandığı bildirilmiştir. Fakat göç edenlerin geriye dönüşünün nasıl yapılacağı ile ilgili bir hüküm bildirilmemiştir. Demiryollarına geri dönüş için müracaatların artacağı düşünülmüştür ancak müracaat konusundaki yoğunluğun beklenenden az olması nedeniyle, nakil işleminin 1941 Ekim'i sonunda yapılması kararlaştırılmıştır.³⁸⁶

İcra Vekilleri Heyeti 04.10.1941 tarihinde bir toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda, Trakya ve İstanbul'dan Anadolu'ya göç etmiş bulunanlar arasında tekrar eski yerlerine dönmek isteyenlerin 2/15549 sayılı kararnamedeki maddeler hükmünce arzu ettiği takdirde geri dönmelerinin önü açılmıştır.³⁸⁷

Trakya ve İstanbul'dan göç edenlerin Anadolu'da ne kadar kaldıkları ya da hemen geri dönüp dönmediği hakkında kesin bir şey belirtmek zordur. Fakat mevcut şartlar göz önüne alındığında, göç eden ailelerin savaş bitimine kadar iskân

³⁸⁴ <https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/176/zorunlu-goc-ve-psikolojik-etkileri> (26.05.2019).

³⁸⁵ S. Çetin, *a.g.m.*, s. 791-792.

³⁸⁶ BCA, Fon Kodu: 30, 18, 1, 2, Yer Kodu: 96, 86, 18.

³⁸⁷ BCA, Fon Kodu: 30, 18, 1, 2, Yer Kodu: 96, 86, 18.

edildikleri yerlerde kaldıkları ve sonra eski yerlerine dönmüş oldukları kuvvetle muhtemeldir.³⁸⁸

1.18.Göçün Sonuçları

İkinci Dünya Savaşında Almanya, gözünü Balkanlar'a dikerek, önce Türkiye'ye sınır komşusu olan Bulgaristan'ı, hemen sonra da Yunanistan'ı işgal etmiştir. Almanya, Avrupa'da büyük güçlerle mücadele ederken, diğer taraftan ise büyük bir hırsla topraklarını genişletme planları üstünde çalışmıştır. Yunanistan ve Bulgaristan bunun en belirgin iki örneği olmuştur. Bu durum, haliyle Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Almanya'nın karşısında tarafsız bir politika takip eden Türkiye, bir dizi tedbirler almıştır. Bu tedbirlerin en önemlilerinden biri de şüphesiz Trakya ve İstanbul'dan Anadolu'ya yapacak göç olmuştur.

Almanya tarafından bir saldırı ihtimali olduğundan ve Almanya'ya güvenilmediğinden Trakya ve İstanbul'un boşaltılması elzem bir hal almıştır.³⁸⁹ Bu bölgedeki insanlar, savaş çıktığı vakit olumsuz etkilenebileceği gibi, kadınların, çocukların ve yaşlıların, savaş esnasında yardımdan çok zafiyet unsuru olabilecekleri düşünülmüştür. Bu durumda Türkiye Cumhuriyeti, özellikle kadınlar, çocuklar ve yaşlılar için savaş esnasında radikal bir karar alıp göç konusunu uygulama yolunu seçmiştir.³⁹⁰

Savaşın olumsuz etkilerini yoğun bir şekilde tecrübe eden Türkiye Cumhuriyeti, göç için şehir, kasaba ve köylerin gerektiğinde tahliyesi veya seyrekleştirilmesi hakkında bir kanun çıkarmıştır. 14 Ağustos 1944 tarihinde çıkan bu kanunun maddeleri;

- *“Fevkalade hallerde ve seferberliğe hazırlık kararında veya seferde muvakkaten tahliyesine veya seyrekleştirilmesine lüzum görülen yerlerdeki halk, canlı ve cansız vasıta, eşya ve malzeme, resmi dairelerle bilimum müesseselerin para ve her türlü menkul kıymetleri, lüzumlu ve nakli kabil evrak ve eşyası İcra Vekilleri Heyeti kararıyla kısmen veya tamamen tahliyeye tabi tutulabilir. Tahliye ve seyrekleştirilmenin, nakli ve*

³⁸⁸ B. Bakar, *a.g.m.*, s. 24.

³⁸⁹ B. Bakar, *a.g.m.*, s. 5.

³⁹⁰ *Vatan*, 10.05.1941.

yerleştirmenin tanzim Őekilleri ve eşhasın beraberinde gÖtÖreceklere eşya miktarı ve takip edeceklere yollar ve gideceklere yerler icra Vekilleri Heyetince kararlaŐtırılır. Çocuklar ve kimsesizler için lüzumunda kamplar tesisine ve kamplarda yerleŐtirilecek olanların iaşe ve ibatesine Hükümet salahiyyetlidir.

- Mahallin en büyük mülkiye memuru, tahliyenin temini için hakiki ve hükmi Őahısların elinde bulunan bütün nakil vasıtalarına ve bunları iŐletenlere mükellefiyyet vazedebilir. Devlet ve Devlete bağlı idarelerle sermayesinin çoğu Devlete ait müesseselerin elinde bulunan bilumum kara deniz ve hava nakil vasıtalarından İcra Vekilleri Heyetince tanzim edilecek esaslar dahilinde istifade eder.
- Birinci madde mucibince mürettep mahallerine nakledileceklerin masrafları devlet tarafından ödenir. Tahliyyeye tabi tutulanlardan mürettep mahallerine gitmek istemeyenler tahliyyeye tabi mıntıka hududu dışında istedikleri yerlere kendi masraflarıyla gidebilirler. Bu taktirde dahi tespit olunan yolları takip etmeleri Őarttır. Bu gibiler yalnız Devlete ait nakil vasıtalarından meccanen istifade ederler.
- Mahallin en büyük mülkiye memuru, tahliyyeye tabi tutulan halkın ve hayvanların barınması için tespit olunan yollar üzerindeki konaklama mahallerinde yerleŐtirme mıntıkalarında bulunan Devlete, hususi idare ve belediyelere ait binalardan istifade edebileceği gibi hakiki ve hükmi Őahıslara ait boş binalara ve bunların kifayetsizliği halinde sahiplerinin zaruri ihtiyaçlarından fazlasını tahdit suretiyle açılacak yerlere yerleŐtirmek salahiyyetini haizdir.
- Tahliyyeye tabi tutulanların yollarda ve yerleştikleri yerlerde iaşe ve sıhhi murakabeleri sıhhat ve İçtimai ve Muavenet Vekaletine, barındırılmaları Dahiliye Vekaletine muayyen mıntıkalara yerleŐtikten sonra çalıŐtırılmaları ve müstahsil hale getirilmeleri işi, bunlardan ziraat erbabının ziraat ve sanayi erbabının da İktisat Vekaletine aittir.
- Tahliye, nakil ve yerleŐtirme iŐlerinde mahallin mülkiye amiri Devlet ve Devlete bağlı idarelerle, sermayesinin çoğu Devlete ait müesseselerin ve

hususî idarelerle belediyelerin bilimum memur ve müstahdemlerinin istihdam salahiyetini haizdirler."³⁹¹ şeklindedir.

İstanbul ve Trakya'dan göç yoluyla, bu bölgedeki insan yoğunluğunu seyreltmeyi planlayan Hükümet, hedeflemiş olduğu planı tam olarak gerçekleştirememiştir. Bu coğrafyada yaşayan halktan, ancak ve ancak ekonomik durumu iyi olanlar ve Anadolu'nun muhtelif yerlerinde akrabası olanlar göç etmişlerdir. Diğer taraftan, durumu kötü olan ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde akrabası olmayanların çoğu, kaymakamlıklara beyanname verdikleri halde gidememiştir. Ayrıca halkın bir kısmı, savaş bitiminde tekrardan eski yerlerine dönemeyecekleri ihtimalinden dolayı göç etmek istememiştir.³⁹² İnsanların kendi beldelerini bırakarak başka yerlere gitmesi oldukça zor bir hadisedir. Yıllarca kendi oturdukları ve alıştıkları bölgeleri bırakıp yabancı beldelere gitmeyi halk fazla tercih etmemiştir. Ayrıca yukarıda da görüldüğü gibi beyanname verenlerin yarısından çoğu, almış olduğu göç kararından vazgeçmiştir.

Trakya Umum Müfettişliği tarafından, 1935-1945 yılları arasında yapılan sayıma göre Trakya'nın toplam nüfusunun azalmadığı, tam aksine arttığı gözlemlenmiştir. Trakya'da bulunan toplan nüfus 1935 yılına göre 774.581 iken, 1945'te ise 896.334 olmuştur. Bu veriler bizlere göstermiştir ki, Trakya halkı göçe istenilen düzeyde iştirak etmemiştir. Bunun yanında çalışan nüfusa baktığımızda 402.285'den 387.442'ye düşmüştür. Çalışan nüfus sayısının biraz düşmesini göçe bağlamak pek mantıklı olmasa gerektir. Diğer yandan çocuk nüfusuna baktığımızda 372.296'den 583.394'e çıkması göçe katılımın ne denli az olduğunu göstergesi olmuştur.³⁹³

İkinci Dünya Savaşı esnasında alınan bu göç kararı, Türkiye'nin genelini etkilemiş bir hadisedir. Sadece Trakya ve İstanbul'dan göç eden insanları kapsamış görünse de göçmenler gittikleri yerlerin yaşam biçimlerini ve kültürel hayatlarını da oldukça etkilemiştir.³⁹⁴

³⁹¹ *Resmî Gazete*, Tarih: 14.08.1944, Kanun No: 4656, Sayı: 5782.

³⁹² S. Çetin, *a.g.m.*, s. 798.

³⁹³ E. Durmaz, *a.g.m.*, s. 238.

³⁹⁴ B. Akar, *a.g.m.*, s. 24.

SONUÇ

Savaş ve göç ilişkisi, insanlıkla birlikte var olup tarih boyunca değişen, yöntem ve uygulama bakımından farklılaşan, Sosyo-dinamik bir kavram olmuştur. Savaşlar insanlığa yalnızca cephede zarar vermemiştir. Aynı zamanda hem bilinçli hem de tahrip yoluyla çevresel yıkımlara neden olmuştur. Özellikle çocuk, kadın ve yaşlılar, savaşlarda en fazla etkilenen kesimdir. Savaş esnasında bunların başvuracağı ilk tedbir, buldukları yeri zorunlu olarak terk ederek daha güvenilir bölgelere göç etmek olmuştur. Savaşın etkilediği ülkelerde yaşanan sınır dışı ve zorunlu tahliye gibi uygulamalar, milyonlarca insanı yerinden etmiştir.

Küresel ve bölgesel çaplarda yaşanan büyük savaşlar, insan haklarının ağır ihlalleri, etnik, dinsel çatışmalar ve iç savaşlar uluslararası göç olgusunun boyutlarını daha somut bir şekilde insanlığın önüne sermiştir. Dünyanın farklı bölgelerinde meydana gelen savaşlar, baskılar ve iç karışıklıklar nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanlar mülteci ve sığınmacı kategorileri adı altında ayrı bir göçmen grubu oluşturmaya başlamışlardır.

Göç, toplumların üzerinde Sosyo-Psikolojik açıdan derin etkiler bırakan bir süreci ifade eder. Aynı zamanda göç eden topluluk değişime yönelik bir irade göstermiştir. Toplumsal değişim olarak göç, daima gönüllülük esasına dayalı olmayabilir. Gönüllülük ortadan kalktığında ve göçü gerekli kılan, göçe zorlayan etmenler oluştuğunda insanlar zorunlu olarak göç kararı alırlar.

Zorunlu olarak ulusal sınırlar içinde veya sınır ötesinde savaş, ekonomik zorluklar gibi sebeplere bağlı olarak gerçekleşen, duruma göre uzun süreli ya da kısa süreli yaşanabilen bir yer değiştirme eylemi olarak tanımlanabilecek göç olgusu insanlık tarihi kadar eskidir. İlk çağlardan itibaren insanlar, savaşlar ve siyasal baskılar nedeniyle göç etmeye başlamıştır. Tarihte bunu örnekleri sıkça görülmüştür. Bunlardan ilki ve en büyüğü kavimler göçü olarak tanımlanan göç hareketi olduğu söylenebilir. Buradan hareketle denilebilir ki zorunlu göçler tarihte insanlık adına yeni medeniyetlerin, devletlerin ve şehirlerin kurulmasında temel etken olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya, çevre ülkelere işgalci yaklaşımı sonucu birçok ülkeyi tahakkümü altına almıştır. Bunun sonucunda da Alman ordusu Türkiye

sınırlarına oldukça yaklaşmıştır. Bunun karşısında Hükümet, Batı sınırimıza askeri yığınak yapmıştır. Ayrıca Trakya'da bir hat çizerek güçlü bir cephe kurdu muştur. Almanya'nın Balkanlardaki işgal girişimi sebebiyle, batıdaki topraklarından gelecek her türlü tehlikeye karşı müdahalede her daim orduyu hazır bulundurmak istemiştir.

Bu bilgiler ışığında Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sebebiyle Trakya ve İstanbul'daki halkı göçe teşvik etmiştir. Bu göç politikasındaki sebep ise, uzun vadede yapılacak bir askeri işgal girişimi karşısında, halkın zor durumda kalmasını engellemektir. Olası işgal durumunda Trakya cephesinin düşmesinden ve şehir çatışmalarının çıkması ihtimal dâhilinde tutulmaktaydı. Bu sebeptendir ki hükümet, bir göç politikası oluşturarak buradaki insanları Anadolu'nun çeşitli yerlerine göndererek halkı korumaya çalışmıştır. Hükümet, göç konusunda çok titiz davranmış ve halkı basın yoluyla yönlendirmeye çalışmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sebebiyle Trakya bölgesinin işgale uğrama ihtimalinin, oldukça fazla can kaybına sebep olacağı endişesi karşısında, Hükümetin, olası kayıpların yaşanmaması için Trakya ve İstanbul'da yaşayan insanların bölgeden göç ettirilmesine yönelik olarak aldığı karar, oldukça isabetlidir.

Bunun için özellikle basın etkin bir şekilde kullanılıp halk, bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Hükümet, yapılacak her duyuruyu basında açıklayacağını bildirmiştir. Basında yapılan duyuruların yanında, yazarlarda aktif olarak katılarak, köşe yazılarında bu göç hadisesini ele alıp desteklemiştir. Durumun ciddiyeti bilindiğinden, halka her türlü kolaylık sağlanarak halkın göç ettirilmesine yardımcı olunmuştur.

Hükümet, Trakya ve İstanbul'daki göç kararını aldığı vakit bunu zorunlu tutmamıştır. Bu işi halkın isteğine bırakmıştır. Ama halkı göç için bilinçlendirmek adına için her türlü girişimde bulunup teşvik etmiştir. Bunun için Anadolu'ya geçecek vatandaşların yolculuklarının ücretsiz gerçekleşeceğini bildirmiştir. Bu yolculuğu ister kara yolu isterse deniz yolunu kullanmayı halkın tercihine bırakmıştır. Vatandaşların kaymakamlıklara giderek başvurmaları gerekmektedir. Halktan, en fazla 9 kişi ile yanlarında ise 50 kg yük bulundurarak yolculuk

yapılabileceği istenmiştir. Bu yük aşıldığı takdir de ücret farkının isteneceği belirtilmiştir.

Hükümet Anadolu'ya göç eden kişiler için çıkarmış olduğu bir kararname ile gönüllü olarak göç eden kişilerin elinde bulundurmuş olduğu beyannameyi kaymakamlığa gösterip izin alıp sonrasında tekrar eski yerlerine geri dönmenin de önünü açmıştır. Bu kadar badirelerden ve tedbirlerden sonra Hükümetin uygulamış olduğu politikalar sayesinde, ülke savaşa girmemiştir. Fakat ülke askeri olarak savaşa girmemesine rağmen ekonomik ve sosyolojik açıdan olumsuz etkileri görülmüştür. Bununla beraber savaş tehlikesi sınırimıza yaklaşmasına rağmen Trakya ve İstanbul halkı, bu tehlikeyi göze alarak bulunduğu yeri terk etmemiştir. Hükümet, buna karşın göç için yoğun bir şekilde çalışmıştır. Fakat bu konuda istenilen sonucu tam anlamıyla alamamıştır.

Hükümetin kontrolünde yapılan bu göçler İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini minimize etmiştir ve bu durum temelde olumlu olarak karşılanmaktadır. Fakat Hükümet kontrolünde yer değiştirilen bu göçmenlerin gitmek istediği yerlere ulaşmadan, son limanlar ve istasyonlara bırakılmaları, hem güvenlik zafiyeti oluşmasına hem de insanların daha çok zorluklarla mücadele etmesine sebep olmuştur.

Son olarak İkinci Dünya Savaşı sebebiyle Trakya ve İstanbul'da alınan bu göç kararı, yalnızca bölgesel bir tedbir olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat hem sosyal boyutu hem ekonomik boyutunu düşündüğümüzde tüm ülkeyi etkilemiştir. Yapılan göç sonrası, göç alan bölgelerde sosyolojik, ekonomik ve kültürel olarak bu durumun yarattığı etkileri göz ardı etmemiz mümkün değildir. İkinci Dünya Savaşı'nın gerçekleştiği bu olağanüstü dönemde, göç için çıkarılan yasalar tam olarak tatbik edilmemiş olsa da Hükümet, imkânlar dâhilinde elinden geleni yapmıştır.

Çalışmanın sonunda, savaşlar sebebiyle zulüm ve baskıdan kaçan insanların birçok defa ülkemize gelmiş olduklarını belirtmeliyim. Ayrıca coğrafi konum itibarıyla, geçmişte günümüze göçmenleri çekim noktası olmuş olan Türkiye'nin, bu özelliğini gelecekte de devam ettireceği muhakkaktır. Göçmenlerin gittikleri yerlerde

toplumla uyum içerisinde yaşamaları adına somut politikalar üretilmesi gerekmektedir. Bunun yanında geri dönmeleri için kolaylıklar sağlanmalıdır.

Son söz olarak bizim bu tezi yazmamızdaki amaç; İkinci Dünya Savaşı sebebiyle geçmişte yaşanmış Trakya ve İstanbul'dan yapılan ve günümüze kadar yeterince araştırma konusu olmayan göç olayını, tüm gerçekliğiyle ortaya koymaktır. Bu tezi yazarken insanların sosyal durumları, ekonomik güçleri, siyasal süreçleri, insanların bakış açısı ve bu göçün olumlu ve olumsuz olarak etkileri her bakımdan ele aldık. Bu tezi gelecekte olası bir savaş durumunda hükümetlerin göstermesi gereken refleksleri, insanları organize bir şekilde bir araya getirmeyi ve alınması gereken önlemleri, geçmişten yararlanarak, gelecekte olası yaşanacak savaş için tecrübe ve hazırlık bakımından kaynak olmasını istedik. Ayrıca tekrar yaşanabilecek bir savaş durumunun gerçekleşmesi ihtimaline karşı başarı, ancak ülkedeki her bir ferdin birlikte ve organize bir şekilde çalışmasıyla mümkün olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin, her dönemde karşılaştığı çeşitli göç olayları karşısında, daha yapıcı politikalar üretilip geleceğe emin adımlarla ilerlemesi gerekir. Aksi takdirde göç konusu hafife alınırsa Türkiye'yi, gelecekte daha büyük tehditlerin beklediği ihtimal dâhilindedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Vesikaları

- BCA, Fon kodu: 030. 10, Yer Kodu: 73. 481. 12.
- BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2, Yer Kodu: 106.72.5.
- BCA, Fon Kodu: 030.18.1, Yer Kodu: 95.53.12.
- BCA, Fon Kodu: 30, 18, 1, 2, Yer Kodu: 96, 86, 18.
- BCA, Fon Kodu: 30.10, Yer Kodu: 170.182.9.
- BCA, Fon Kodu: 30.10, Yer Kodu: 179.235.13.
- BCA, Fon Kodu: 30.10, Yer Kodu: 47.303.9.
- BCA, Fon Kodu: 30.10, Yer Kodu: 56.377.3.
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1, Yer Kodu: 95.52.17.
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer Kodu: 82.28.6.
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer Kodu: 94.29.4.
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer Kodu: 94.39.19.
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer Kodu: 95.44.8.
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer Kodu: 95.63.1.
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer Kodu: 96.75.13.
- BCA, Fon Kodu: 490.1, Yer Kodu: 611.120.5.

Kitaplar ve Makaleler

- (1935) *CHP Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşme Tutanağı (9-16 Mayıs 1935)*, Ulus Yayınları, Ankara, s. 143.
- (1993) *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler*, Çev. Seha L. Meray, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Ağanoğlu Y. (2001) Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanlar'ın Makus Tarihi Göç, *Kum Saati Yayınları*, İstanbul.

- Akar, R. (1992) *Varlık Vergisi Kanunu*, Belge Yayınları, İstanbul.
- Akıncı A.- Usta S. (2015) “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili olan İç Faktörlerin Analizi”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 17, S. 29, 41-52.
- Akıncı B.-Nergis A. ve Gedik E., (2015) “Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul” *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, 58-83.
- Akşın, S. (1990) *Çağdaş Türkiye 1908-1980 4*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Amerika Gizli Örgütü, (2012) *Seçilmiş Diktatör Adolf Hitler’in Psikanalizi*, Çev. Güneş Ayas, BS Yayınevi, İstanbul.
- Ançıeri E. (1959) “Roma-Berlin Mihverinin İç Yüzü (1937-1940)”, Çev. Süheyy Derbil, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 16, S. 1, 58-70.
- Arar İ. (1997) *Atatürk’ün İzmit Basın Toplantısı*, Cumhuriyet Yayınevi, İstanbul.
- Arcayürek, C. (1987) *Şeytan Üçgeninde Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Arı K. (1992) “Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 8, S. 23, 409-420.
- Arı K. (2000) *Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Armaoğlu, F. (1999) *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- Arslan M. (2016) “2. Dünya Savaşı ve Türkiye’de Savaş Ekonomisi”, *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, S. 2, 1-14.
- Ateş, H. “Vekâlet Savaşının Sinsi Boyutu: Beşinci Kol Faaliyetleri”, s. 5-6. https://www.academia.edu/31910575/Vek%C3%A2let_Sava%C5%9F%C4%B1n%C4%B1n_Sinsi_Boyutu_Be%C5%9Finci_Kol_Faaliyetleri (12.02.2019).
- Avcıoğlu, D. (1976) *Türkiye’nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)*, Tekin Yayınevi, İstanbul.

- Aydemir S. ve Şahin M. C. (2018) “Zorunlu-Kitleesel Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar Örneği”, *Dini Araştırmalar*, C. 21, S. 53, 121-148.
- Aydemir Ş. S. (1932) “Polemik: Çok Nüfuslu Anadolu”, *Kadro Dergisi*, S. 5, s. 31-48.
- Aydemir, Ş. S. (1991) *İkinci Adam 1939-1950 II*, Remzi Yayınları, İstanbul.
- Bakar, B. (2007) “İkinci Dünya Savaşı’nda İstanbul ve Trakya’dan Anadolu’ya Göç ve Paniğe Karşı Propaganda” *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, C. 0, S.12, 1-35.
- Bayraktar, H. (2007) “Kırım ve Kafkasya’dan Adana Vilayeti ’ne Yapılan Göç ve İskanlar (1869-1907)”, *Türkiyat Araştırma Dergisi*, Konya, S. 22, 405-434.
- Bekcan U. (2013) “Devrimden Sonra: Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası 1917-1925”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 68, S. 4, 72-102.
- Bekcan U. (2016) “Sovyetler Birliği’nin Savaş Öncesi Döneme Bakış (1933-1939): Nazilerin Avrupa’yı İşgalinin Sorumlusu Kim?”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 13, S. 50, 101-118.
- Bilge M. L., (1991) “Arnavutluk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara, 1991, C. 3, 383-390.
- Bodur H. (2005) *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1900-1999)*, Çağlar Yayınları, Ankara.
- Boratav, K. (2005) *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Boratav, K. (2006) *Türkiye’de Devletçilik*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Burçak, R. S. (2015) “İngiliz-Fransız-Türk İttifakı (19 Ekim 1939)”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 4, S. 1, 347-374.
- Çelikçi Abdül Samet – Kakışım Can, (2013) “İtalyan Faşizmi ve Tarihsel Gelişimi”, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 2, 83-99.
- Çavdar, T. (2004) *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitapevi, Ankara.

- Çetin, S. (2013) “İkinci Dünya Savaşı’nda İstanbul ve Trakya’nın Tahliye Edilmesi,” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 52, 771-802.
- Dilek, M. S. (2013) “Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand Kellog Paktı”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, C. 10, S. 37, 145-169.
- Doğan, C. (2016) “Cemiyet-i Akvam’ın Kuruluşunun İstanbul Basınına Yansımaları”, *Osmanlı Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, C. 2, S. 2, 3, 33-47.
- Doğruöz V. T.- Çavdar, E. (2016) “Trakya’da Yeşilyurt Gazetesine Göre 1944 Yılında II. Dünya Savaşı ve Kırklareli”, *Tarih ve Gelecek dergisi*, C. 2, S. 2, 36-69.
- Dokuyan, S. (2014) “Savaş Ekonomisi ve Varlık Vergisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S 2, 23-56.
- Duman Ö. (2008) “Atatürk Döneminde Romanya’dan Türk Göçleri (1923-1938)”, *Bilig Dergisi*, S. 45, s. 23-42.
- Duman Ö. (2009) “Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 11, S. 43, s. 473-490.
- Durmaz Edip, (2017) “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Trakya Umum Müfettişliği Bölgesi’nde Anadolu ve İstanbul’a Yapılan Göçler ve Edirne’nin Sükûtu”, *Geçmişten Günümüze Göç I*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, s. 233-244.
- Dursun D. (1991) “Avusturya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara, C. 4, 177-178.
- Duru, B. (2008) “1941: Kıtık Yılında Milli Korunma Kanunu uygulamaları”, *Türkiye Cumhuriyeti İdare Tarihi Araştırma*, Ankara, 159-224.
- Engin, İ. (1968) *Göç Yolları Tıkadı*, Ararat Yayınevi, İstanbul.

- Erdem Çiğdem – Erdem Demirhan Fahri, (2016) “İtalya’da Faşizmin Yükselişi ve Antoniiio Gramsci’nin Faşizmi Karşıtı Strateji ve Taktikleri”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 1, 103-127.
- Erdoğan M. ve Ayhan K. (2015) “Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Ergüven N. S. ve Özturanlı B. (2013) “Uluslararası Mülteciler Hukuku ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 62, S. 4, 1007-1061.
- Ertan K. A. ve Ertan, B. (2019) “Türkiye’nin Göç Politikası”, *İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar*, C. 1, S. 2, 7-39.
- Geray C. (1970) “Türkiye’de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi”, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 3, S. 4, 8-36.
- Goç V. P. (2011) *Beynelmilel Usul-i Temsil İskân-ı Muhacirin*, çev. Ali Cin – Haluk Kortel, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Gönlübol, M. (1964) *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Gözcü, A. (2018) “İkinci Dünya Savaşı Türkiye’sinde Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 62, 85-108.
- Güçlü, M. (1991) “Varlık Vergisi (1942-1944)”, *Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C 2, S. 3, 96-109.
- Güler A. (2016) “Mülteci Sorunu ve 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme: Siyasi Gerçeklik ve Normatif Düzen İkilemi”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, C. 13, S. 51, 40-61.
- Güreşçi, E. (2016) “Ortak ve Farklı Yönleriyle İç ve Dış Göçler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 43, 1058-1064.

- Gürün, K. (1983) *Dış İlişkileri ve Türk Dış Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
- Hale, W. (2003) *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- İnan C. E. (2016) “Türkiye’de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, 10-33.
- İnbaşı M, (2013) “Üsküp”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara, C. 42, 377-381.
- İpek N. (1991) “Kafkaslardan Anadolu’ya Göçler (1877-1990)”, *19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 1, 97-134.
- İpek, N. (1999) *Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri (1877-1890)*, TTK Yayınları, Ankara.
- İpek, N. (2014) “Kaynakların Dilinde Göç Kavramı”, *Karadeniz İnceleme Dergisi*, C. 17, S. 17, 9-20.
- Kara A. (2018) “Türkiye’de Göç ve Uyum Tartışmaları: Geçmişe Dönük Bir Bakış”, *İdealkent*, C. 5, S. 14, 11-28.
- Karabulut, K. (2005) “11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi’ne Bir Bakış”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 11, S. 27, 325-339.
- Karabulut, P. Ç. (2015) “İkinci Dünya Savaşı yıllarında Milli Korunma Kanunu ve Ege Kırsalında Etkileri”, *Tarih Okulu Dergisi*, C. 8, S. 22, 371-398.
- Kaştan, Y. (2015) “Türkiye’de Göç Yaşamış Çocukların Eğitim Sürecinde Karşılaşılan Problemler”, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 2, S 4, 216-229.
- Kavas, A. (2001) “İtalya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara, C. 23, 446-448.

- Kayam H. C. (1993) “Lozan Barış Antlaşmasına Göre Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Konunun TBMM'de Görüşülmesi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 9, S. 27, 581-608.
- Kennedy Paul, (2001) *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Çev. Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Kıran A. (2008) “Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş”, *Girne Amerika Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 3, 19-36.
- Koçak, C. (1992) “Siyasal Tarih 1923-1950” *Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 84-173.
- Koçak, C. (1996) *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945) 1*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Lewis C. (2012) *UNCHR and International Refugee Law*, Routledge, London and New York.
- McCharty J. (2014) *Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanların Etnik Kıyımı (1821-1922)*, TTK Yayınları, Ankara.
- Nizamoğlu, (2001) Yüksel “İtalya-Habeş savaşı, Vehip Paşa ve Türkiye”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C. 2, 270-289.
- Nuri Şeref, (1 Ağustos 1935) “İskân Kanunu ve Yurtlandırma Politikamız” *Ulus*.
- Öksüz, H. (2002) “Atatürk Döneminde Balkan Politikası”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, C. 16, 1134-1170.
- Ökte, F. (1951) *Varlık Vergisi Faciası*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul.
- Öymen, A. (2002) *Bir Dönem Bir Çocuk*, Doğan kitap Yayıncılık, İstanbul.
- Özçelik, M. (2010) “İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2010, C. 1, S. 29, 253-269.

- Özdemir, H. (2012) “Türkiye’de İç Göçler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akademik Bakış Dergisi*, 2012, S. 30, 1-18.
- Özlu, H. (2012) “Arşiv Belgelerine Göre, İkinci Dünya Savaşı’nda İzmir ve Trakya’nın Savunmasına Yönelik Türk-İngiliz Heyetlerinin Görüşmeleri ve Alınan Tedbirler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi*, C. 12, S. 24, 233-253.
- Özlu, H. (2012) “İkinci Dünya Savaşı’nda, Adana Görüşmeleri Sonrası, İngiltere’den Sağlanan Askeri Yardımların, Türkiye’de Sevkiyat ve Lojistik Yapılanması,” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 13, S 50, 449-478.
- Öztürk, İ. M. (2013) “İkinci Dünya Savaşı Türkiye’inde Olağanüstü Ekonomik kararlar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi” *Tarih Araştırma Dergisi*, C. 32, S. 54, 135-166.
- Öztürk Levent, (1995) “Habeşistan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara, C. 11, 491-496.
- Potyemkin, (2009) V. *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, Evrensel Basım Yayını, İstanbul.
- Roberts, J.M. (2010) *Avrupa Tarihi*, İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- Sander, O. (1996) *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Sarıkaya, M. E. (2018) “Zorunlu Göç Bağlamında Kur’an’da Göç”, *Journal Of Analytic Divinity*, C. 2, S. 1, 235-252.
- Sav Ö. (2016) “Uluslararası Hukuk Açısından “Sığınma”, “Göç”, “Nüfus Mübadelesi”, “Vatansızlık”, Gibi “Silahlı çatışma” Bağlantılı Nüfus Sorunları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 124, 497-558.
- Saydam, A. (1997) *Kırım ve Kafkas göçleri (1856-1876)*, TTK Yayınları, Ankara.
- Sayın, H. C.-Çabuk, S. Ç.-Özgüler, V. C.-Akşit, A.-Çabuk, A. (2018) “Göçmenler İçin Barınma, İstihdam ve Mekânsal Çözümleri Kapsayan Bir Yerleşim Modeli Önerisi”, *Akademik Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S. 65, 351-368.

- Selek, S. (2009) *İsmet İnönü Hatıralar*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Shirer, W. (1970) *Nazi İmparatorluğu Doğuşu, Yükselişi ve Çöküşü 1*, Çev. Rasih Güran, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul.
- Sönmez, Ş. (2011) “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Hükümetlerinin Temel Gıda Maddelerinin Temini Konusunda Aldığı Tedbirler”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 12, S. 47, 599-629.
- Şahin C. (2019) “Atatürk Dönemi Göç Politikasının Temel Esasları”, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası III*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 318-360.
- Şenel, A. (2001) *Çağdaş Siyasi Akımlar*, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Şeyşane, V. (2013) “İki Savaş Arası Dönemde Uluslararası Toplum ve Çatışma: İngiliz Okulu Perspektifinde Mançurya Krizini Anlamak”, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, C. 1, S. 1, 16-31.
- Şimşek A.-Çencen, N. (2014) “Milli Şef Dönemi (1938-1950)”, *Modern Türkiye Tarihi*, Marmara Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 261-273.
- Teke, C. (2016) “II. Dünya Savaşı’nda Adana Görüşmeleri ve Etkileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, C. 9, S. 45, 302-310.
- Tepekaya M. (2006) “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kırım ve Kafkasya’dan Göç Hareketleri ve Saruhan (Manisa) Sancağına Göçler”, *Türk Dünyası İnceleme Dergisi*, C. 6, S. 2, 463-480.
- Tezcan, D. (2014) “Saldırgan Savaş ve Devletlerarası Ceza Hukuku”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 49, S. 1, 349-363.
- Türkan, C. (2012) “Türkiye-İtalya İlişkileri (1930-1950)”, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları*, C. 2, S. 14, 779-813.
- Tüysüzoğlu, G. (2011) “İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiliz Dış Politikası: İmparatorluk Yaşıyor mu?”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 26, s. 1-23.
- Uçarol, R. (1995) *Siyasi Tarih (1789 – 1994)*, Fizik Kitabevi, İstanbul.

- Ulusan, Ş. (2008) “Türkiye’nin Milletler Cemiyeti’ne (Cemiyeti Akvam) Girişi”, *Çağdaş Türkiye Tarih Araştırma Dergisi*, C. 7, 237-258.
- UNCHR, (2005) *An Introduction to International Protection*, <https://www.unhcr.org/publications/legal/3ae6bd5a0/self-study-module-1-introduction-international-protection-protecting-persons.html> (8.08.2019).
- Uzman N. (2018) “Türkiye’nin Göçmen Politikalarını Belirleyen Etkenler (1923-1947)”, *Bilimin Uğrunda 30 Yıl*, Ankara, 271-281.
- Uzun E. (2016) “Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK’nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri,” *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2, 60-85.
- Üçok, Ç. (1975) *Siyasal Tarih (1789 – 1960)*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Vardağlı E. T. (2017) “Doğu-Batı Ekseninde Türk-Yunan Diplomasisi: Lozan Barış Görüşmeleri ve Nansen-Venizelos Mektuplaşmaları”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 17, S. 34, 97-132.
- Weisband, E. (2000) *İkinci Dünya Savaşı’nda İnönü’nün Dış politikası*, Çağdaş Yayıncılık, İstanbul.
- Yalçın, O. (2011) “İkinci Dünya Savaşında İsmet İnönü ve Churchill Arasında Yapılan Adana Görüşmesi,” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 12, S. 47, 701-731.
- Yavaş, G. (2017) “İkinci Dünya Savaşı Sonrası İtalya’nın Dış Politikası (1948-1990): Atlantikçilik ve Avrupalılık”, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 2, 111-130.
- Yalman, A. E. (1997) *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, Pera Yayınevi, İstanbul.
- Yılmaz. M. E. (2007) “Westphalia’dan Günümüze Savaş”, *Uluslararası ilişkiler Akademik Dergisi*, C. 4, S. 14, 17-38.

Yılmaz, M. (2002) “Atatürk Döneminde Türk Dış politikası (1919-1938)”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, C. 16, 1044-1078.

Yılmaz, A. (2014) “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”, *Turkish Studies Dergisi*, Ankara, C. 9, S. 2, 1685-1704.

Tezler

Boykoç, S. (2008) *II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir.

Ceren U. (2016) *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Ekonomik Sıkıntuların Sosyal Hayata Etkileri (1939-1945)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.

Çetin, S. (2008) *İkinci Dünya Savaşı'nda İstanbul ve Trakya'da Alınan Tedbirler: Pasif Korunma ve Tahliye*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Şahin, C. (2011) *XIII. Yüzyıldan Günümüze Eskişehir Yöresinde Tatarlar*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.

Sürelî Yayınlar

Resmî Gazete

Cumhuriyet

Vatan

Yeni Sabah

İnternet Kaynakları

<https://blog.cyberage.com.tr/2016/11/14/5-kol-faaliyetleri-ve-toplum-uzerindeki-etkileri/> (12.02.2019).

<https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/176/zorunlu-goc-ve-psikolojik-etkileri> (26.05.2019).

<https://www.biyografi.info/kisi/fridtjof-nansen> (30.07.2019).

EKLER

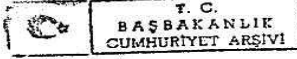
EK 1.1. Trakya ve İstanbul'dan göç eden asker ailelerine yapılan yardımlar (BCA, Fon Kodu: 30.10, Yer Kodu: 47.303.9).

T. C.
Bolu Vilayeti
Mektubi kalemi
Sayı
3041
100

Muca baş vekâlete

39

125

Özü :
Trakya ve İstanbul'dan
gelen asker ailelerine
Yapılan yardım hakkında

2/5/94I tarih ve 168 Sayılı Tel. Buyrukları karşılığında
gıdır .

5/5/94I tarihli Belediye Encümeni kararile Trakya'dan
ve İstanbul'dan gelen bir aileye Bolu Belediyesince -
Yardımlar yapılmış olup Vilayetimiz merkez ve mülhakatı
na bu mntakalaradan gelmiş Başka asker ailesi Gelme
digi ve geldiğinde Yüksek emirleri dairesinde her -
dürlü yardımın yapılacağını Üstün ve derin saygıla
rımle ydca katlarına arz ederim .

A. C. Durmuş 14/5/94I

Bolu Valisi
Ahmet Durmuş evrendâlek

İmza et Durmuş evrendâlek

-4-
12602

14.5.94I 3041/3960 1

EK 1.2. Trakya ve İstanbul'dan göç eden asker ailelerine yapılan yardımlar (BCA, Fon Kodu: 30.10, Yer Kodu: 47.303.9).

T. C. BAŞVEKÂLET Yazı İşleri Dairesi Müdürlüğü Sayı:		T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARSIVI	Dosya işaretleri 37 125
Gelen Tarihi			
Erkek Numarası			
Müserrif			
Tevdi Tarihi	3.V.1941		Dahiliye Vekilliğine
Mühür			
Tebliğ tarihi	3 - "		
Muhabele edener			
Sıra No.	Umumî 6-444 Husurî 1814		Askerlik Mukellefiyeti Kanununun 71 ve 72 nci maddeleriyle asker ailelerine yardım tulinmesinde vacibince asker ailelerinin iş ve ibatelerinin temini hususuna dair, Umumî Mukfettislikler ile bildum Vailiklere 3.V.1941 tarih ve Husurî Kelem Md: 166 sayı ile teminen yazılan telgrafın bir surati ilişik olarak tekdin edilmiştir. Seyirlerimle arz ederim.
Merhul	1		
Sark tarihi			
Makaryidin imzası	5-5-41		
			Başvekil Yerine Müstesar V. Amis
			3.5.41 af

030 10 47 303 9

2

EK 2.1. Trakya bölgesinde yapılan göçün müfettişler tarafından denetlenmesi
(BCA, Fon kodu: 030. 10, Yer Kodu: 73. 481. 12).

T. C. Münakalât Vekâleti Hususi Kalem Müdürlüğü SAYI 659	Yazıldığı yer: Edirne	Telgraf merkezinin numarası 9221
	Tarihi : 10/4/1941	Kaleme geldi 10 / 4 / 19 41
	Numarası : 3/196	Açıldı 10 / 4 / 19 41
Acele Münakalât Vekâletine		
T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ	Bugün Muratlı ve Uzunköprü işlerini mahallinde gördüm ve Tekirdağ valisi ile görüşüm. Mültecilerin nakliyat işi en iyi bir tarzda devam ediyor. Bu akşam kalkacak olan vapur için hazırlanıyorlar. Ve Keşan Malkaradan karayolile Uzunköprüden trenle gelecek kafilerler de aynı intizamla idare edilecektir. Edirneye kalabalık gelen araba ve yaya kabileler de Sazlıdere ve uzunköprü kara yolile gönderilecektir. Bu sivil kafilerini yollarda gördüm. Bugün Pityon demiryolu köprüsünden yaya olarak gelen 1200 kişidir. Ayrıca gelecek olup trenle yollanacak çoktur. Edirne kafilesinden büyük koyun sürüleri getiren arabalı Türk köylüsü ile konuştum. Bunlar dikkatimi çeken şu malumatı verdiler. Biz Yunun Bulgar hududunun tam üzerinde ve Ortaköy karşısında Türk köylülörüyüz. Yunan Jandarma subayı Almanların Gömülcüneye girmek üzere olduğunu ve başlarının çaresine bakmalarını söyledi. Bunun üzerine Balkan ve umumi harpde Edirnedden koğulmuş olan Bulgar gagavuzları bizlere musallat oldular. Buralara Bulgar ve Almanlar gelecektir. O vakit sizin hesabınızı göreceğiz demıştır ve Türk mallarının kapı ve pencere gibi eşyalarını kırmaşlar. Bununla beraber bu iltica ve muhaceretten çok memnundur. Muratlıda gördüğüm: Elen jandarma subaylarından öğrendiğine göre yerlerinde kalan ve henüz çıkmayan veya çıkamayan 150 bin kişi vardır. Yunan Millî bankası Dedeagaç merkezi vapurla ve parası ile birlikte	
	030	10

EK 2.2. Trakya bölgesinde yapılan göçün müfettişler tarafından denetlenmesi hakkında (BCA, Fon kodu: 030. 10, Yer Kodu: 73. 481. 12).

T. C. Münakalât Vekâleti Hususi Kalem Müdürlüğü SAYI	Yazıldığı yer:	Telgraf merkezinin numarası:
	Tarihi :	Kâleme geldi / / 19.
	Numarası :	Açıldı / / 19

T. C. (2)
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

gelmiştir. Sofulu şubesi Edirneye ₺ parasile birlikte gelmiş ve paralarını Türk parasile değiştirerek Elen milletine vermiştir.

İpsaladaki Yunan generali Zizi tabanca ile intihar etmiştir. Bu zatın alaylı cesur ve namuslu olduğu fakat pek sinirli olup belki vakıtsız çekilmek teessürüne kapıldığı tahmin edilmektedir.

Dahiliye, Hariciye, Millî Müdafaa, Sıhhat ve İç-timaî Muavenet, Münakalât , Ziraat Vekâletine, Genelkurmay Başkanlığına arz edilmiştir.

Emniyet Müşavirliği 3/196 sayılıdır.

Trakya Umumi Müfettişi
K.Dirik

hıfzı
10-4-94

030	10			73	481	12
-----	----	--	--	----	-----	----

2

EK 3.1. Başlatılacak göç için alınan karar (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer Kodu: 94.29.4).

GİZLİLİĞİ 20/06/1994 tarih ve
03371 sayılı Onayla KALDIRILDI

T. C.
BAŞVEKALET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı:
2
15549

KARARNAME

Trakya ve İstanbulun tahliye sureti hakkında Nafia , Sıhnet ve İçtimaî Muavenet, Ziraat, Maarif Vekilliklerinden müteşekkil heyetin I/4/1941 tarih ve 70/74 sayılı müşterek teklifi İcra Vekilleri Heyetince I / 4 / 1941 tarihinde tetkik ve mütalea olunarak tahliye işlerinin aşağıda tesbit olunan şekilde icrasına karar verilmiştir:

I - Trakya'da Çakmak hattının ilerisinde ^{ve} derinliğinde ve Edirne ile Enez arasında bulunan sahadaki köylerin tahliyesi , Askerî kıtalarımızın alacağı sevkülceyşî vaziyete göre tanzim ve buna intizaren şimdilik tehir olunacaktır. Kırklareli, Edirne ve Uzunköprü şehir ve kasabalarının tahliyesi bununla beraber düşünülecektir.

2- A) Trakya mintakasında bulunan okullardan Edirne kız ve erkek öğretmen okullarile lise pansiyonundaki parasız yatılı talebe, erkek Sanat okulu ve Lüleburgazdaki Kepirtepe Köy Enstitüsünün Anadolu'da Maarif Vekaletince tesbit edilecek mürettep mahallere nakillerine bağlanacaktır.

B) Askerî okullar, Erkek sanat okulları, köy enstitüleri hariç olmak üzere muhtelif vekaletlere bağlı her derecedeki tahsil müesseselerinin ençok 15 Mayıs'a kadar dersler ve imtihanları bitiren bu tarihte kapanmış olmaları lazımdır. Paralı ve parasız yatılı talebe, her türlü mazeret mevzuubahis olmaksızın velileri nezdine gideceklerdir.

C) İstanbul'daki Askerî okullardan Harp Akademisi, Askerî Tıbbiyenin P.C.N. ve I.2.3.4. sömesterleri talebesi Ankaraya, Fen tatbikat okulu Mamak'a , Topçu ve Topçu atış okulları Polatlıya nakledileceklerdir. Yedek subay okulunun yeri sonra tesbit olunacaktır.

18 01 02 94 29 4

EK 3.2. Başlatılacak göç için alınan karar (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer Kodu: 94.29.4).

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı:

- 2 -

Ç) İstanbuldaki Yüksek Öğretmen okulu ve Tıp Fakültesinin P.C.N. ve I.2.3.4. s0mesterleri talebesi ders ve imtihan bitimi için tesbit edilmiş olan 15 Mayıs'dan sonra , şimdiden istihzaratı yapılarak, Ankaraya nakledilecektir. İstanbulda mevcut Öğretmen okullarile Orta Öğretim müesseselerindeki parasız yatılı talebe Ankaradan gayri yerlere alınacaktır.

D) Ait oldukları Vekâletler tarafından okul nakline mürettep olan binalar hiçbir suretle işgal olunmayacaktır. Bu cihetin teminine Valiler memurdur.

3 - İstanbul ve Trakya'da oturan ve başka hiçbir iş ve gücü olmayıpta aldığı tekaüt maaşile geçinen ve seferde de bir hizmet deruhte etmiyecek olan Askerî ve Mülkî mütekaïtler ile eytam ve eramilin âileleriyle birlikte (Trakya - İstanbul - İzmir - Erzurum - Ankara hariç olmak üzere) istedikleri yerlerin iskele ve istasyonlarına kadar Devlete ait vapor ve trenlerle mütesaviyen nüfus başına 50 kiloya kadar sandık ve denk eşyalarile birlikte meccanen nakillerinin yapılması muvafık görülmüştür. İstanbul, Trakya ve İzmir Malsandıklarından tekaüt ve eytam ve eramil maaşı bulunanların gittikleri yerlerde sekteye uğramadan maaşlarını almaya devam etmelerini temin edecek usul Maliye Vekâletince der'akap tesbit edilecektir.

4 - İstanbul ve Trakya'da oturupta (İstanbul - İzmir - Ankara - Erzurum hariç olmak üzere) Anadolu'da bulunan akrabaları nezdine aileleriyle birlikte gitmek arzusunu izhar edenlerin veyahut kendileri kalıpta ailesini göndermek isteyenlerin istedikleri yerin iskele ve istasyonlarına kadar Devlete ait vapor ve trenlerde nüfus başına mütesaviyen 50 kiloya kadar sandık ve denk eşyalarile meccanen nakilleri tensip edilmiştir. Bunların tertip ve kademelenmesi Dahiliye Mûnakalât Vekâletleriyle İdarei Örfiye Komutanlığı tarafından temin olunacaktır.

94 29 4

EK 3.3. Başlatılacak göç için alınan karar (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer Kodu: 94.29.4).

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı:

- 3 -

5 - Trakya mintakasile İstanbuldaki mahbus ve mevkuflar hakkında icabeden ve mümkün olan tertibat Adliye Vekâletince tesbit ve icra olunacaktır.

6 - İstanbulda mevcut mayi mahrukattan petrol ve muştakları Eskişehir , Afyonkarahisar , Konya , Ankara , Kayseri ve Samsun merkez ve mintakalarına 15 gün zarfında nakledilecektir. Bundan sonra ^{cenuptan}gelecek mayi mahrukât İskenderun ve İzmirle boşaltılacaktır.

7 - İstanbuldaki fabrikalar, çalışmalarını sekteye uğratılmaksızın , yerlerinde bırakılacaklardır. Nakli mümkün ve bir nevi ihtiyat mahiyetinde olabilecek küçük fabrikalar Anadoluya getirilebilir.

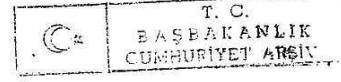
8 - İstanbul ile Örfî İdare mintakasına dahil vilâyetlerde mevcut ve fişe dahil eşhas ile Türklerden ve Türk tebaası olan diğer anasırdan temayül ve hareketleri itibarile bu mintakalarda ikametleri zararlı olabilecek eşhas , lüzum ve ihtiyac halinde Örfî idare mintakası haricine çıkarılıp münasip görülecek yerlere sevk ve nakledileceklerdir.

İstanbul ve Trakya ile Çanakkale İzmir ve Ankara gibi yerlerde bulunan ve muhasım Devlet tebaası vaziyetine geçmeleri muhtemel olan ecnebi eşhasın harp halinde hangi yollardan,

26 02 94 29 4

EK 3.4. Başlatılacak göç için alınan karar (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer Kodu: 94.29.4).

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayma
8
15549

- 4 -

ne suretle nerelere nakledilerek bir yere kapanacakları , Genelkur-
may Başkanlığı ile anlaşılacak Dahiliye Vekâleti tarafından temin
olunacaktır.

9 - Nakle mütedair masraflar 3967 numaralı kanunla pasif
koruma işleri için verilmiş olan 1.500.000 liradan bakiyye meb-
lağdan karşılanacaktır.

REİSİCÜMHUR

Jünel İsmail

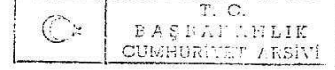
Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
J. R. Akdoğan *H. Menemci* *S. Ural* *S. Savaş*
Ma. V. Mf. V. Na. V. İk. V. S. İ. M. V.
A. Şişir *Zücel* *A. F. Çoban* *M. Akis* *S. A. Aktaş*
G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Ti. V.
F. Karadag *M. Akis* *C. K. Güneş* *M. Ö. Öner*

94 29 4

EK 4. Muhtaç asker ailelerine Korunma için ayrılan bütçeden yardım yapılması hakkında (BCA, Fon Kodu: 30.18.1, Yer Kodu: 95.52.17).

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

GİZLİLİĞİ 20/06/1994 tarih ve
03371 sayılı Onayla KALDIRILMIŞ

Kararname

Karar sayısı

2

16032

Trakya halkından bir kısmının nakledilmiş ve aynı zamanda bu muntakada on beş sınıfın silâh altına alınmış olmasına ve belediye bütçelerinin de müsait bulunmamasına binaen Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ vilâyetleri dahilindeki muhtaç asker ailelerine yardım yapılmak üzere pasif korunma tahsisatından yüz bin lira verilmesi hakkındaki Dahiliye Vekilliğinin 17/6/1941 tarih ve 64/60691 sayılı tezkeresiyle Maliye Vekilliğinin 19/6/1941 tarih ve 1113/2/2604 sayılı mütaleanesi İcra Vekilleri Heyetinin 19/6/1941 tarihli toplantısında tetkik ve mütalea olunarak; İkinci Umûmî Müfettişlik muntakasına dahil vilâyetlere Dahiliye Vekâletince tefrik edilecek para, vilâyetlerin hususî idare bütçe kararnamelelerinde yazılı olduğu ve hile bir taraftan irat ve diğer taraftan asker ailelerine yardım için icap eden belediye ve köylere yardım olarak sarfedilmek üzere tahsisat kaydı suretile pasif korunma tahsisatından Dahiliye Vekâleti emrine yüz bin lira verilmesi kabul olunmuştur.

REİSİCUMHUR

İsmet İnönü

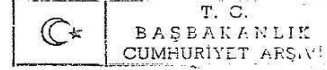
09 0 18 01 02 95 52 17

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
Ma. V. Mf. V. Na. V. İ. V. S. İ. M. V.
C. İ. V. Zr. V. Mü. V. Tl. V.

EK 5. Trakya'da bulunan Nakkaş, Örcünlü ve Sıhhat köylerinin nakli için alınan kararlar hakkında BCA, Fon Kodu: 030.18.1.2, Yer Kodu: 106.72.5.

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Tetkik Müdürlüğü
Karar sayısı
3

Kararname

1641

Çatalca Müstahkem Kevkii tesisleri dahilinde bulunan Nakkaş, Örcünlü ve Bahşayış köyleri halkının başka yerlere nakil ve iskânları hakkındaki Millî Müdafaa Vekillliğinin 17/7/1944 tarihli ve 14156/623 sayılı ve Sıhhat ve İğtimalî Müavenet Vekillliğinin 25/7/1944 tarihli ve 90571/17 sayılı yazıları İcra Vekilleri Heyetinin 31/8/1944 tarihli toplantısında tetkik edilerek bu köylerin aşağıda yazılı usul ve esaslar dahilinde nakli kararlaştırılmıştır :

1- Nakledilecek bu üç köy yerine bir veya (mümkün olmadığı takdirde) iki köy kurulacak ve bu yeni köy veya köylerin plan ve ev tipleri (ahır dahil) Sıhhat ve İğtimalî Müavenet Vekillliğince hazırlanacaktır.

2- Birinci fıkraya tevfiken tesbit edilecek keşif bedeli üzerinden mezkûr bir veya iki köyün tesis masrafları Millî Müdafaa Vekillliği bütçesinden İstanbul Vilâyeti emrine verilecek tahsisatla karşılanacaktır;

3- Nakledilecek köylülerin arazilerine mukabil arazi hazırlanarak köyün kurulmasını müteskip kendilerine tevzi edilecektir.

4- Köy kurularak arazileriyle evleri köylüye verildikten sonra mezkûr üç köyün nakline başlanacak ve o zamana kadar köylüler yerlerinde kalarak arazilerinde çalışacaklardır.

REİSİCUMHUR

İsmail

Bş. V. ve
Ha. V. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

Ha. V.

Ma. V.

Mf. V.

Na. V.

İk. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

Zr. V.

Mü. V.

Ti. V.

030 18 01 02 106 72 5

EK 6. İstanbul ve Trakya'dan nakli gerçekleştirileceklerin deniz yoluyla kıyıya ulaşmaları için sandal ve motorlarla kıyıya ulaşmalarının sağlanması hakkında (BCA, Fon Kodu: 30.10, Yer Kodu: 170.182.9).

T. C.
MÜNAKALAT VEKÂLETİ

Deniz Nakliyat Dairesi Reisliği
Şube : Kabotaj İş.

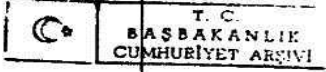
Sayı : 2743/4103

3 / 6 / 1941

Oz: İstanbul ve Trakya'dan tahliye olunacakların motor ve sandal ücretleri hakkında.

Eki :

Yüksek Başvekalete

1 - 2/15549 sayılı kararname mucibince deniz yolile yapılacak olan nakliyatta iskeleleri olmiyan veya iskeleleri olmakla beraber gemilerimizin yanagmasına müsaid bulunmayan yerlerde parasız nakledilen yolcuların vapurlardan sahile motör ve sandal gibi küçük merakible nakledildikleri göz önünde tutulmuş ve bu gibi vesaitle nakledilecek yolcuların mahalli tarifelere göre nakil masraflarının mahalli idare amirleri emrine verilecek avanslarla ödenmesi suretile alâkalıların mağduriyetine mahal verilmesi hususu 26.4.941 tarih ve 1980/3010 sayılı yazımızla Başvekalet Yüksek makamına arz olunmuştu.

Bu kere Dahiliye Vekaletinden alınan 27.5.941 tarih ve 929 sayılı yazıda Maliye Vekaletinin iş'arına atfen hangi mahallere ne miktar tahsisat ayrılması icab edeceği Vekaletinden sorulmaktadır.

Mevzuubahs kararname hükümlerine tevfiakan icrası muktazi nakliyattan deniz yolile yapılacakların kısmı mühimminin ifa edilmiş bulunmasına ve tahsisat muamelesinin de henüz intaç edilememiş olmasına binaen bundan sonra bu yolda bir tedbir ittihazı için zamanın geçmiş bulunduğu ve bu itibarla da mevzuubahs tahsisat işinden sarfınazar edilmesi mütaleasında olduğumuzu saygılarımla arz ederim.

2 - 26.4.941 tarih ve 1980/3010 sayılı yazıya ek olarak yüksek Başvekalete 27.5.941 tarih ve 929 sayılı tezkereye cevaben Dahiliye Vekaletine ve malumat husulü zımında Maliye Vekaletine arz edilmiştir.

Dg.Nk.D.Rg.

Münakalât Vekili

C. K. Y. ...

5. 6. 941

030 10 170 182 9

Hangi tarih ve sayılı yazıya karşılık olduğunun yazılması.

5. 6. 241 9627

EK 7. Kimsesiz asker çocuklarının, çocuk esirgeme kurumu tarafından muhafazası ve himaye edilmesi hakkında (BCA, Fon Kodu: 30.10, Yer Kodu: 179.235.13.)

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARSIVI						
T. C. BAŞVEKÂLET Yazı İşleri Müdürlüğü Şube: <i>EM</i> <i>13464</i> <i>203</i> <i>90</i>						
Dosya İşaretleri						
Gelen Evrakın Tarihi	<i>4/9/94</i>					
Evrakın Numarası	<i>49964</i>					
Mücevvit	Çocuk Esirgeme Kurumu Umumi Merkezi Başkanlığına					
Tersit tarihi	13.11.94					
Mübeyyiz						
Tebyiz tarihi	13.					
Mukabele edenler						
Sadıra No.	Umumi <i>6-2183</i> Hususi <i>5066</i>					
Merbutat	<i>1</i>					
Sevk tarihi	<i>15-11-94</i>					
Mukayyidin imzası	<i>15-11-94</i>					
14.10.94I tarih ve 6219 numaralı tezkereleri cevabıdır :						
Askere gidenlerin kimsesiz çocuklarının asker ailelerine yardım tertibinden Belediyelerce verilecek tahsisatla Kurumunuz tarafından muhafaza ve himayeleri hakkında Dahiliye Vekilliğinin mütaleasını havfi tezkeresi sureti ilişiktir . Bu yolda muamele yapılması muvafık görülmüş ve Valilere tamimi mezkûr Vekillîğe yazılmıştır . Kurumunuzca da gereğinin ifasını rica ederim .						
Başvekil						
<i>19. 11. 94</i>						
<i>[Signature]</i>						
Başvekilin Mühürü						
030	10			179	235	13

EK 8. Trakya'da büyük bir endişe ve panik havasının oluşmadığı hakkında (BCA,
Fon Kodu: 490.1, Yer Kodu: 611.120.5).

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
CUMHURİYET HALK PARTİSİ
İSTANBUL
VİLAYET İDARE HEYET REİSLİĞİ
1289

30.4.1941

281562

C.H.P. Genel Sekreterliği
Yüksek Makamına
Ankara

C. H. P. Genel Sekret
3 Mayıs 1941
57410 Eki:

19.4.941 tarih ve 1164 Numaralı yazımıza ektir:

Bir kısım Trakya ve bilhassa Çorlu kazası halkının kitle halinde hareketleri mücaviri bulunan Siliyri ve Çatalca kazalarımızın köylüleri tarafından endişe ile karşılanmış ve topyekûn bir muhaceret akını tevlid etmişse de teşkilâtımızın daha başlangıçta yapmış olduğu mütemadî teşebbüs ve telkinlerle bu hareketin tamamen önüne geçilmiş ve bugün için bu kazalarımızın hiç bir köyünde bu neviden bir hareket teşebbüsü kalmayarak köylünün zıraf işleriyle meşgul bulunmakta oldukları haber alınmıştır.

Keyfiyeti derin saygılarımla arz ederim.

NO.
Y.S. III
H.A.
S. A. Oğul

Reis
İzmir Mebusu
M. R. Mumukşus

28. Mayıs 1941

56703
No: 57280

490	01			611	120	5
-----	----	--	--	-----	-----	---

EK 9. Trakya ve İstanbul'dan göç edenlerin eski yerlerine nakil edilmeleri hakkında
(BCA, Fon Kodu: 30, 18, 1, 2, Yer Kodu: 96, 86, 18).

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

20/06/1994 tarih ve
16714 sayılı Kararla KALDIRILDI

T. C.
BAŞBAKANLIK
GİZLİLİK ATISI

Kararname

16714

Münakalât Vekilliğinden yazılan 22/9/94I tarih ve 484I sayılı tezkerede; 2/15549 sayılı kararname mucibince İstanbul ve Trakya'dan İstanbul, İzmir, Erzurum, Ankara, Kars hariç olmak üzere diledikleri yerlerin istasyon ve iskelelerine kadar meccanen nakledilenlerin elle- rindeki avdet beyannamelerinin mahallî idare amirleri tarafından vize edilmesine başlanmış ise de bahsî geçen kararnamede, nakledilenlerin avdetlerinin nezaman ve hangi şartlarla temin edileceği hakkında bir hüküm bulunmadığı ve demiryollarının teğrinievel nihayetine kadar sü- recek olan azamî trafik devresi içinde avdet nakliyatının başlaması, mevcut izdihamı fevkalâde artıracak cihetle bu hususta bir karar it- tihazı derpiş edildiği takdirde avdet nakliyatının teğrinievel niha- yetine taliki muvafık olacağı bildirilmiştir.

Bu iş icra Vekilleri Heyetinin 4/10/194I tarihli toplantısında görüşülerek, İstanbul ve Trakya'dan nakledilmiş olanlardan, avdetle- rini isteyenlerin 2/15549 sayılı kararnamedeki esaslar dahilinde tek- rar eski yerlerine nakledilmelerine karar verilmiştir.

REİSİCÜM HUR

İsmail İsmail

03 00 01 02 96 86 18

Bs. V. *N. K. Kayakcı* Ad. V. *İ. İsmail* M. M. V. *S. Akman* Da. V. *F. K. Kökçü* Ha. V. *S. Sarıoğlu*
Ma. V. *A. Ağralı* Mf. V. *Y. Günel* Na. V. *A. F. Çeliseoğlu* İk. V. *S. İ. M. V. D. H. Akbaş*
G. I. V. *S. Karacın* Zr. V. *M. K. Kökçü* Mü. V. *C. K. Güneş* Tl. V. *İ. İsmail*

EK 10. Vatan gazetesinde ajanlık faaliyetinin resmedildiği bir karikatür (Vatan, 14.04.1941).

EK 11. halkın içinde panik oluşturacak ajanlık faaliyetlerin önüne geçmek için, basında halkın uyarılması (Cumhuriyet, 13.04.1941).

**Dinlemeyiniz!
Bakmayınız!
Susunuz!**

Ötedenberi Avrupada, ve bütün dünyada, pek meşhur bir mevzu vardır. Bu mevzudan malûm ve meçhul bir sürü san'at imzası, binlerce tablo, binlerce heykel vücutde getirmiştir. İlahammı galiba çok eski bir Çin masalından alan bu tablolar ve heykeller şu sahneyi tasvir eder. Yanyana bağdaş kurmuş oturan üç maymun. Bir tanesi iki ayağıyla kulaklarını tıkamış; ikincisi gözlerini kapatıyor; üçüncü maymun da sağ ayağının bir parmağını dudaklarına götürmüş «susun!» işaretini veriyor.

Sağda, solda, ağızdan ağıza dolup duran türlü yalan ve gizli maksadlı haberlere baktıkça, o asırdaki Çin masalının özü olan, bu üç maymunun vaziyetlerini hatırlamamak kabül değildir. Hele bu asıl astarı olmayan lâkordular bize karşı fena niyetlerini bildiğimiz ağızlar tarafından uydurulduğuna.

Hiç bir eski felsefe, şu Çin masah kadar, bugün aktüel olmadı.

Kimseyi dinlemeyiniz!
Kimseye bakmayınız!
Kimseye lüzumundan fazla bir şey söylemeyiniz!

Türk vatandaşlarımız bu günkü büyük vazifesi işte su üç basit kaideye riayetten ibarettir.

**Almanya siyasetimizi
nasıl görüyor?
Türkiyenin
vaziyeti**

EK 12. Trakya ve İstanbul'dan Anadolu'ya nakledilecek ilk kafilenin gazete de yer verilmesi (Cumhuriyet, 29.04.1941).

Şehir ve Memleket Haberleri

Anadoluya nakledilecek olanların ilk kafilesi

**Aksu vapuru, Zonguldağa çıkacak yolcuları
olarak perşembe günü hareket edecek**

Denizyolları ve Limanlar umum müdürlükleri meccanen Anadoluya naklo-lunacak İstanbullulara aid bütün hazırlıkları ikmal etmişlerdir.

Perşembe günü sevkolunacak ilk kafile Zonguldak limanına çıkarılacaktır. Zonguldak hinterlandına gidecekler için bir vapur kâfi geldiğinden ilk seferi yapacak olan Aksu vapuru bütün yolcu-lara ve ihtikâra maruz kalmamaları, bil-hassa bunların gittikleri mahallerde kira ihtikârile karşılaşmamaları için vilâyetlere tafsilâtli bir tamim göndererek yapılacak işleri izah etmiştir.

Belediyelerde kurulacak bürolar

Dahiliye Vekâletinden alâkadarlara gönderilen bir tamimde evlerini kiraya vereceklerle haricden gelecek ev kiralayacaklara aid işlerle meşgul olmak üzere belediyelerde birer büro kurulacaktır. Bu büro, kiralamanın tespitinde iradi gayrisafiye esas tutacaktır. Vilâyetimizin muhtelif kazalarında bu büroların şubeleri bulunacaktır.

EK 13. Trakya ve İstanbul'dan Anadolu'ya yapılacak göçte, Örfî İdare Komutanlığının halka bildirmesi gereken talimatlar hakkında

Örfî İdare Komutanlığının Tebliği

Nakil İşlerinin Muntazam Şekilde Başarılması İçin Tedbir Alınacak

Sayın vatandaşlarıma,

1 — Örfî idare altına alınmış olan muntakada İstanbul, Kırklareli, Edirne, Tekirdağ ve Çanakkale vilâyetleri muhterem halkından gerek şimendiferle ve gerekse deniz yolile ve nüfus başına meccanen taşınacak 50 kilo eşyalarile birlikte Anadolu'ya geçmek isteyenler hakkında hükümetimizin kararı vilâyetleri tarafından gazetelerle veya münasip vasıtalarla ilân edilmektedir.

2 — İşbu nakil işlerini muntazam bir şekilde başarmak için alınacak tedbirler de aynı suretle ilân edilecektir.

3 — Matlup intizam ve inzibatı temin zımında muhterem halkımızın işbu ilânlarda bildirilecek esaslara tamamen riayet etmelerini bilhassa rica ederim.

Örfî İdare Komutanı
Kor general
A. R. Artunkal

Hükümet Göç Etmek İstiyenler İçin Vapur ve Trenlerde İlâve Seferleri Yapacak

Ankara, 10 (Telefonla) — Hükümet İstanbul'dan Anadolu'ya nakletmek isteyen müteakib ve eytam ve eramil ve sair vatandaşların seyahatlerinde müşkülât çekmemeleri ve intizamın temini için icap eden tedbirin alınmasını alâkedarlara bildirmiş, göç etmek isteyenler için mutad vapur ve tren seferlerine muntazam olarak hususî tren ve vapurlar tahrik edilecek, bilhassa uzun yolculuklarda yolda işe sıkıntı çekilmemek için tren ve vapurlarda yiyecek ve içecek bulundurulacaktır.

Oğrendiğimize göre, İstanbul halkına gösterilen bu kolaylık pek yakında diğer bazı vilâyetlerimize de teşmil edilecektir.

EK 14. Aksu Vapuru ile Karadeniz'e hareket Etmiş Olan İlk Kafile

ÖZGEÇMİŞ

Berat SEVİNÇKAN 01.04.1992 tarihinde İstanbul'dan doğdu. 2009'da Plevne Lisesini bitirdikten sonra öğrenim hayatına 2 yıl ara verdi. 2011 tarihinde ise Karabük Üniversitesi'ne başlayıp 2016 tarihinde mezun oldu. 2016 tarihinde Karabük üniversitesine yüksek lisans eğitimine başladı.